

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT VE İKTİSADİ GELİŞME BİLİM DALI

74 386

DOĞU ASYA'NIN BÜYÜMESİNDE
DIŞ TİCARETİN ROLÜ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

M. Ozan BAŞKOL

Bursa-1999

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT VE İKTİSADİ GELİŞME BİLİM DALI

DOĞU ASYA'NIN BÜYÜMESİNDE DIŞ TİCARETİN ROLÜ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

M. Ozan BAŞKOL

Danışman
Prof.Dr. Erol İYİBOZKURT

Bursa-1999

T.C. ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İKTİSAT VE İKTİSADİ GELİŞME BİLİM DALI

İÇİNDEKİLER

Sayfa

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET EKONOMİK BÜYÜME ANALİZİ 5

İKİNCİ BÖLÜM

ASYA BİR MUCİZE Mİ? 21

II.1. BAŞARININ ANATOMİSİ 21

II.2. BAŞARININ TEORİK YANSIMALARI 29

II.3. BÜYÜMENİN KÜLTÜREL VE TARİHSEL AÇIKLAMALARI 35

II.3.1. JAPON KOLONİ DÖNEMİ 35

II.3.2. ABD'İN VE DIŞ YARDIMIN ROLÜ 37

II.3.3. KONFÜÇYUS ÖĞRETİSİ VE ROLÜ 39

II.4. BAŞARIDA DEVLETİN ROLÜ 42

II.4.1. EŞİT PAYLAŞIMLI BÜYÜME 42

II.4.1.1. Toprak Reformu 43

II.4.1.2. Tartışma Kurulu 46

II.4.1.3. Diğer Uygulamalar 48

II.4.2. SANAYİLEŞME SÜRECİNDE DEVLET 50

II.4.2.1. GÜNEY KORE 50

II.4.2.2 TAYVAN 67

II.4.2.3. SİNGAPUR-HONG KONG 76

II.5. İHRACATIN ÖNEMİ	87
II.5.1. AÇIKLANMIŞ MUKAYESELİ ÜSTÜNLÜKLER.....	88
II.5.1.1. Açıklanmış Mukayeseli Üstünlükler Kavramı ve Analizi.....	88
II.5.1.2. Ülkelerin Açıklanmış Mukayeseli Üstünlüklerinin Yorumlanması	91
II.5.2. İHRACAT BAŞARISININ KAYNAKLARI	97
II.5.2.1. Ucuz İşgücü	97
II.5.2.2. Teşvikler ve İhracat Performansı.....	100
II.5.2.3. Makroekonomik İstikrar	103
II.6. II. KUŞAK KAPLANLAR	108
II.7. UÇAN KAZ PARADİGMASI	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASYA KRİZİ	119
III.1. ASYA KRİZİNİN GELİŞİMİ	119
III.2. ASYA KRİZİNİN NEDENLERİ	124
III.2.1. Kısa Vadeli Borçlar.....	124
III.2.2. Reel Ekonomide Durum.....	129
III.2.3. Bankacılık Sektörünün Zaafları	131
III.3. KRİZİN DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	137
III.3.1. ASYA KRİZİNİN DÜNYA EKONOMİSİNE ETKİLERİ	137
III.3.2. KRİZİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ	143
III. 4. ASYA KRİZİ VE IMF	147
SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA	158

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişmekte olan ülkelerin birincil amacı, hızlı bir şekilde gelişmektir. Birleşmiş Milletlerin "kalkınma yılları" olarak nitelendirdiği bu yıllarda Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong gibi Doğu Asya ülkeleri hızlı gelişmeyi sağlamışlardır. Bu ülkelerde 1950'li yıllarda kişi başına düşen milli gelir düşüktü. Güney Kore ve Tayvan'ın ihracatlarını tarımsal mallar oluşturmaktaydı. Nüfusun büyük bir çoğunluğu tarımda istihdam edilmekteydi. O dönemde bu ülkelerin gelişebileceklerine imkan verilmiyordu. Ancak bu ülkeler ihracata yönelik sanayileşme yönünde tercihlerini yaptıktan sonra hızlı bir gelişme sürecine girdiler. Bu karar sonucunda, ülkelerin dünya ticaretindeki payları artmıştır. Bunun yanı sıra hızlı ekonomik büyümeyi gerçekleştirdiler. Doğu Asya ülkeleri uzun yıllar yüksek büyüme hızlarını sürdürdüler. Doğu Asya'nın dikkat çekmesinin sebeplerinden birisi de budur. Başka ülkelerde yüksek büyüme hızları tuttursalar da, büyüme hızlarında dalgalanmalar olmuştur.

Durum böyle olunca, bölge araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir. Yapılan çalışmalar neticesinde ülkelerin başarılı olma gerekçeleri açıklanmıştır. Bazı iktisatçılar başarının ABD yardımlarından kaynaklandığı sonucuna varmışlardır. Onlara göre, Doğu Asya ülkeleri başarılı olmak zorundaydılar. Çünkü bölgenin gelişmesi, kapitalizmin zaferi sayılacaktı. ABD'nin bu ülkeleri desteklemesinin nedeni, kapitalizmin komünizme üstün gelmesini istemesiydi. Sovyetler Birliği'nin özellikle Kuzey Kore'ye yaptığı yardımlar ve Kuzey Kore'de yaşanan olumlu gelişmeler, bölgede komünizmin rüzgarlarının yayılmasına neden olmuştu. Bu yüzden Güney Kore'nin sanayileşmesi gerekmektedir.

Bazı çalışmalarda ise Konfüçyus Öğretisi ön plana çıkarılmaktadır. Onlara göre Konfüçyus Öğretisi'nin çok çalışmayı, tutumlu olmayı, eğitime önem vermeyi öğütleyen görüşleri başarıyı getirmiştir. Ayrıca, Doğu Asya ülkelerinde yaşanan bu gelişme Asya Kapitalizmi görüşünün ortaya çıkmasına yol açmıştır. Asya Kapitalizminin merkezinde bireysel duygular değil, toplumsal duygular ön plandadır. Belirlenen hedeflere doğru ortak hareket önemlidir. Bunu sağlayan etkenlerden birisi biraz önce belirttiğimiz Konfüçyus Öğretisidir. Öğreti, hiyerarşik bir düzeni içerdiğinden dolayı toplumun en

üstünde yer alana itaat esastır. Toplumun en üstünde yer alanın, toplum çıkarlarını maksimize edeceği düşünülduğünden dolayı, onun belirlediği hedeflere doğru ulaşmaya çalışmak esastır.

Doğu Asya ülkeleriyle ilgili en çetin tartışmanın yaşandığı konu başarıda devletin rolü üzerinedir. Özellikle Neo Klasikler ile Revizyonistler arasında bu konuda şiddetli tartışmalar vardır. Neo Klasikler, başarıda piyasayı ön plana çıkarmaktadırlar. Onlara göre, devlet kamu hizmetlerinin sağlanması gibi geleneksel görevlerini yerine getirmişlerdir. Revizyonistler ise, devletin başarıda etkin rolü olduğunu düşünmektedirler. Güney Kore, Tayvan ve Singapur gibi ülkelerde güçlü devlet yapısının varlığı ülkenin gelişebilmesi için gerekli olan kararların uygulanmasını kolaylaştırmıştır.

Görüldüğü üzere, bölge üzerine farklı çalışmalar yapılması sözkonusu olabilir. Gerçekten de her konu ayrı bir çalışma olabilecek niteliktedir. Ancak ülkemizde bu konuyla ilgili çalışmaların sınırlı olması nedeniyle zorluk bulunmaktadır.

Bizim çalışmamızda ise bu ülkelerin büyümelerinde dış ticaretin rolü üzerinde durulacaktır. Bu konudan bahsederken, yaparak öğrenmeye (learning by doing) değineceğiz. Çünkü ülkelerin ihracatlarında yaparak öğrenmenin izlerine rastlamamız mümkündür. Bu ülkeler önce ithal ettikleri malı, daha sonra ihraç etmeye başlamışlardır. Bunda sözkonusu malların üretimlerinde, üretim sürecini iyileştirici yolları bulmalarının rolü vardır.

Doğu Asya ülkeleri, gelişmekte olan ülkelere standart bir model olarak sunulmaktadırlar. Geri kalmış ülkelerin, bu ülkelerin uyguladıkları stratejileri takip ettiklerinde gelişecekleri ifade edilmektedir. Ayrıca, bu ülkeler uyguladıkları başarılı politikalar nedeniyle sıkça takdir edilmektedirler. Ne var ki 1997 yılının Temmuz ayında dikkatler yeniden bölge üzerine yoğunlaşmıştır. Güney Doğu Asya'da patlak veren kriz, bu ülkelerin uyguladıkları politikaların sorgulanmasına neden olmuştur. Bu yüzden biz de çalışmamızın kapsamını bu ülkelerin geleceklerinin ne olacağını da içine alarak genişletme ihtiyacı hissettik.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümde, dış ticaretle ekonomik büyüme arasındaki ilişki analiz edilecektir. Aslında dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki

ilişki iki yönlüdür: Ekonomik büyüme, dış ticareti etkiler. Dış ticaret de ekonomik büyümeyi etkiler. Ekonomik büyüme sonucunda, ülkenin üretim imkanları eğrisi dışa doğru kayacaktır. Ekonomik büyüme bir ülkede üretim artışı yaratabileceği gibi gelir artışı da yaratabilecektir. Bir başka ifadeyle, büyümenin üretim etkileri kadar tüketim etkileri de sözkonusu olabilecektir. O halde şöyle diyebiliriz: Büyüme; üretimi, tüketimi ve dış ticareti etkileyecektir. Ekonomik büyüme sonucunda üretim ve tüketimde nötr, ticaret lehine, ticarete karşı yönlü, aşırı ticaret lehine ya da aşırı ticarete karşı yönlü büyüme etkileri görülebilecektir. Ülkenin, büyüme öncesine göre daha fazla buğday ve makine ürettiğini varsayalım. Buğday üretimindeki artışın, makine üretimindeki artıştan fazla olması büyümenin ticaret lehine olmasına yol açacaktır. Ülkenin, büyüme öncesine göre daha fazla buğday ve makine talep ettiğini varsayalım. Buğday talebinin makine talebinden daha fazla artması büyümenin tüketim etkisinin ticarete karşı yönlü olmasına yol açacaktır. Ekonomik büyüme dış ticareti etkiler şeklindeki yaklaşımda yapılan analizler kısa dönemlidir. Bir başka ifadeyle, bir ülkenin bir yıldan diğer yıla üretim, tüketim ve dış ticaret yapısındaki değişmelerle ilgilenilmektedir. Bizim burada bu analize girmemizin sebebi de budur. Çalışma kapsamına aldığımız ülkelerin ekonomik büyümelelerini uzun dönemli olarak ele almamız, bu analize girmemimize sebep olmuştur. Burada ülkeler de ekonomik büyüme neticesinde oluşan üretim, tüketim ve dış ticaret etkilerinin beş ya da on yıllık dönemler halinde analizi de çok kaba sonuçlar ortaya koyacaktır. Bu yüzden çalışmamızın ilk bölümünde dış ticaret ekonomik büyümeyi etkiler görüşünden hareket etmeyi tercih ettik. Bu amaç doğrultusunda, ithal ikameci sanayileşme, ihracata yönelik sanayileşme ve bebek sanayi argümanını analiz ettik. Böyle bir analiz yapmamızın amacı, Güney Kore ve Tayvan gibi ülkelerin sadece ihracata yönelik sanayileşme izlememiş olmalarıdır. Her iki ülkede sanayileşme süreçlerine ithal ikamesi ile başlamışlardır. İthal ikamesi sınırına ulaşılmca, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. 1970’li yıllarda ise, sözkonusu ülkeler hem ikinci ithal ikameci dönemi tercih etmişler hem de ileride ihracat potansiyeli olabilecek bebek sanayileri koruma yoluna gitmişlerdir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise önce ülkelerin sanayileşme süreçlerinde devletin rolünü inceleyeceğiz. Bu ülkeler de ihracat önem arzettiği için, açıklanmış mukayeseli üstünlükler yardımıyla ülkelerin ihracat kompozisyonlarındaki değişmeyi analiz

edeceğiz. İkinci bölümde son olarak Uçan Kaz Paradigması çerçevesinde, Japonya'nın bu ülkeler için bir model olarak gösterilmesinin doğruluğunu incelemek amacındayız. Buradan hareketle, Doğu Asya ülkelerinin gelişmekte olan ülkelere standart bir model olarak uygulanabilirliğinin üzerinde duracağız.

Çalışmamızın son bölümünde ise, 1997 yılında Güney Doğu Asya'da patlak veren krizin gelişimi ve nedenleri üzerinde duracağız. Güney Doğu Asya'da patlak veren kriz her yönden ilgi çekicidir. Krizle birlikte küreselleşme olgusu sorgulanmaya başlamıştır. Özellikle kısa dönemli sermaye hareketlerinin ülke ekonomileri için tehlikeli sonuçlar doğurabileceği ve her an gözlem altında tutulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca kriz, IMF'nin işlerliğini tartışma konusu yapmıştır. IMF'nin geleneksel politikalarının krizin derinleşmesine sebep olduğu ve stand-by anlaşmalarında yer alan bazı maddelerin ABD tarafından uygulandığı yönünde ciddi eleştiriler mevcuttur. Bu doğrultuda krizin dünya ekonomisinde yaratacağı/yarattığı etkileri inceleyeceğiz. Krizin ülkemiz ekonomisinde yol açtığı etkileri ise dış ticaretimiz ve dış borçlanma imkanları açısından incelemek amacındayız.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET EKONOMİK BÜYÜME ANALİZİ

Özellikle II. Dünya Savaşından sonra az gelişmiş ülkelerin temel amacı hızlı ekonomik büyümeyi sağlamak olmuştur. Ekonomik büyüme, ülkenin toplam üretim hacminin artmasıdır. Yani ekonomik büyüme sonucunda üretim imkanları eğrisi genişleyerek daha fazla üretimde bulunulur. Ekonomik büyüme sonucunda, üretimde kullanılan girdilerin daha fazla oranda üretime sokulması gerekir. Az gelişmiş ülkeler açısından bu durum bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü az gelişmiş ülkelerin içinde buldukları koşullar, büyümenin merkezinde yer alan yatırım mallarının ülke içinde üretilmesine uygun değildir. Bilindiği üzere az gelişmiş ülkeler fakir ülkelerdir. Üretim için ihtiyaç duyulan yatırım mallarının ithal edilmesi gerekir. Ancak bunların ithalatı için döviz ihtiyacı vardır. Az gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duydukları döviz elde edebilmeleri için ihracat yapmaları gerekmektedir. Bu ülkeler elde ettikleri ihracat gelirleri neticesinde üretimleri için gerekli olan yatırım mallarını ithal edebileceklerdir. Az gelişmiş ülkeler birincil mallar ihraç ettikleri için ihracat gelirleri süreklilik arz etmez. Çünkü, tarım ürünleri ihraç eden ülkeler uluslararası alanda ortaya çıkabilecek olumsuz konjonktürden etkilenmektedir. Dolayısıyla bundan etkilenmemesi ve ihracat gelirlerinde süreklilik sağlayabilmesi için mamul mallar ihracatını artırması gerekir. Ülkenin yatırım malları ithalini sağlayabilmesi için başvuracağı yollardan birisi de döviz tasarrufu sağlamaktır. Döviz tasarrufunun sağlanabilmesi ancak ülkenin ithal ettiği mal miktarını kısmasıyla ya da ithal mallarını ülke içinde üretmesiyle mümkün olabilecektir. Ülkenin daha önceden ithal ettiği malı, ülke içinde üretmesi ise ithal ikameci sanayileşme stratejisi ile mümkün olabilecektir.

Biraz önce de belirttiğimiz üzere ithal ikameci sanayileşme stratejisi; daha önce ithal edilmekte olan malların yurtiçinde üretilmesini amaçlayan bir sanayileşme stratejisidir. İthal ikameci sanayileşme stratejisi daha basit bir tanımla, toplam arz içindeki it-

halatın payında meydana gelen değişmedir¹. Bu açıklamaya göre, eğer toplam arz içinde ithalatın payı azalıyorsa, ithal ikamesi yapılıyor demektir.

Ülkelerin ithal ikameci sanayileşme stratejisine yönelmesinin nedenleri ise, savaşların getirdiği zorunluluklar, ekonomik sorunların yol açtığı dış ödemeler dengesi güçlükleri, kalkınma planlarının yürürlüğe koyduğu bilinçli sanayileşme stratejileri veya ekonomideki gelir artışlarının uyardığı efektif talep artışları olabilir². İthal ikameci sanayileşme strateji bazen bilinçli bir şekilde bazen de zorunluluklar neticesinde uygulamaya konulmuştur.

İthal ikameci sanayileşme stratejisine genellikle tüketim malları endüstrilerinden başlanır. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin birinci safhası olarak adlandırılan bu döneme “kolay” ya da “basit” ithal ikameci sanayileşme stratejisi denir. Bu aşamada, giyim, ayakkabı ve ev eşyası gibi dayanıklı olmayan tüketim malları ile onların kumaş, deri ve ağaç gibi girdilerinin ithalatının yerli üretimle ikamesi amaçlanmaktadır. İthal ikameci sanayileşme stratejisinin bu basit döneminde koruma seviyesi ülkeden ülkeye farklılık gösterse de³ bu aşamada aşırı korumaya ihtiyaç yoktur. Çünkü, sözkonusu sektörlerdeki üretim hem vasıfsız emeğe dayalı üretimdir hem de yüksek teknoloji düzeyi gerektirmeyen üretimdir.

Bu aşamada yurtiçi üretimin tüketimden daha fazla artacağı ve hatta ithalatı da ikame edeceği ifade olunur. Ancak yerli piyasanın sınırlı olması nedeniyle ithal ikameci stratejinin basit aşaması sona erer. Sınıra ulaşıldığında, yerli üretimin artış oranı yavaşlayacaktır. Bu aşama sona erdikten sonra ülke iki tercihle karşı karşıya kalacaktır. Ülke ya ithal ikameci sanayileşme stratejisini derinleştirerek ara ve yatırım mallarına doğru genişletecektir ya da dış piyasalara açılmayı tercih edecektir. Mesela, Güney Kore ve

¹ Cem Alpar, *Az Gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 195, 1982, s. 81.

² Cem Alpar ve Tuba Olgun, *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Ankara: Türk Ekonomi Kurumu Yayın No: 1985/3, 1987, s. 49.

³ Emin Çarıkçı, *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Sanayileşme Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983, s. 20.

Tayvan bu aşamadan sonra dış piyasalara açılmayı tercih etmişlerken, ülkemiz ithal ikameci sanayileşme stratejinin derinleşmesini tercih etmiştir.

Bu dönem ikinci ithal ikameci dönem olarak adlandırılmaktadır⁴. Bu dönemde aramaları, yatırım malları ve dayanıklı tüketim mallarının ithal edilmesi yerine yurtiçinde üretilmesi amaçlanmaktadır. Bu malların özelliği, basit dönem mallarından farklıdır. Mesela, bu dönemde çelik sektörü gibi oldukça sermaye yoğun olan ve belirli ölçek ekonomisi gerektiren bir alanın üretiminin genişlemesi amaçlanır. Bu firmaların optimum ölçekle kurulmaları gerekmektedir. Yoksa, bu alanlarda yapılacak üretimin maliyeti yüksek olacaktır. Ayrıca desteklenen bu sektörler, vasıflı işgücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Azgelişmiş ülkeler açısından bir sorun da vasıflı işgücünün yetersizliğidir. Bu da sektörlerin optimum ölçekle kurulmalarının önündeki engellerden birisi olarak sayılabilir.

Genel olarak ithal ikameci dönemde uygulanan politikalara bakacak olursak birkaç noktayı ön plana çıkarmamız mümkün olur. Herşeyden önce şunu belirtelim. İthal ikameci sanayileşme stratejisinde ithal edilen malların yurtiçinde üretiminin gerçekleştirilmesi arzu edildiğinden, strateji korumacılıkla birlikte işler. Uygulanan yüksek oranlı koruma duvarının ardında sözkonusu sektörlerin gelişmesi amaçlanır. Çünkü bu amaçla kurulan sanayilerin üretim maliyetleri ilk anlarda yüksek olacaktır. Bu sanayiler, gümrük vergileri, ithal yasakları ve sübvansiyonlarla korunmaktadırlar⁵. Gümrük vergisi yoluyla koruma, ithal edilen malların yurtiçi fiyatlarının yükseltilmesi ile sonuçlanır. Çünkü sözkonusu ithal malının üzerine bir gümrük vergisi uygulanacaktır. Böylece yerel üreticiler için bir rekabet kolaylığı sağlanmış olur. İthal malının üzerine konan gümrük vergisi sonucunda, ithal malının yurtiçi fiyatı yükseltilince, yerli üreticilerle arasındaki fiyat farkı kapatılmış olacaktır. İthal yasakları ile koruma da bazı malların ithalinin yasaklanarak o malı üretimlerinde girdi olarak kullananların ihtiyaçlarını yerli piyasadan sağlanması amaçlanır. Sübvansiyonların amacı, daha etkin olan yabancı üreticilere karşı

⁴ Bela Balassa, "Gelişmekte olan Ülkelerde Dışa Açılma ve Döviz Kuru Politikaları (Türkiye Deneyimi)", çev. A. Nejat Coşkun, içinde *Dışa Açık Ekonomi Üzerine Makaleler*, (der.) H. Avni Hedili, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1986/270, 1986, s. 152.

⁵ Erol Manisalı, *Gelişme Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2042, 1975, s. 173.

daha az etkin olarak çalışabilen yerli firmaları rekabet edebilir duruma getirmektedir⁶. Sübvansiyon yoluyla koruma üretim maliyetlerini düşürmeye yöneliktir. Üretici açısından sübvansiyon negatif verginin aynısıdır. Hükümet, sübvansiyonu tüketicinin fiyatına eklemiş gibidir. Koruma hangisiyle olursa olsun şöyle bir olumsuz sonuca yol açacaktır: Yüksek gümrük duvarları arkasında korunan sanayiler, yüksek maliyetli ve düşük kaliteli mallar üreteceklerdir. Bir başka ifadeyle, yüksek oranlı koruma sebebiyle ülkenin dış piyasalarla ilişkisi kesildiğinden normal koşullarda faaliyette bulunamayacak firmaların üretimlerini devam ettirmeleri söz konusu olacaktır.

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde aşırı değerlenmiş kur politikası uygulanır. İthal ikamesinde, döviz kuru döviz arz ve talebi tarafından belirlenmemektedir. Döviz kuru, genelde hükümet tarafından belirlenir. Döviz kuru denge değerinin altında belirlendiğinden ulusal para aşırı değerli hale gelir. Aşırı değerlenmiş kur politikasının amacı; ihracatı engellemek ve ithalatı özendirmektir. Bu politika devam ettiği sürece yerli piyasada mal satmak daha cazip hale gelecek ve dış pazarlara mal satma eğilimi azalacaktır. Bu bir nevi ihracatın ihmal edilmesi anlamına gelebilir. Ayrıca, ihracatçının ulusal para cinsinden elde ettiği gelire ilgilendiğini belirtirsek, aşırı değerlenmiş kur ihracatçının aynı ihracat hacminde elde ettiği gelirin azalmasına sebep olacaktır. İhracatçılar açısından diğer bir dezavantaj da kullandığı girdilerin pahalı olmasıdır. İthal ikameci sektörlerle yönelik olarak kullanılan koruma hem yerli hem de yabancı girdilerin maliyetlerini yükseltecektir⁷. Bu da ihracatçının rekabet gücünü olumsuz etkileyerek, ihracatı caydırıcı etki yapacaktır. Aşırı değerlenmiş kur politikası sebebiyle tarım sektörü ihmal edildiği için, iç ticaret hadleri tarım sektörünün aleyhine dönebilecektir⁸.

İthal ikameci sanayileşme stratejisinde uygulanan politikalardan biri de fiyat ve faiz politikasıdır. İthal ikame stratejisinde uygulanan yüksek oranlı dış koruma önlemler-

⁶ Erol İyibozkurt, *Uluslararası İktisat Teorisi*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995, s. 173.

⁷ Taner Berksoy, *Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme*, İstanbul: Belge Yayınları, 1982, s. 232.

⁸ Alpar ve Olgun, s. 55.

ri, ülkenin uyguladığı iktisat politikalarında serbestlik derecesini artırmaktadır⁹. Bir başka ifadeyle, hükümet ekonomide daha etkili hale geliyordu. Faiz oranları da tıpkı döviz kurları gibi denge değerinin altında belirlenmektedir. Hükümetler, enflasyon oranı yüksek olduğu bir durumda faiz oranlarını düşük düzeyde belirleyebilirler. Bunun amacı, sermaye yoğun yatırımların artırılmasıdır. Ayrıca fiyat kontrolleri de uygulanır. Fiyat kontrolleri yoluyla tüketim mallarının fiyatları düşük tutulur. Fiyat kontrollerinin amacı, tüketim malları tüketiminin artması, buna karşılık üretimin azalmasıdır¹⁰.

İthal ikameci sanayileşmenin ne olduğunu ve ithal ikameci sanayileşme sürecinde kullanılan politikaların neler olduğunu gördükten sonra ithal ikameci sanayileşmenin olumlu ve olumsuz yanlarına bakalım.

İthal ikamesi sanayileşmenin olası yararlarını birkaç başlık altında inceleyebiliriz:

1. İthal ikameci sanayileşme stratejisinde daha önce ithal edilmekte olan mallar üretilmektedir. Bir başka deyişle yurtiçinde talebi olan malların üretimi gerçekleştirilmektedir. Bu, hem sözkonusu malın yurtiçinde üretimini teşvik edecektir hem de yeni piyasa bulunması sorununu ortadan kalkacaktır.

2. İthal ikameci sanayileşme stratejisi sayesinde ödemeler dengesi problemleri çözülebilecektir¹¹. İthal edilen girdilerin ülke içinde üretilmesiyle birlikte, bu girdiler için ödenen dövizler ülke içinde kalacaktır. Ayrıca ithali gerekli sermaye malları için daha fazla döviz ayırabilme imkanı ortaya çıkacaktır¹².

3. İthal ikamesi ile sanayi üretiminin artması, sermaye birikiminin hızlanmasını, yurtiçi talebin gelişmesini ve tarımsal kesimdeki mevcut gizli işsizlik için de yeni iş imkanlarının yaratılmasını sağlayacaktır¹³.

⁹ Gülten Kazgan, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, 2. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar, 1988, s. 83.

¹⁰ Balassa (1986), p. 154.

¹¹ Ercan Dülgeroğlu, *Kalkınma Ekonomisi*, 2. Basım, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1991, s. 68.

¹² Necdet Serin, *Kalkınma ve Dış Ticaret*, 3. Basım, Ankara: S.B.F. Basın ve Yayın, Yüksek Okulu Basımevi, 1981, s. 213.

¹³ Alpar ve Ogun, s. 50.

İthal ikamesinin bu yararlarına karşılık, ithal ikamesine yöneltilen eleştiriler de vardır. Herşeyden önce, uygulanan ithal ikamesi ile tüketim malları ithalatı azalır. Ancak aramalı ve yatırım mallarına olan talep artar. Çünkü, ara ve yatırım mallarının ülke içinde üretilmesiyle, bunların üretimi için gerekli olan makine ve hammaddeler yurtdışından ithal edilecektir. Bir başka ifadeyle sözkonusu girdiler için dışa bağımlılık artacaktır. Bu aynı zamanda başlangıçta tüketim mallarının yurtiçinde üretilmesiyle sağlanan döviz tasarrufunun kaybedilmesi anlamına gelecektir. Ayrıca, ithal ikamesi kaynakların etkin kullanılmamasına yol açar. Ekonominin kıt kaynakları gelişmesi arzulanan sanayilere yönlendirilir. Yüksek koruma duvarlarının arkasında üretim yapan sanayiler uluslararası rekabete açık olmadıklarından dolayı yüksek fiyatlı ve de düşük kaliteli mallar üreteceklerdir. Malları düşük maliyetle ya da yüksek kaliteyle üretmek zorunda olmamaları üreticileri tembelleğe yöneltecektir. Ayrıca kıt kaynakların bu alana yönelmesi sebebiyle geleneksel ihraç malları üretimi ve tarımda verimliliği artıracak kaynak kullanımı azalacaktır¹⁴.

İthal ikamesinin ara ve yatırım mallarına yönelik olarak derinleşmesi, bu malların üretimi için sermaye-yoğun üretim teknolojisi ve modern teknolojilerin kullanılmasını zorunlu kılar. Bilindiği üzere bu teknolojiler emek tasarruf edicidir. Bu, ülkedeki işsizlik sorununun artması anlamına gelebilecektir.

İthal ikameci sanayileşme stratejisine yönelik diğer bir eleştiri de ihracatın ihmal edilmesidir. İthalatın efektif döviz kuru (EER_m) ihracatın efektif döviz kurundan (EER_x) büyük olduğu için ithal ikameci üretim teşvik görmekte, buna karşılık ihracat cezalandırılmaktadır¹⁵. Bir yandan ara ve yatırım malları için gerekli olan girdilerin ithalatında dışa bağımlılığın artması, diğer yandan da ihracatın gerektiği kadar arttırılamaması ülkelerin ödemeler bilançosundaki açıklarının artmasına neden olmuştur. İşte saydığımız bütün bu olumsuzluklar, birçok ülkeyi ihracata yönelik sanayileşme stratejisine yöneltmiştir.

¹⁴ Dülgeroğlu, s. 81.

¹⁵ Çarıkçı, s. 31.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde, ithal ikamesinin aksine dış piyasalar amaçlanır. İhracata yönelik strateji, ithalatın kompozisyonundan çok, ihracatın kompozisyonunu değiştirecek yöndedir¹⁶. Bu strateji ile, ithalatın libere edilmesi, gümrük vergisi uygulamasının nominal ve özellikle etkin korumayı azaltacak şekilde yeniden düzenlenmesi ve böylece ulusal fiyat sistemi ile kaynak tahsisinin ihracatı caydırıcı etkilerin ortadan kaldırılması amaçlanır¹⁷.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde uluslararası alanda rekabet edebilecek sanayilerin geliştirilmesi amaçlanır. Bir başka ifadeyle, bu strateji de tüm sanayilerin değil, gelişme umudu olan sanayilerin gelişmesi amaçlanır. Bu bakımdan ihracata yönelik sanayileşmede bir seçicilik olduğu düşünülebilir.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinin başarılı olabilmesi için arz yönünden iki unsurun üzerinde durulmaktadır. İhracata yönelik endüstrilere yeterli teşvikin sağlanması ve mevcut döviz kurunun istikrarlı ve ihracatçıları özendiricek düzeyde tutulmasıdır¹⁸.

İhracat teşvikleri, maliyetleri düşürerek veya gelirleri artırarak ihracatı kârlı kılmayı amaçlayan bütün önlemleri kapsamaktadır. İhracat teşvikleri içinde en çok kullanılan teşviklerden birisi ihracat sübvansiyonudur. İhracat sübvansiyonlarının amacı, yerli üreticilere maliyet avantajı sağlayarak, yabancıların ödediği fiyatı düşürerek ülkenin ihracatını teşvik etmektir¹⁹. İhracatta prim sistemi, vergi iadesi ve muafiyeti uygulanması, girdi teşvikleri vb. teşvikler dolaylı sübvansiyon olarak değerlendirilmektedir²⁰. Prim sisteminde, devlet ihracat ile uğraşan üreticilere nakit yardımında bulunur. İhracattan elde edilen dövizlerin bir kısmının veya tamamının, ihracatçının elinde tutulması prim sistemi içinde yer alabilir. Çünkü ihracatçı daha ucuza girdi elde etme imkanına kavuşacaktır. Vergi iadesi uygulanmasının amacı ise ihracatın toplam hacminin artırıl-

¹⁶ Manisalı, s. 167.

¹⁷ Berksoy, s. 227.

¹⁸ Alpar ve Ogun, s. 60.

¹⁹ İyibozkurt (1995), s. 175.

²⁰ Berksoy, s. 228.

ması ve çeşitli ürünlere selektif vergi iadesi uygulanması ile ihrac ürünlerine çeşitlilik kazandırmaktır²¹. Vergi muafiyetindeyse ihracat gelirlerinin gelir vergisinden muaf tutularak ihracatı özendirmek amaçlanır. Girdi teşviklerinde de amaç yine ihracatı artırmaktır. Girdi teşviklerinde kullanılan araçlardan birisi üretimde kullanılan ithal malı girdileri üzerine konan gümrük vergilerinin kaldırılmasıdır. Gümrük vergisinin kaldırılması sözkonusu girdiye daha ucuza sahip olmak demektir. Çünkü, girdi üzerine konan gümrük vergisi sonucunda, sözkonusu girdinin fiyatı gümrük vergisi oranında yükselmektedir ki bu da maliyetlerin artması anlamına gelir. Çünkü; teşvikler ne şekilde olursa olsun amaç ihracatçı sanayilere yardımcı olmak ve ihracat artışı sağlamaktır. Sağlanan teşviklerin ihracat artışına sebep olması gerekir. Bunun için de bazı şartların gerçekleşmesi lazımdır. Ekonomide hem özel sektör hem de kamu sektörü ihracatın artırılması gerektiğine inanmalıdırlar. Atılan adımlar hep bu yönde olmalıdır. İhracata yönelik strateji de dış pazar hedeflendiği için dış pazardaki rekabet koşulları tespit edilmeli ve bu yönde yapılması gereken ne varsa yapılmalıdır. İhracat teşviklerinin etkin kullanılması da önemlidir. Teşvikler her ne kadar ihracatçıya fayda sağlamak amacıyla olsa da, belirli bir sanayiye yönelik yapılan yardımlar da ekonomi de etkinlikten uzak sanayilerin oluşmasına sebep olabilecektir.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisinde kullanılan araçlardan biri de döviz kuruudur. Döviz kuru, ihracata yönelik sanayileşmenin merkezinde yer alabilecek unsurlardan biridir. İthal ikameci sanayileşmenin aksine döviz kuru, serbest piyasa güçlerince yani döviz arz ve talebi tarafından belirlenmektedir. Döviz kuru, ihracata yönelik büyümenin gerektirdiği dış rekabet gücünü verme de ve iç piyasayı dış rekabetten koruma da önemli bir politika aracıdır²². Aşırı değerlenmiş döviz kuru ihracatı olumsuz yönde etkileyeceği için, döviz kurunun düşük belirlenerek ihracatın özendirilmesi gerekir²³.

İhracata yönelik sanayileşme stratejisi dış rekabeti gözönüne aldığı için üreticilerin davranış kalıplarının değişmesine yol açar. Dış rekabet üreticileri sürekli daha iyiyi ara-

²¹ Rıdvan Karluk, *Türkiye’de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi*, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 237/158, 1981, s. 113.

²² Kazgan, s. 88.

²³ Kazgan, s. 89.

maya yöneltecektir. İhracatçının diğer ülke ihracatçıları ile rekabet edebilmesi için ürettiği malın kalitesini artırması ve o malı daha düşük maliyetle üretebilmesi gerekir. Ancak dış piyasaların belirsizliklerle dolu olduğunu unutmamak gerekir. Dış rekabete açılmak risklidir. Üretim yüksek maliyetle gerçekleşiyorsa rekabet etmek imkanı zordur. Olaya bu açıdan baktığımızda ithal ikamesinde yerli piyasaya üretim yapan üreticilerin böyle bir riskle karşılaşmayacakları açıktır.

İhracata yönelik sanayileşme dış ticaretle ilgili fiyatlar, dış piyasa fiyatlarına göre belirlenir. Faiz oranı belirlenirken de, dünya faiz oranlarından bağımsız bir oran belirlenmesi sözkonusu olamaz²⁴.

İhracata yönelik sanayileşmenin olumlu yanlarını birkaç başlık altında toplamamız sözkonusudur:

1. Herşeyden önce bu sanayileşme stratejisi ile ülkenin sanayileşmesi için gerekli olan aramaları ve yatırım mallarının ithali kolaylaşır. Çünkü ihracat sayesinde, bu malları ithal etmek için ihtiyaç duyulan döviz kazanılmış olacaktır.

2. İhracata yönelen sanayi dallarının geliştirilmesi, özellikle kapasite-hasıla ilişkisinin çok önemli olduğu sanayi dallarında iç pazarın darlığından doğan engelin aşılmasını mümkün kılar²⁵. Yeteri büyüklükte dış pazara yönelen ihracatçı firmalar ölçek ekonomilerinden yararlanmaya başlayacaklardır. Bu ise firmaların daha verimli çalışmalarına neden olacaktır. Ayrıca ihracatta meydana gelecek artış, bu sanayilerin kullandığı girdilere olan talebi artıracaktır. Girdilerin yerli piyasadan elde edilmesi de, bu girdileri üreten firmaların gelirlerinin artmasına neden olacaktır. Biraz önce de belirttiğimiz üzere, ihracata yönelik sanayileşmede dış talep önemli olduğu için, dış rekabet koşullarının iyice analiz edilmesi gerekir. Maliyet, kalite, pazarlama vb. koşullar bakımından diğer ülkelerin gerisinde kalınması dış piyasalarda pazar payının kaybolması anlamına gelecektir. Bu yüzden firmaların daha etkin şekilde çalışmaları gerektiği açıktır. İhracat artışıyla birlikte hem yerli piyasaya hem de dış piyasaya yönelik üretim yapan firmaların gelişmesi sonucunda ülke ekonomisi için de dışsal ekonomilerin ortaya çıkması

²⁴ Kazgan, s. 91.

²⁵ Serin, s. 219.

söz konusu olacaktır²⁶. İhracatın hızla artması, istihdam olanaklarının artmasına sebep olacaktır. İhracatın hızla gelişmesi, az gelişmiş ülkelerin emek fazlasını emerek tam istihdama yönelinmesini sağlayacaktır.

3. İhracata yönelik sanayileşme de kaynakların mukayeseli üstünlüğe göre dağıtılması, ülkenin mukayeseli üstünlüğüne göre uzmanlaşmasına sebep olacaktır²⁷. Ayrıca, yabancı yatırımcıların doğrudan yatırımları ya da know-how yoluyla ülke içine yeni teknolojilerin girmesi sağlanabilecektir.

4. İhracattan elde edilen gelirlerin yüksek oluşu, ülke içinde tasarrufların artmasına sebep olacaktır. Bu ise bir ülkenin gelişmesi önündeki engellerden biri olan tasarruf açığının kapatılması anlamına gelecektir. Tasarruf, ülkenin sanayileşmesi için gerekli olan yatırımların finansmanını sağladığından önemlidir. Az gelişmiş ülkelerde tasarrufların yetersiz düzeyde olması, bu yatırımların gerçekleşmemesine sebep olmaktadır.

İhracata yönelik sanayileşmenin gerçekleşmesinde bazı güçlükler de bulunmaktadır. İhracata yönelik sanayileşmesinin başarısı arz yönünden az gelişmiş ülkelerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek nitelikte mal üretmelerine, talep yönünden ise söz konusu malları alabilecek olan ülkelerin dış ticaret politikasına bağlı olacaktır²⁸. Bir başka ifadeyle ihraç olunan ürünlere karşı yeterli bir dış talebin olması, ihracata yönelik sanayileşmenin başarısını artıracaktır. Fakat burada bir sorun bulunmaktadır. Az gelişmiş ülkelerden yapılan gıda, dokuma, giyim vb. emek yoğun endüstrilere yönelik korumacılık önlemleri fazladır. Özellikle petrol şokundan sonra korumacılığın ölçüsü daha da artmıştır. Tarife ve kotaların yerini tarife ve kota dışı engeller almıştır. İstihdam ve sanayi sübvansiyonları, emniyet standartları, gönüllü ihraç kotaları, muntazam pazarlama anlaşmaları, hükümetlerin ticareti engelleme politikası, referans fiyatlar vb. şekillerde kullanılan tarife ve kota dışı engeller “yeni himayecilik” olarak adlandırılmaktadır²⁹. Sanayileşmiş ülkeleri yeni himayecilik önlemlerin yönelttiği etken ise, az gelişmiş ülke-

²⁶ Manisalı, s. 170.

²⁷ Jeffrey A. Frankel and David Romer, “Trade and Growth: An Empirical Investigation”, *NBER Working Paper*, No: 5476, (March 1996), p. 28.

²⁸ Alpar ve Ogun, s. 72.

²⁹ İyibozkurt (1995), s. 172.

lerden ithal edilen malların, yurtiçi piyasada sözkonusu malları üreten üreticilerin olumsuz etkilemesidir. Ucuz fiyatla ithal edilen mallar, yerli piyasada sözkonusu malı satan firmaların kârlarını azaltacaktır. Bu mallarla firmalar belirli bir süre rekabet edebilecektir. Ancak daha sonra rekabet zorlaşacaktır. Ayrıca ucuz fiyatlı mallar, yeni kurulan sanayilerin gelişmesini engelleyebilecektir. Bu gibi sebepler üreticilerin hükümetlere korumacılık yönünde baskılar yapmasına sebep olacaktır. Korumacılık önlemlerinin yaygınlaşması, ihracat karamsarlığı veya ihracat kötümserliğinin oluşmasına yol açmıştır. İhracat karamsarlığı, gelişmekte olan ülkeler ihracatlarının gelişmiş ülke piyasalarına rahatça giremeyeceğini belirtir³⁰. Bunun nedeni, emek yoğun mallara yönelik gelişmiş ülkelerdeki korumacılık politikalarıdır. Bu iki sebepten dolayı ihracata yönelik sanayileşmenin sürdürülmesi güçleşmektedir.

Ayrıca genelde birincil mallar ihraç eden azgelişmiş ülkelerde ihracat gelirleri istikrarsızdır. Ticaret hadlerinin birincil mallar ihraç eden ülkeler aleyhine döndüğünü ifade eden görüş Singer-Prebish Tezi olarak adlandırılmaktadır³¹. Bunun sebeplerinden biri teknolojik gelişmeler sonucu elde edilen verimlilik artışının maliyetlere ve dolayısıyla fiyatlara yansıtılmamış olmasıdır. Gelişmiş ülkelerde işgücü piyasasında sendikaların güçlü olması ve toplu sözleşmelerde taraf olmaları verimlilik artışlarının kârlara yansımaya sebep olacaktır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde hem işgücü piyasasının düzensiz olması hem de çok sayıda küçük ve orta ölçekli firmaların kendi aralarında rekabete girmeleri fiyatların düşmesine sebep olmaktadır. Bunun sonucunda ticaret hadleri, gelişmekte olan ülkelerin aleyhine dönmektedir. Diğer bir sebep de tarımsal mallar talebinin gelir esnekliğinin birden küçük olmasıdır. Bir başka ifadeyle bu mallara olan talep esnek değildir. Gelir arttığı zaman, tarımsal mallara olan talep artışı, tarım dışı mallara olan talep artışının gerisinde kalmaktadır. Tarımsal mallara yönelik talep artışının fazla olmaması, ihracat fiyatlarını artıramamalarına sebep olmaktadır. Ayrıca son yıllarda gelişmiş ülkelerde suni hammaddelerin üretilmeye başlaması da azgelişmiş ülkelerin birincil mallar ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir. İthal ettikleri malların

³⁰ Ross Garnaut, Enzo Grilli and James Riedel (eds.), *Sustaining Export-Oriented Development: Ideas from East Asia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 8.

³¹ Zeynel Dinler, *Tarım Ekonomisi*, 3. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1993, s. 291.

fiyatları sürekli artarken, ihracat ettikleri malın fiyatında o oranda bir artış olmaması da sanayi malları ithal edebilmeleri için daha fazla tarımsal mal ihracat etmelerini gerektirmektedir.

İhracata yönelik sanayileşme üzerinde değinilmesi gereken bir konu da fakirleşerek büyümedir. Fakirleşerek büyüme, Bhagwati tarafından ortaya konulmuştur. Bhagwati, fakirleşerek büyümeyi şu şekilde izah etmektedir: “Ekonomik büyüme, üretimin artmasına yol açar ki bu, büyümenin olumlu etkilerine karşılık, ticaret hadlerinin aleyhe dönmesine ve büyüyen ülkenin reel gelirinin azalmasına sebep olacaktır”³². Bir ülke gelişmesini aşırı derecede ihracata dönük olarak gerçekleştirirse ne olacaktır? Ülkenin ihracat mallarının fiyatları önemli ölçüde düşerse, ülke bir refah kaybına uğrayacaktır. Bunun için ihracat malına olan talebin inelastik olması gerekir³³. Bhagwati, fakirleşerek büyümenin ortaya çıkmaması için iki unsurun önemli olduğunu belirtmektedir³⁴. Birincisi, ihracat malına karşı dış talep katı olmalı, yani ihracat malı ucuzladığı halde, ihracat malına olan dış talep artmamalıdır. İkincisi, büyüme ithal mallarının yurtiçi üretiminde gerileme yaratmamalıdır. Bu iki unsurdan birinin bulunması, fakirleşerek büyümenin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. İhracat malının dış talebinin esnek olmaması, şu sebepten fakirleşmeye yol açar: İhracat edilen miktar arttıkça, dış piyasada fiyat düşmeye başlayacaktır. İhracat geliri, ihracat fiyatı ile ihracat edilen miktar çarpımı ile hesaplandığına göre, ihracat fiyatının düşmesi, ihracat miktarı artmasına rağmen ihracat gelirin azalması anlamına gelecektir. Buradaki durum, ihracat fiyatının düşmesi sebebiyle doğan kaybın, ihracattaki miktar artışıyla telafi edilememesidir.

Dış ticaret hadlerinin az gelişmiş ülkeler aleyhine dönmesini açıklayan bir görüş de Nurkse'e aittir. Nurkse, özellikle 19. yy. da ihracatın ABD, Avusturya gibi ülkelerin büyümesinde motor rolü oynadığını, ancak günümüzde gelişmekte olan ülkelerin ihracat mallarına olan talebin hızla artmadığını ifade etmektedir. Nurkse'e göre dış ticaret had-

³² Jagdish Bhagwati, “Immiserizing Growth: A Geometrical Note”, in *International Trade: Selected Readings*, (ed.) Jagdish Bhagwati, Cambridge: MIT Press, 1981, p. 301.

³³ İyiboçkurt (1995), s. 112.

³⁴ Jagdish Bhagwati, “International Trade and Economic Expansion”, in *International Trade*, (ed.) Jagdish Bhagwati, England: Penguin Books Ltd., 1969, p. 322.

leri gelişmekte olan ülkelerin aleyhine dönecektir. Dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesinde gösteriş etkisinin rolü vardır³⁵. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki tüketiciler, sanayileşmiş ülkelerdeki tüketici davranışlarını taklit ederler. Bu ülkelerde taklit eğiliminin artması, tüketim meylini artırırken, tasarruf meylini azaltacaktır. Bunun iki yönlü etkisi vardır. Herşeyden önce tüketim meylinin artması, ülkenin gelişmiş ülkelerden yaptığı ithalatı artıracaktır. Ayrıca, tasarruf meylinin azalması, sermaye birikimini olumsuz yönde etkileyecektir. Böyle bir durumda, ülke ithalat için gerekli dövizleri elde etmek amacıyla talep esnekliği düşük tarımsal mallar ihracatını hızlandırır ise ticaret hadleri aleyhe dönecektir. Çünkü aynı miktarda ithal malı alabilmek için daha fazla ihracat malı vermek zorunda kalacaktır.

Mrydal ve Prebish'in de bu yönde düşünceleri vardır. Onlar da, birincil mallar ihracatının ülkenin ticaret hadlerini aleyhe döndüreceğini düşünmektedirler. Bu yüzden Mrydal, Prebish, Singer gibi iktisatçılar ekonomik gelişmede ihracatın geri bıraktıncı olduğuna inanırlar³⁶. Çünkü ihracat artış hızının, büyüme hızından küçük olması, hammadde ve özellikle gıda maddelerine olan talep esnekliğinin düşük değerde olmasına ve ihracı sözkonusu olan malların ikame mallarının yapılmasına bağlanmaktadır³⁷. Bu iktisatçılar, ithal ikameci sanayileşmesine ağırlık verilmesi taraftarıdır.

Bu görüşün tam tersi ise büyümede ihracatın motor rolü oynadığıdır. Bu görüşe göre, ihracat artış hızının büyüme hızından daha yüksek olması sonucunda ihracatın büyümeyi uyarıcı etkisi ortaya çıkacaktır³⁸. Bir ülkenin ihracat malına olan talebin artması, ülkenin ekonomik büyümesini hızlandıracaktır. İhracat artışı, gelir artışı yaratacaktır. Gelir artışı ise, tasarrufların artmasına ve artan tasarrufların ise yatırıma yönlendirilmesine sebep olacaktır.

Lewis, ihracatın büyümenin motoru olduğunu söylemektedir. İhracatın talep yönlü olduğunu belirtmektedir. Bu düşüncenin altında yatan unsur, gelişmiş ülkelerin ekono-

³⁵ Şiir Erkök Yılmaz, *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını, No: 178, 1992, s. 192.

³⁶ Karluk, s. 115.

³⁷ Çelik Kurdoğlu, *Dış Ticaret ve Teknik Seçimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları No: 381, 1975, s. 78.

³⁸ Kurdoğlu, s. 79.

mik büyümeleriyle gelişmekte olan ülkelerin ihracat büyümeleri arasında istikrarlı bir ilişki olduğudur. Ancak 1970'lerde gelişmiş ülkelerin büyümesi yavaşlayınca Lewis gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında ihracat yapmalarını söylemiştir³⁹. Myint de, ihracata öncelik vermektedir⁴⁰. Myint'e göre, ihracat nedeniyle piyasalar genişleyecektir. İhracat sayesinde, iç talep yetersizliği nedeniyle gelişemeyen firmalar gelişebilecektir. Bu, beraberinde verimlilik artışını getirecektir. Böylece, dış ticarete katılan her ülke ekonomik yönden gelişebilecektir.

İhracatın büyümenin motoru olduğu görüşünün dayandığı noktalar, ihracata yönelik sanayileşmenin dayanak noktaları ile aynıdır. Fazla tekrara kaçmamak şartıyla bunları şu şekilde özetlemek sözkonusu olabilir: İhracat artışı, dış ticaret çoğaltanı aracılığıyla, milli gelir seviyesinin birkaç kat artmasına sebep olacaktır. Gelir artışı, tasarrufların artmasına sebep olacaktır. Tasarruf artışı yatırımlara yönlendirilecektir. İhracatla, ülke içinde etkin olarak kullanılmayan kaynakların kullanılması sözkonusu olacaktır. İhracatın artması, pazar sorununu ortadan kaldıracaktır. İhracatta dış piyasalar önemli olduğu için, firmaların daha etkin çalışmalarına sebep olacaktır. Yerli üreticiler maliyetleri düşürmek için çabalayacaklardır. İhracat artışının bu olumlu yönlerine karşılık bir de sakıncası vardır. İhracat yoluyla elde edilen gelirlerin ülkenin gelişmesi için gerekli yatırımlara yönlendirilmesi esastır. Elde edilen gelirlerin lüks tüketime ve spekülatif alanlara yönlendirilmemesi gereklidir.

Bebek sanayi argümanına geçmeden önce şunu belirtmek istiyorum. İnceleyeceğimiz ülkeler arasında yer alan Güney Kore ve Tayvan gibi ülkelerin sürekli ihracata yönelik bir sanayileşme stratejisi izledikleri söylenmektedir. Ancak bu ülkelerin tam bir ihracata yönelik sanayileşme stratejisi izlediklerini de söylememiz mümkün değildir. Çünkü bu ülkeler özellikle 1970'li yıllarda ithal ikameci sanayileşme stratejisine dönüş yapmışlardır.

³⁹ Arthur Lewis, "Slowing Down of the Engine of Growth", *American Economic Review*, 80 (September 1980), pp. 555-564.

⁴⁰ Hla Myint, "The Classical Theory" of International Trade and the Underdeveloped Countries", in *Readings in International Economics* (eds) Richard Caves and Harry Johnson, USA: The American Economic Association, 1968, p. 319.

Bebek sanayi argümanı, serbest ticaretin geçerli olabilmesi için, ülkelerin yeni gelişmekte olan sanayilerini yabancı rekabetinden geçici olarak korumaları gerektiğini ileri sürer⁴¹. Yabancı firmalar sözkonusu sanayi de daha önce faaliyette bulunmaları nedeniyle avantajlı konumdadırlar. İşte bu avantajın, bebek sanayilerin kurulmasını geciktirmemesi için bebek sanayilerin geçici olarak gümrük tarifeleri yoluyla korunmaları esastır. Gümrük tarifeleri bu görüşe göre “terbiye edicidir”⁴².

Bebek sanayi argümanında korunan sektörlerin ileride dış piyasalarda faaliyet gösterecekleri düşünülür. Bu sektörler kurulduklarında yüksek maliyetle üretimde bulduklarından dolayı, dış rekabete karşı koruma olmaksızın, bu sektörlerin gelişmesi sözkonusu olmaz. Gümrük tarifeleriyle korunan bebek sanayi zaman geçtikçe üretimini artırıp, ölçek ekonomilerinden yararlanmaya başlayacaktır. Bu, maliyetlerinin azalması anlamına gelecektir. Bebek sanayi olgunlaştıktan sonra, gümrük tarifelerinin kaldırılması sözkonusu olacaktır. Ancak bebek sanayi argümanına yöneltilen bazı eleştiriler vardır. Her ne kadar korumacılığın geçici olduğu söylene de bir sektöre yönelik korumacı bir tarife konulduktan sonra bunun kaldırılması zor olacaktır. Ayrıca hangi sanayinin, ne kadar süre ve ne şekilde himaye edileceğini tespit etmek önemlidir. Çünkü bu konuda yapılacak bir hata sadece sanayileşmeyi geciktirmekle kalmaz, aynı zamanda gümrük himayesine sığınan ekonomilerin monopolcü bir tutum içinde ekonomide hem kaynak dağılımını optimal olmaktan uzaklaştırmalarına ve hem de gelir dağılımında adaletsizliği arttırmalarına imkan sağlar⁴³. Bunu biraz açalım. Doğru bir sanayi seçildiğini ve bu sanayinin ortalama maliyetlerini dünya fiyatlarının altına indirecek potansiyele sahip olduğunu düşünelim. Koruma duvarları altında, yüksek kârla çalışan firma maliyetlerini düşürmek istemeyebilir. Bu tüketiciler açısından bir refah kaybı anlamına gelecektir. Çünkü tüketiciler sözkonusu malı daha ucuza almak imkanı varken, koruma sebebiyle daha yüksek fiyattan satın alacaklardır. Aynı durum üreticiler için de geçerlidir. Üreti-

⁴¹ İyibozkurt (1995), s. 205.

⁴² Yılmaz, s. 105.

⁴³ Vural Savaş, *Kalkınma Ekonomisi*, İstanbul: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 6, 1974, s. 227.

ciler, üretimde kullandıkları girdileri yüksek maliyetle üretim yapan firmalardan sağlayacakları için üretim maliyetleri yükselecektir.

Bebek sanayi argümanında gelişme potansiyeli olan sektörlerin korunması esastır. Bu açıdan ithal ikameci stratejiden ayrılması sözkonusudur. İthal ikameci sanayileşmeyi anlatırken belirttiğimiz gibi, ithal ikamesinde tüm endüstrinin korunması söz konusudur.

Güney Kore ve Tayvan'ın ithal ikamesine dönüş yaptıkları dönem aynı zamanda bebek sanayi korumacılığı dönemidir. Bu dönemde ileride ihracatçı konuma gelebilecek sanayilerin kurulması amaçlanmıştır.

Şimdi bütün bu anlatılanların ışığında Doğu Asya ülkelerinin sanayileşme stratejilerine bakmamız mümkündür. Bundan sonraki bölümde Doğu Asya Mucizesi kavramının analizi yapılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ASYA BİR MUCİZE Mİ?

II.1. BAŞARININ ANATOMİSİ

Doğu Asya üzerine yapılan çalışmalarda, çalışma alanına dahil edilen ülkeler farklılık göstermektedir. Mesela, Dünya Bankasının çalışmasında⁴⁴, Doğu Asya'nın yüksek performans gösteren sekiz ülkesi olarak Japonya, Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong, Tayland, Malezya ve Endonezya incelenmektedir. Bazı çalışmalar Doğu Asya olarak Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong'u ele alırken, bazı çalışmalarda Hong Kong çalışma kapsamına alınmamaktadır. Bir başka yazar, Marcus Noland on iki ülkeyi (Japonya, Çin, Hong Kong, Güney Kore, Tayvan, Malezya, Tayland, Filipinler, Endonezya, Avustralya ve Yeni Zellanda) çalışma kapsamına almıştır⁴⁵. Bazı çalışmalarda ise Singapur ve Hong Kong hakkında şehir-devlet olmaları sebebiyle ayrıntılı bilgi verilmemektedir.

Bizim çalışmamızda ise öncelikli olarak Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong ele alınacaktır. Ancak hemen birkaç noktayı belirtmek istiyorum. Japonya her ne kadar çalışma kapsamı dışında tutulsa da, Japonya'nın bu ülkeler için model teşkil ettiği söylendiği için, yeri geldikçe Japonya'ya değinilecektir. Daha önemlisi, Japonya'nın daha önce sanayileşmesini gerçekleştirdiği için başlı başına bir çalışma konusunu düşünüyoruz. Singapur için ise şunu belirtmeliyiz. Singapur, Güney Doğu Asya'da yer almasına karşın, yapılan bütün çalışmalarda doğal kaynak yoksunu olması sebebiyle (Güney Doğu Asya ülkeleri doğal kaynak zengini olarak nitelendiriliyorlar) Doğu Asya ülkeleri arasında değerlendirilmektedir.

⁴⁴ World Bank, *The East Asian Miracle: Public Policy and Economic Growth*, Washington: Oxford University Press, 1993, p. 1.

⁴⁵ Marcus Noland, "Implications of Asian Economic Growth", *Institute for International Economics Working Paper Series*, No: 94-5, 1994, p. 1.

Çalışmamızın çerçevesini oluşturduğumuza göre, bu ülkeler için ifade edilen iki kavrama kısaca değinmek istiyorum. Literatürde, bu ülkelere genellikle “yeni sanayileşen ekonomiler” ya da “geç sanayileşen ekonomiler” denmektedir. Yeni sanayileşen ekonomiler kavramı üzerinde tam bir anlaşma sağlanamamıştır. Ancak Chowdury ve Islam’a göre bir ülkenin, yeni sanayileşen ekonomi olabilmesi için en az dört unsuru sağlaması gerekmektedir⁴⁶. Bunlar:

- a. Tasarruf oranlarının %15’e eşit olması
- b. Kişi başına reel milli gelirin 1000\$’a eşit olması
- c. Gayri safi yurtiçi hasılanın içinde imalatın ve istihdamın payının %20’e eşit olması
- d. Beşeri kalkınma endeksinin 0.75’e eşit olması

Chowdury ve Islam, bu dört unsuru sağlayan ekonomileri yeni sanayileşen ekonomiler olarak değerlendirmektedirler. Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong’un yanısıra Türkiye de bu gruba dahil edilmektedir (Chowdury ve Islam’ın çalışmalarında, bazı kişiler ve kurumlar tarafından yapılan yeni sanayileşen ekonomilerle ilgili bilgiler de verilmektedir. Bu çalışmaların hepsinde Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong yeni sanayileşen ekonomiler olarak değerlendirilmektedir).

Bu ülkelerle ilgili kullanılan diğer bir kavram da geç sanayileşen ekonomilerdir. Geç sanayileşen ekonomi kavramına Doğu Asya ile ilgili çeşitli çalışmalarda rastlamak mümkündür. Bu kavramın dayandığı mantık, sanayileşme süreçlerinde yeniliğin, icatların değil yaparak öğrenmenin (learning by doing) ön planda olmasıdır. Amsden, Doğu Asya ülkeleri, Meksika ve Türkiye gibi ülkelerin sanayileşmelerinin kesinlikle İngiltere, Almanya ve ABD’ye benzemediklerini söylemektedir⁴⁷. Ona göre İngiltere, Almanya ve ABD icatlar ve yenilikler sayesinde gelişmişlerdir. Ancak Doğu Asya ülkeleri olsun, Türkiye olsun yaparak öğrenme yoluyla sanayileşmişlerdir. Bu ülkeler önce diğer ülke-

⁴⁶ Anis Chowdury and Iyanatul Islam; *The Newly Industrialising Economies of East Asia*, New York: Routledge, 1993, p. 4.

⁴⁷ Alice Amsden, *Asia’s Next Giant: South Korea and Late Industrialization*, New York: Oxford University Press, 1989, pp. 3-4.

lerden yabancı teknolojiyi almışlardır. Daha sonra ise söz konusu olan malları ya da teknolojiyi kendileri üretmeye başlamışlardır. Çünkü, bu ülkeler malları üretirken, üretim sürecindeki aşamaları iyileştirici yollar bulmuşlardır. Ezra Vogel ise bu ülkeler için geç-geç sanayileşen ekonomiler demektedir⁴⁸. Ancak onun da dayandığı nokta Amsden'le uyusmaktadır.

Şimdi tablolar yardımıyla, bu ülkelerin geçirdikleri süreçleri inceleyelim.

Tablo 2.1'e baktığımız zaman, ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GSYİH) büyüme hızını görmekteyiz. 1971-80 döneminde yıllık ortalama olarak Güney Kore %9.0, Tayvan %9.3, Hong Kong ve Singapur sırasıyla %9.3 ve %7.9 büyümüştür. Yıllar itibariyle baktığımız zaman genelde ülkelerin büyüme hızlarının yüksek düzeyde olduğunu görürüz. Ancak düşük düzeyde olan yıllar da vardır. Güney Doğu Asya ülkelerine ya da bir başka ifadeyle II. kuşak kapların GSYİH büyüme hızlarına bakacak olursak, onların da I. kuşak kapların kadar olmasa da, yüksek büyüme hızlarına sahip olduklarını görürüz. Doğu Asya ülkeleri açısından önemli olan, yüksek büyüme hızlarını uzun süre devam ettirebilmiş olmalarıdır.

Tablo 2.2'de ise kişi başına GSYİH büyüme hızı görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere ülkeler genelde yüksek kişi başına GSYİH büyüme hızlarına sahiptirler. 1970-1985 döneminde büyüme hızlarının (yıllık ortalama olarak) %4-%8 arasında dalgalandığını söylenebilir. Bunun sonucunda kişi başına milli gelir açısından, 1962 yılında 170\$ ile 85. sırada bulunan Tayvan'ın, 1986 yılında 3580\$ ile 38. sıraya yükseldiğini görmemiz mümkündür. Keza, 1962 yılında 110\$ kişi başına milli gelirle Sudan'dan bile geride olan Kore'nin (99.), 1986 yılında 2372 \$ kişi başına milli gelirle 44. sıraya yükseldiğini belirtelim⁴⁹.

Tablo 2.3 ve Tablo 2.4'de ise GSYİH içindeki sektörlerin payı ve bu sektörlerdeki istihdamın payı görülmektedir. Doğu Asya ülkelerin hızlı büyümeleri beraberinde üre-

⁴⁸ Ezra Vogel, *The Four Little Dragons: The Spread of Industrialization in East Asia*, England: Harvard University Press, 1991, p. 5.

⁴⁹ Robert Wade, *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, Princeton: Princeton University Press, 1990a, p. 35.

tim yapılarındaki değişmeyi de getirmiştir. 1960 yılında Güney Kore’de tarım sektörü GSYİH’nın %37’sini oluştururken imalat sektörünün payı %14 dü. 1992 yılı itibariyle Güney Kore’de tarımın GSYİH içindeki payı %7.0’ye düşerken, imalat sanayinin payı %46.2’ye yükselmiştir. Tayvan 1960 yılında GSYİH’nın %33’ünü tarım sektörü, %17’sini imalat sektörü oluştururken, 1992’de tarımın payı %3.7’ye düşmüş imalat sektörünün payı ise %42.6’ya yükselmiştir. Hong Kong ve Singapur çok küçük tarım sektörlerine sahiptiler. Her iki ülkede de 1965’de GSYİH içinde tarımın payı %4 iken, 1992 yılı itibariyle bu oran %0.2–%0.3 civarına düşmüştür.

1960 yılında Güney Kore nüfusunun %66’sı tarım sektöründe istihdam edilirken, 1989 yılında bu oran %19.5’e gerilemiştir. İmalat sanayiinde 1960 yılında nüfusun %9 gibi çok küçük bir kısmı istihdam edilirken, bu oran 1989 yılında %27.6’ya yükselmiştir. Tayvan’da 1960 yılında nüfusun %56.0’ı tarımda, %11’i imalat sanayiinde istihdam edilirken, 1989 yılı itibariyle tarımda istihdam edilenlerin payı %12.5’e gerilemiştir. Bu yılda imalat sanayiinde istihdam edilenlerin payı ise %33.9’a yükselmiştir.

Görüldüğü üzere başlangıçta tarımın önemli olduğu Güney Kore ve Tayvan’da, hızlı büyüme neticesinde, tarımın önemi azalmış, imalat sanayinin ve hizmetler sektörünün payı artmıştır.

Tablo 2.1. Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Büyüme Hızı (Yıllık % olarak)

	Ortalama 1971-80	Ortalama 1981-90	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Yeni Sanayileşen Ekonomiler	9.0	8.8	12.4	9.6	6.3	6.9	7.3	5.3	6.2	6.7
Hong Kong	9.3	7.2	14.5	8.3	2.8	3.2	4.2	5.0	6.1	5.3
Kore	9.0	9.9	12.0	11.5	6.2	9.2	8.4	4.5	6.0	7.0
Singapur	7.9	6.3	9.4	11.1	9.2	8.3	6.7	5.8	5.8	6.0
Tayvan	9.3	8.5	12.3	7.3	7.6	4.9	7.2	6.6	6.8	7.0
Güney Doğu Asya	7.4	6.1	6.2	8.4	8.8	7.7	6.3	5.8	6.5	7.1
Endonezya	7.7	5.5	4.9	5.8	7.5	7.1	6.6	5.9	6.3	6.7
Malezya	7.8	5.2	5.4	8.9	9.2	9.7	8.7	8.0	8.0	7.8
Filipinler	6.0	1.0	4.8	6.3	6.1	2.7	-0.7	0.0	2.8	4.5
Tayland	7.9	7.8	9.5	13.2	12.0	10.0	8.2	7.5	7.8	8.5

Kaynak: Asian Development Bank, *Asian Development Outlook 1993*, Manila: Oxford University Press, 1993. p. 258.

Tablo 2.2: Kişi Başına GSYİH'nin Büyüme Hızı (Yıllık % olarak)

	1970-75	1975-80	1980-85	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Yeni Sanayileşen Ekonomiler				11,2	8,6	5,1	5,9	6,2	2,5	3,5	3,8
Hong Kong	4,9	8,6	4,1	13,4	7,4	18,0	2,9	3,3	4,0	5,6	4,6
Kore	7,0	6,3	7,3	11,0	10,4	5,1	8,1	7,4	3,5	5,0	6,0
Singapur	7,9	7,2	5,4	7,9	9,2	7,2	6,0	4,5	3,7	3,6	3,8
Tayvan	6,9	8,4	4,9	11,2	6,3	6,2	3,8	6,0	5,59		
Güney Doğu Asya				3,9	6,1	6,5	5,9	4,4	3,6	4,5	5,2
Endonezya	5,9	5,6	2,5	2,8	3,6	5,1	5,1	4,7	3,7	4,1	4,9
Malezya	5,5	5,9	2,8	2,7	6,3	6,6	7,2	6,2	5,5	5,7	5,7
Filipinler	3,4	3,7	-3,5	2,3	3,8	3,6	1,7	-2,9	-3,5	0,7	2,3
Tayland	6,9	8,4	4,9	7,6	11,0	10,2	8,5	6,7	6,0	6,3	6,9

Kaynak: 1) Asian Development Bank, p. 256.

2) United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). *Handbook of International Trade and Development Statistics*. 1994. New York: UNCTAD Yayını. 1995. p. 347.

Tablo 2.3. GSYİH İçinde Sektörel Payı (% Olarak)

	Tarım			İmalat Sanayi			Hizmetler		
	1960	1983	1992	1960	1983	1992	1960	1983	1992
Hong Kong	4	1	0.2	26	22	23.5	57	69	–
Kore	37	14	7.0	14	27	46.2	43	47	–
Singapore	4	1	0.3	12	24	37.5	79	62	–
Tayvan	33	9	3.7	17	34	42.6	42	47	–
Endonezya	54	26	17.9	8	13	42.9	32	35	39.3
Malezya	36	21	16.1	9	19	43.9	46	44	40.0
Filipinler	26	22	22.6	20	25	35.0	46	42	42.5
Tayland	40	23	13.1	13	19	37.4	41	50	49.5

- Kaynak: 1) James Riedel, "Economic Development in East Asia: Doing What Comes Naturally?" in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, p. 8.
 2) Asian Development Bank, p. 263.

Tablo 2.4. İstihdamın Payı (% olarak)

Ekonomi	Tarım				İmalat Sanayi				Hizmetler			
	1960	1970	1980	1989	1960	1970	1980	1989	1960	1970	1980	1989
Hong Kong	8.0	2.0	1.3	1.1	52	35.0	42.2	29.8	40	63	56.5	69.1
Kore	66.0	50.0	34.0	19.5	9	13.0	21.6	27.6	25	36	43.5	52.3
Singapur	8.0	3.0	1.6	0.5	23	22.0	30.1	29.0	69	74	68.2	70.5
Tayvan	56.0	35.0	19.5	12.5	11	20.0	32.7	33.9	33	43	47.0	52.9

Kaynak: Chowdury and Islam, p. 15.

Tablo 2.5. İhracatın Büyüme Hızı (% yıllık)

	1950-60	1960-70	1970-80	1980-90	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Yeni Sanayileşen Ekonomiler	-	-	-	-	14.4	11.8	12.5	12.0	20.9	4.5	3.4
Hong Kong	-0.3	14.5	22.4	16.8	20.0	21.2	20.0	16.5	14.8	4.0	4.0
Güney Kore	1.3	39.8	37.2	15.0	10.2	8.1	8.6	9.7	31.5	4.1	7.2
Singapur	-0.1	3.3	28.2	9.9	12.1	6.0	8.6	9.0	21.0	6.4	-3.1
Tayvan	6.5	23.2	28.6	14.8	13.0	7.1	8.1	9.0	20.0	3.8	5.2
Güney Doğu Asya	-	-	-	-	15.1	13.8	14.5	15.4	24.3	6.0	8.7
Endonezya	-1.1	1.6	35.3	-0.3	9.8	13.5	13.0	13.0	18.0	5.8	11.2
Malezya	0.6	4.2	24.2	8.6	17.3	11.0	14.0	15.0	26.6	7.3	6.0
Filipinler	5.0	5.4	18.4	3.9	8.0	9.8	11.5	11.2	29.4	17.7	22.8
Tayland	1.7	5.9	24.7	14.0	23.8	17.8	18.4	18.7	24.8	-1.9	3.2

Kaynak: 1) Asian Development Bank, p. 268.

2) UNCTAD (1994), p. 18.

3) UNCTAD, *Trade and Development Report 1998*, New York: UNCTAD Yayını, 1998, p. 17.

Tablo 2.5’de görüldüğü üzere, Doğu Asya ülkeleri yüksek ihracat büyüme hızlarına sahip ülkelerdi. Mesela; Güney Kore, tarihinin “altın çağı” olarak ifadelendirilen 1960-70 döneminde ihracatını yıllık ortalama %39.8 oranında arttırmıştır. Aynı dönemde Tayvan’ın yıllık ortalama yıllık %23.2’lik büyüme hızı tuttuğunu görmemiz söz konusudur. Yüksek büyüme hızı yakalamalarında ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulamalarının da önemli rolü vardır. İhracatlarında dünya ekonomisinde kaynaklanan gelişmelere göre dalgalanmalar olmuştur.

Tablo 2.6. İhracat Yapısı (Bölgeler İtibariyle) (Yüzde Olarak)

	Yıllar	Avrupa	ABD ve Kanada	Japonya	Diğer Ülkeler	Toplam İhracat Değeri (milyon \$ olarak)
Kore	1970	9.2	49.4	27.7	11.4	829.6
	1980	17.5	28.4	17.3	31.2	17451.1
	1990	16.2	32.6	19.4	27.7	64837.1
	1993	12.5	23.9	14.1	45.4	81.941.6
	1997*	10.55	17.64	10.64	61.17	131.757.0
Tayvan	1970	43.4	43.4	15.1	25.4	1428.5
	1980	15.8	36.6	11.0	30.8	19838.0
	1990	17.9	34.8	12.4	30.8	67039.9
	1992	16.8	31.0	10.9	37.2	81337.4
Singapur	1970	18.3	12.3	7.6	24.1	1553.5
	1980	13.9	13.4	8.1	54.8	19375.5
	1990	15.8	22.2	8.7	53.2	52627.3
	1993	15.6	21.0	7.5	51.5	73876.4
	1997*	13.84	18.6	6.7	60.86	122.766.0
Hong Kong	1970	28.9	45.2	4.0	16.0	2037.2
	1980	27.2	28.1	4.6	28.7	19704.1
	1990	19.9	25.9	5.7	45.5	82390.3
	1993	18.6	29.2	4.3	45.8	135248.0
	1997*	15.6	23.3	6.08	55.02	187.870.0

Kaynak: 1) UNCTAD (1994), pp. 111-116.

2) International Monetary Fund (IMF), *Direction of Trade Statistics Quarterly*, Washington: IMF Yayını, (June 1998), pp. 79, 142, 206.

* Kendi hesaplamamız

Tablo 2.6’den görüldüğü üzere, her dört Doğu Asya ülkesinin de toplam ihracat değerleri artış göstermiştir. İhracat artış hızlarını bir önceki tablomuzda yorumlamıştık.

Şimdi ihracatın bölgeler itibariyle dağılımına bakalım. Görüldüğü üzere ABD'nin pazar olarak bu ülkeler için önemi çok fazladır. Güney Kore, Tayvan ve Hong Kong'un ABD'ye yaptıkları ihracatta bir azalma görülse de hâlâ ABD pazar olarak en büyük paya sahiptir. Singapur'da ise bunun tam tersini görmek mümkündür. 1970 yılında Singapur'un ihracatında ABD ikinci sırayı alırken, payını artırarak 1990 yılında birinci sıraya yükselmiştir. Bir başka ifadeyle Singapur, ABD pazarında daha fazla mal satmayı başarmıştır. Japonya'nın durumu da ilginçtir. Japonya'nın pazar olarak ülkelerdeki yeri farklılık göstermektedir. Mesela Tayvan'da, 1992 yılında yapılan ihracatın %10.9'u Japonya'ya gitmektedir. Tayvan'ın ihracatında Japonya 3. sırada yer almaktadır. Oysa ki Japonya bu ülkeler için çok önemlidir. Ancak Japonya'ya yapılan ihracatın sınırlı kalmasında, Japonya'nın bu ülkelere mal satarken cömert, bu ülkelere mal alırken cimri davranmasının rolü vardır⁵⁰.

II.2. BAŞARININ TEORİK YANSIMALARI

Doğu Asya Mucizesinin faktörleri olarak gösterilen unsurlar üzerinde tam bir teorik birlik sağlanamamıştır. Neo Klasikler, Revizyonistler, piyasa yanlısı yaklaşım (market friendly view) taraftarları başarının unsurları üzerinde farklı noktaları ön plana çıkarmaktadırlar.

Neo Klasiklere göre başarının merkezinde piyasa yer alırken, hükümetin rolü minimumdur. Neo Klasik görüş taraftarlarına göre başarı, ekonomik kararlarda hükümetin rolünü kısıtlayan ve kaynak dağılımını belirlemede piyasaya öncelik veren kararlar sayesinde gerçekleşmiştir. Neo Klasiklere göre, kaynakların etkin dağılımı ancak rekabetçi piyasalar ile mümkündür. Devlet, kendi faaliyetlerini kısıtlayarak piyasanın daha iyi işlemlerini sağlamalıdır. Devlet, özel sektör kurumlarına göre mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu mal ve hizmetlerin sağlanmasına uğraşacaktır⁵¹.

Neo Klasik iktisatçılar hükümetin görevlerini şu şekilde ifadelendirmişlerdir⁵².

⁵⁰ World Bank, p. 82.

⁵¹ Wade (1990a), p. 10.

⁵² Wade (1990a), p. 11.

1) Makro ekonomik istikrarı sağlamak

2) Fiziksel altyapının sağlanması (Altyapı harcamaları yüksek maliyetli olduğu için bu tür yatırımların özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi beklenemez).

3) Savunma, ulusal güvenlik, eğitim, kanuni sistemin oluşturulması gibi “kamusal ve yarı kamusal malların” sağlanması.

4) Esas elemanı nötr politika rejimi olan serbest dış ticaret rejimi uygulamak.

5) Devlet, büyüme için özendirici faaliyetlere yönelik kaynakların mobilizasyonunda ve ayrılmasında piyasaya öncelik vermelidir ve ancak piyasa başarısızlığı söz konusu olduğunda (mesela; özel sektörün faaliyetlerinin toplum çıkarlarına karşılık gelmediği durumlarda) müdahale etmelidir⁵³.

Revizyonistler ise, Neo Klasiklerin aksine, devletin ekonomide aktif rol oynadığını söylemektedirler. Revizyonistlere göre devlet, ülkenin geleceği için önemli gördüğü sektörleri seçici olarak desteklemiştir. Mesela; Güney Kore'nin 1970'lerde ağır ve kimya sanayinin gelişimine bakıldığında, devletin çeşitli finansal teşvikler vererek ve hedefler belirleyerek, bu sektörlerin gelişimini etkin şekilde desteklediklerini göstermenin mümkün olduğunu belirtirler⁵⁴. Westphal, Güney Kore devletinin kaynakların endüstriyel faaliyetler arasında tahsisi için seçici olarak müdahale ettiğini belirtmektedir⁵⁵. Westphal'a göre; vergi ve sübvansiyonlar, kredi tayinlemesi ve kamu girişimciliği gibi politikalar bu amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır.

Revizyonistler, özellikle “güçlü devlet” anlayışı üzerinde durmaktadırlar⁵⁶. Onlara göre; güçlü devlet ve zayıf devlet arasındaki farklılık, toplumsal açıdan fayda yaratacak politikaların uygulanmasında ön plana çıkacaktır. Zayıf devlet söz konusu ise, devlet çıkar gruplarının eline geçeceğinden rant sağlayıcı faaliyetler artacaktır. Güçlü devletin varlığı durumundaysa, devlet çıkar gruplarının baskısına maruz kalmayacaktır. Bir başka

⁵³ Chowdury and Islam, p. 46.

⁵⁴ World Bank, p. 83.

⁵⁵ Larry Westphal, “Industrial Policy in an Export Propelled Economy: Lessons from South Korean Experience;” *Journal of Economic Perspectives*, 4(3), 1990, p. 41.

⁵⁶ Wade (1990a), p. 337.

ifadeyle, baskı gruplarından yaıtılmış hale gelecektir. Revizyonistler, buna “nispi özerklik” adını vermektedirler⁵⁷. Nispi özerklikten kastedilen, devletin ilgili taraflarla sağlam ilişkiler kurması, ancak onların politika kararları alınırken devre dışı bırakılmasıdır. Doğu Asya ülkeleri bu ilişkiyi ileride değinileceği üzere tartışma kurulları sayesinde sağlamışlardır. Tartışma kurullarında özel sektör ve hükümet temsilcileri bir araya gelerek, uygulanacak politikalar üzerinde tartışmışlardır.

Revizyonistlere göre Doğu Asya ülkelerinde güçlü devlet anlayışının oluşmasına sebep olan unsurları ise şöyle sıralayabiliriz:

1) Güney Kore ve Tayvan’a yönelik iç ve dış tehditlerin varlığı: Bu iki ülkenin Komünist komşularıyla olan rekabeti, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra ülke içinde yaşanan sosyal huzursuzluklar gibi etkenler güçlü devlet anlayışının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

2) Özellikle ABD’nin baskısıyla gücün devletin elinde toplanması.

Ekonomide devletin rolü konusunda farklı bir yaklaşım da karşımıza Dünya Bankasının, “*The East Asian Miracle: Public Policy and Economic Growth*” isimli kitabında çıkmaktadır. Piyasa yanlısı yaklaşım (market-friendly view) taraftarlarına göre⁵⁸; devletin piyasanın işlediği alanlarda daha az, piyasanın işlemediği alanlarda daha fazla müdahale etmesi gerekir. Bu görüşe göre, hükümetin asıl rolü, beşeri sermayeye yeterli yatırımların yapılması, girişimciler için rekabetçi bir ortam yaratılması, dış ticarete açıklığın ve istikrarlı makroekonomik yönetimin sağlanmasıdır. Piyasa yanlısı yaklaşım, neo klasik iktisatçılar ile revizyonistler arasında yer alır.

Singh, Dünya Bankası ekonomistlerinin piyasa yanlısı görüşü şu şekilde özetlediklerini söylemektedir⁵⁹.

1) “Gönülsüz müdahale”, hükümet, ekonomik hayata ancak özel sektörün istenen görevleri yerine getiremediğinde müdahale etmelidir.

⁵⁷ Chowdury and Islam, p. 47.

⁵⁸ World Bank, p. 84.

⁵⁹ Ajit Singh, “Asian Capitalism” and the Financial Crisis”, *Center for Economic Policy Analysis Working Paper*, No: 10, (August 1998), p. 5.

2) Müdahaleler kontrol ve dengeleyici amaçlı olmalıdır.

3) Müdahaleler şeffaf olmalıdır. Şeffaflıktan kastedilen, hükümete “gece bekçisi” görevinin verilmiş olmasıdır. Yani hükümetin görevi, özel sektörün gelişmesi için gerekli altyapının ve yasal çatının oluşturulmasından ibarettir.

Singh, Doğu Asya ülkelerinin gönülsüz müdahale prensibine uymadıklarını ve gönülsüz müdahalenin aksine, Güney Kore ve Japonya’da hükümetlerin etkili bir sanayileşme politikası izlediklerini söylemektedir. Singh’e göre etkili müdahalenin amacı, özel girişimcilerin karşı karşıya oldukları fiyat ve teşvik değişkenlerinin planlamacıların tercih ettikleri yönde değiştirmektir⁶⁰. Singh, bu eleştirilere bağlı olarak piyasa yanlısı yaklaşımın değişikliğe uğradığını ve piyasa yanlısı görüş taraftarlarının Doğu Asya ülkelerinde müdahaleciliğin varlığını kabul ettiğini söylemektedir⁶¹. Dünya Bankasının Asya Mucizesi ile ilgili çalışmasında bu değişikliği şu sözlerde bulmamız mümkündür:

“Politika müdahaleleri çeşitli şekiller almıştır. Seçilmiş sanayilere yönelik hedefli ve sübvans edilmiş krediler, kârlılığı artırmak ve kazançları biriktirmek için uygulanan düşük mevduat faizi oranları ve borçlanma oranları üzerine tavan konulması, ithal ikameci sektörlerin korunması, devlet bankalarının kurulması ve finansal desteği..., firma ya da sektöre özgü ihracat hedefleri, ihracat pazarlama kurumlarının değişmesi ve kamu ve özel sektör arasındaki geniş enformasyon paylaşımı...”⁶²

Ancak çalışma hükümet müdahalesini kabul etse de D. Asya ülkelerinin başarılarında müdahalenin rolünün ne gerekli ne de yeterli koşul olarak görmemektedirler. Çalışmaya göre:

“Yüksek Performans gösteren Asya ekonomilerinde, fiziki ve beşeri sermayeyi yüksek getirili yatırımlara yönlendiren... temel faktörler nelerdir? Cevap, ... piyasaya yönelik politikaları. Emek piyasasının çalışmasına izin verildi. Finansal piyasalar genellikle düşük sapmalara ve sınırlı sübvansiyonlara (...) sahipti... Piyasa güçleri ve rekabetçi baskılar kaynakları mukayeseli üstünlük olan aktivitelere yönlendirdi”⁶³.

⁶⁰ Singh, p. 6.

⁶¹ Singh, p. 5.

⁶² World Bank, pp.5-6.

⁶³ World Bank, p. 325.

David Lim, başarının piyasa yanlısı yaklaşım sayesinde olduğunu ifade etmektedir⁶⁴. Lim'e göre, hem piyasa hem devlet önemli rol oynamıştır. Lim her ikisinin de birbirinin mukayeseli üstünlüğünü kabul ettiklerini söylemektedir. Ona göre "eğer piyasalar iyi çalışırlarsa (...) bir ekonomik kazanç olacaktır. Eğer piyasalar başarısız olursa ve hükümet dikkatli ve akıllıca müdahale ederse, yine bir kazanç olacaktır". Lim, piyasa yanlısı yaklaşımın Doğu Asya'da işlemlerini üç sebebe bağlamaktadır. Bunlar:

a. Daha az müdahale ettiler. Mesela, imalat üzerindeki etken koruma oranı düşüktü.

b. Müdahalenin fiyatları gereğinden fazla saptırmamasıyla ilgilendiler.

c. Müdahalelerini, uluslararası ve yerli rekabeti disiplin altına almak amacıyla kullandılar. Mesela, 1970'lerde Güney Kore'de ağır ve kimyasal sanayinin gelişmesini sağlamak için korumacılık seviyesi yükseltilmiştir. Sanayiye yönelik sübvansiyonlu krediler ve vergi indirimi sağlanmıştır.

Revizyonistlerin önde gelenlerinden biri olan Alice Amsden, neoklasik iktisatçılarla kendileri arasındaki mücadeleyi, küçük bir firmanın çokuluslu şirketle mücadelesine benzetmektedir⁶⁵. Amsden'e göre başarı; "kritik kalkınma yıllarında sübvansiyonlu yerli yatırım kredileri ve yabancı borçlar üzerine uygulanan negatif reel faiz oranları, tercihli kredi sisteminin devamı, araştırma geliştirme desteği ve teknoloji yoğun sektörlerle ulaşmak için uygulanan dış ticaret korumacılığı ve hükümetin idari rehberliği ve girişimci özelliği sayesinde gerçekleşmiştir"⁶⁶. Diğer bir revizyonist ise Robert Wade'dir. Wade özellikle Tayvan ekonomisi üzerinde çalışmaktadır. R. Wade'e göre devlet, Doğu Asya'da önder rolü oynamıştır⁶⁷ ve piyasanın işlemlerini düzenlemiştir. Wade'e göre, hükümetin lider rolü üstlenmesinin sebebi üreticilere hangi maldan, ne

⁶⁴ David Lim, "Explaining the Growth Performances of Asian Developing Economics", *Economic Development and Cultural Change*, V: 2, N: 4, (July 1994), p. 831.

⁶⁵ Alice Amsden, "Why Doesn't Whole World Experimenting with the East Asian Model to Develop?: Review of the East Asian Miracle", *World Development*, Vol: 22, No: 4, (April 1994), p. 632.

⁶⁶ Amsden (1994), p. 632.

⁶⁷ Robert Wade, "Industrial Policy in East Asia: Does it Led or Follow the Market", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds) Gary Gareffi and Donald Wyman, USA: Princeton University Press, 1990b, p. 240.

kadar üreteceklerini göstermektedir. Wade'e göre seçici sanayileşme politikası bu süreçte piyasaya liderlik edecektir. Bu üç aşamalı bir plan dahilinde olacaktır⁶⁸.

1) Hükümet hangi ürünlerin ve teknolojilerin destekleneceğini işaret edecektir.

2) Kamu kaynaklarının ya da özel kaynakların bu alanlara kanalize olması sağlanacaktır.

3) Geniş bir strateji tespit edilecektir.

Wade, hükümetin lider olduğu bir ekonomide, hükümetin çıkar gruplarından etkilenmesinin söz konusu olmayacağını düşünmektedir. Hükümet, yüksek sermaye gerektiren, olgunlaşma dönemi uzun süren bir başka ifadeyle sermaye/hasıla oranı yüksek olan yatırımlara özel sektörün katılmakta isteksiz olacağını düşünmektedir. Onlara girilerek çeşitli teşvikler verilerek ya da söz konusu alanlara kamu girişimcilikleri yoluyla girilerek, özel sektörün bu alanlara girmeleri sağlanabilecektir. Robert Wade, hükümetin piyasanın işlemlerini nasıl sağlayacağını da şöyle açıklamaktadır: "Bu politikaların amacı kaynakların, ulusal güvenlik dahilinde, sanayiye yönlendirilmesi ve dolayısıyla emeğe olan yurtdışı talebin artmasıdır.... Politikalar, tarımsal toprak mülkiyeti üzerine toprak reformu ile getirilen sınırın korunması (bu konuya toprak reformunda değinilecektir), böylelikle toprakta refah birikiminin önlenmesi ve tarımsal verimliliğin sağlanması, yurtdışı ve yurtdışı kredi kaynaklarının kontrolünün sağlanarak, hükümetin belirlediği yerlerde kullanılması, yatırım tercihlerinin temel makroekonomik parametrelerinin stabilizasyonu, yurtdışı ekonominin belirli kısımlarında uluslararası rekabetçiliğin elde edilmesinin sağlanması, ihracatın desteklenmesi (...) ve önemli sektörlerle yardım sağlanması..."⁶⁹. Buradan bir sonuç olarak şöyle denilebilir: Hükümet, bankacılık sektöründeki inisiyatifini kullanarak gelişecek sektörlerle kredileri yönlendirecektir. Ayrıca bu sektörlerin gelişmeleri ve rekabet gücü sağlayabilmeleri için çeşitli teşvikler verilecektir. Büyümenin adil olması için de, hükümet bir takım reformlara gidecek ve halkın geniş desteğini sağlayacaktır.

⁶⁸ Wade (1990b), p. 234.

⁶⁹ Wade (1990a), p. 297.

Revizyonistlerin piyasa başarısızlıkları ile ilgili görüşleri de piyasa yanlısı yaklaşım ile çelişmektedir. Piyasa yanlısı yaklaşım taraftarlarına göre, piyasa başarısızlığının sebebi hükümetin kaynak dağılımına rehberlik ettiğinde, ekonomik performansı iyileştirme konusunda başarısızlığıdır⁷⁰. Hükümetin dış ticaret, finansal piyasalar ve emek piyasasında kaynakların dağılımına rehberlik etmek istemesi, uluslararası rekabet gücünü azaltabileceği gibi, kaynakları düşük verimli ve uluslararası rekabet gücü olmayan alanlar yönlendirebilecektir ve rant sağlayıcı faaliyetler artacaktır. Dolayısıyla piyasa başarısızlıkları, hızlı büyüme önündeki en önemli engellerden biridir. Revizyonistler ise piyasa başarısızlıklarını hükümetlerin piyasaya müdahaleleri için bir motivasyon oluşturduğunu söylerler⁷¹. Onlara göre; piyasa başarısızlığının sebebi kamu gücünün kötüye kullanılmasıdır. Biraz önce de belirttiğimiz üzere bu durum söz konusu ülkede güçlü devlet yapısının olmamasının bir sonucu olarak ortaya çıkacaktır. Zayıf devlet yapısı, çıkar gruplarından çabucak etkilendiğinden, alınan kararların çıkar grupları lehine olmasını sağlayabileceği gibi, kaynakların verimsiz alanlara da yönlendirilmesi sözkonusu olacaktır.

II.3. BÜYÜMENİN KÜLTÜREL VE TARİHSEL AÇIKLAMALARI

II.3.1. JAPON KOLONİ DÖNEMİ

Doğu Asya Mucizesinin en çok tartışılan faktörlerinden birisi Japon koloni dönemidir. Güney Kore (1910-1945), Tayvan (1895-1945) yılları arasında Japonya'nın, Hong Kong ve Singapur'da İngiltere'nin kolonisi olmuşlardır. Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ı "tarımsal uzantısı" olarak görmekteydi⁷². Japonya'nın Tayvan için öngördüğü şu slogan, "Sanayileşmiş Japonya, Tarımsal Tayvan" durumu daha açık ortaya koymaktadır⁷³. Japonya, ordusunun beslenme ihtiyacını karşılamak için bu iki ülkede tarımsal

⁷⁰ World Bank, p. 84.

⁷¹ Robert Wade, "The Role of Government in Overcoming Market Failure: Taiwan, Republic of Korea and Japan", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, p. 130.

⁷² Chowdury and Islam, p. 36.

⁷³ John H. Power, Gerardo P. Sicat and Mo-Huan Hsing, *The Philippines-Taiwan: Industrialization and Trade Policies*, London: Oxford University Press, 1971, p. 148.

ürünlerin özellikle de pirinç üretiminin artırılması için çalışmıştır. Bu amaçla sulama kanalları oluşturmuş, kimyasal gübreler ithal edilmiştir. Yerel koşullara uygun çiftçilik metodları geliştirilmiş ve çiftçilerin uyum halinde hareket etmeleri için çiftçi birlikleri kurulmuştur. Atul Kohli, tarımsal kesime yönelik yapılan bu tarz yatırımların, verimlilik artışı yaratarak 1920-1935 döneminde pirinç üretiminin yıllık %3 oranında arttığını söylemektedir⁷⁴. Ancak Haggard ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada pirinç üretiminde söz konusu oran kadar bir gelişme olmadığı aksine tarımın çok düşük bir performans gösterdiği söylenmektedir⁷⁵.

1930'lu yıllar boyunca Japonya'nın ülke içinde ücretlerin yükselmesi ve hükümetin Çin'e karşı bir savaş hazırlığında olması sebebiyle Güney Kore ve Tayvan'a yönelik bakış açısı değişmiştir. Japonya bu bölgelerde kimyasal gübre, petrol rafinerisi, tekstil, kağıt hamuru ve kağıt, kauçuk ve çimento sanayinin gelişimini hızlandırmıştır⁷⁶.

Koloni dönemiyle ilgili yapılan tartışmalardan biri de Kore kapitalizmin gelişmesinde Japonya'nın oynadığı roldür. Kohli'ye göre altyapının gelişimi, Japonya'dan makine ve teknoloji ithal etme fırsatı, finansman imkanı, Japonya firmaları ile ileri ve geriye doğru bağımlılık gibi unsurlar kapitalist sınıfın oluşumunu hızlandırmıştır⁷⁷. Ancak böyle bir sonuca varabilmemiz için Japonya'nın koloni dönemindeki amacına bakmak lazımdır. Japonya kendi ekonomisinin kısa dönemli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kolonilerine yatırım yapmıştı. Haggard ve arkadaşlarına göre Japonya'nın amacı, ihrac piyasalarının yaratılması, yatırımlar için uygun bir ortam oluşturulması, fazla nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasıydı⁷⁸. Ayrıca imalat sanayindeki firmaların mülkiyetlerine baktığımızda 1941 yılında Kore'deki firmaların %58.6'sının Japonlara ait olduğunu

⁷⁴ Atul Kohli, "Japanese Colonialism and Korean Development: A Reply", *World Development*, Volume: 25, No: 6, (June 1997), p. 883.

⁷⁵ Stephan Haggard, David Kang and Chung-in Moon, "Japanese Colonialism and Korean Development", *World Development*, Volume: 25, No: 6, (June 1997), p. 869.

⁷⁶ Haggard, Kang and Moon, pp. 870-871.

⁷⁷ Kohli, p. 886.

⁷⁸ Haggard, Kang and Moon, p. 875.

görürüz⁷⁹. Bu firmaların özellikle çimento, makine gibi sermaye yoğun alanlarda olduklarını belirtmeliyiz.

Sık sık tekrarlanan olgu Japonya'nın Kore ve Tayvan'a iyi bir endüstriyel miras bıraktığıdır. Japonlardan Kore ve Tayvan'a iyi bir miras kalsa da, II. Dünya Savaşından sonra bu tabanın tamamen harap olduğu gerçeğini gözardı edemeyiz⁸⁰. Ayrıca, Japonya'nın Mançurya'ya olan özel ilgisi sebebiyle yaptığı ağır sanayi yatırımlarını Kore'nin kuzeyine yerleştirmiş olması da önemlidir⁸¹. Çünkü, Kore İç Savaşından sonra, Kore'nin Kuzey Kore ve Güney Kore olarak ikiye ayrılması, ağır sanayi yatırımlarının Kuzey Kore'de kalmasına sebep olmuştur. Bu iki olay sebebiyle Güney Kore sanayisini yeniden inşa etmek zorunda kalmıştır.

Hong Kong ve Singapur ise İngiliz kolonisi olmuşlardır. Bu iki şehir-devlette İngiliz kolonisi döneminde antrepo merkezi olarak faaliyet göstermişlerdi. İngilizlerden kendilerine iyi bir altyapı, eğitim sistemi ve etkili bir yasal sistem miras kalmıştı. Ancak bu koşulların başarının unsuru olarak gösterilmeleri yanıltıcı olabilir. Bu olumlu koşullara karşın, alınacak kararların yanlış olması ya da yanlış olarak uygulanması durumunda, olumlu koşulların hiçbir şey ifade etmeyeceği de açıktır.

II.3.2. ABD'NİN VE DIŞ YARDIMIN ROLÜ

Doğu Asya Mucizesi'nin sebepleri arasında gösterilen faktörlerden birisi de, ABD'nin yaptığı dış yardımlardır. ABD, Güney Kore ve Tayvan'a büyük miktarda askeri, ekonomik ve teknik yardımda bulunmuştur.

Japonya'nın II. Dünya Savaşından yenilgiyle çıkması üzerine, ABD'nin bölgedeki tek güç olması, Asya'da soğuk savaşın patlak vermesi, ABD'nin bölgeye olan ilgisini arttırmıştır⁸². Ayrıca G. Kore'nin ve Tayvan'ın komünist komşularıyla rekabet içinde olması ABD'nin bölgeye yönelen yardımlarının artmasına yol açmıştır. Çünkü ABD,

⁷⁹ Haggard, Kang and Moon, p. 871.

⁸⁰ James Riedel, "Economic Development in East Asia: Doing What Comes Naturally?" in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, p. 27.

⁸¹ Haggard, Kang and Moon, p. 871.

⁸² Stephan Haggard, "The Politics of Industrialization in the Republic of Korea and Taiwan", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, p. 265.

1950'li yıllarda dünyayı etkisi altına alan "komünizm tehlikesinin" Güney Kore ve Tayvan'a bulaşmasını istemiyordu. Bu ülkelerin komünist komşularıyla rekabeti de ABD'nin işine geliyordu.

Zaten bölgeye yönelen askeri ve ekonomik yardımların değerini diğer ülkelerle kıyaslarsak, Güney Kore ve Tayvan'ın ABD için arzettiği önemi daha iyi anlarız. 1946-1976 döneminde ABD'nin Güney Kore'ye yaptığı askeri ve ekonomik yardım 12.6 milyar \$, Tayvan'a yaptığı yardım ise 5.6 milyar \$ idi. 1946-1978 döneminde ABD'nin ekonomik bağış ve borçlarının 6 milyar \$'ı, sadece Güney Kore'ye giderken tüm Afrika ülkelerine yapılan yardımlar 6.89 milyar \$, tüm Latin Amerika ülkelerine yapılan yardımlar ise 14,89 milyar \$ idi⁸³.

Tayvan'da 1950 yılında dış yardımlar GSMH'nin %6'sı civarındaydı. Ekonomik yardımın %38'lik kısmı, ara malları ithalatına, %30'luk kısmı tüketim mallarına ve %19'luk kısmı ise sermaye malları ithalatına gidiyordu⁸⁴. Güney Kore'de ise kişi başına düşen yardım miktarı, 12 \$ civarındaydı. Bu miktar GSMH'nin yaklaşık %15'ini, döviz rezervlerinin %80'ini teşkil etmekteydi⁸⁵.

Ayrıca her iki ülke de ABD pazarına serbestçe girme hakkını elde etmişti. Bunun yanı sıra ABD'li uzmanlardan, danışmanlardan ve ABD teknolojisinden yararlanma imkanını da sağlamışlardı.

ABD yardımlarını sadece parasal yardımlar açısından değerlendirmek yanlış olur. Çünkü ABD'nin özellikle ülkelerin gelişmeleri için gerekli olan politik kararların alınmasında ve uygulanmasında etkili olduğunu görmekteyiz.

Wade, ABD'nin dış yardımlarının Tayvan'a olan faydalarını şu başlıklar altında maddeleştirmiştir⁸⁶:

⁸³ J.E. Woo, *Race to Swift: State and Finance in Korean Industrialisation*, New York: Colombia University Press, 1991, p. 45'den aktaran Chowdury and Islam, p. 39.

⁸⁴ Wade (1990a), p. 82.

⁸⁵ Amsden (1989), p. 36.

⁸⁶ Wade (1990a), p. 82.

1. 1950'ler boyunca enflasyonun frenlenmesinde ve gelir dağılımının korunmasında etkili olmuştur.

2. 1950'ler boyunca, yerel ve yabancı yatırımcıların rejim konusundaki endişelerinin dağılmasında etkili olmuştur.

3. Özel sektörün gelişiminde etkili olmuştur. ABD yetkilileri, yeni kurulacak sanayilere özel sektörün girmesinin yolunu açmış ve kamunun bu alanlarda faaliyetini engellemiştir.

4. Toprak reformunun hayata geçirilmesine olanak tanımıştır. Güney Kore ve Tayvan'da toprak reformunun başarıyla uygulanması özellikle büyümenin nimetlerinin eşit şekilde paylaşılacağına sinyallerini vermiştir.

5. Belki de en önemlisi, ABD'nin bu ülkelere 1950'li yılların ortalarında önerdiği, dışa yönelik bir strateji uygulamaları yönündeki telkinleridir.

Dış yardımların, ekonomilerin gelişmelerine yarayacak bir ortam yarattığını belirtelim. Ancak dış yardımın, gelişmenin tek sebebi olarak gösterilmesi de yanlıştır. Çünkü daha fazla yardım alan Küba ve Papua Yeni Gine gibi ülkeler gelişmemişlerken, daha az yardım alan Malezya, Singapur, Hong Kong gibi ülkeler daha hızlı bir gelişme göstermişlerdir⁸⁷.

II.3.3. KONFÜÇYUS ÖĞRETİSİ VE ROLÜ

Doğu Asya Mucizesinde ön plana çıkarılan faktörlerden biri de Konfüçyus Öğretisi'dir. Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong, farklı tarihsel mirasa sahip olmalarına ve farklı halklardan oluşmalarına rağmen, ortak yanları, Konfüçyus Öğretisinden etkilenmiş olmalarıdır.

Konfüçyus Öğretisi gerçekten Doğu Asya'nın gelişmesinde önemli bir rol oynamış mıdır? Bu sorunun cevabını verebilmemiz için, Konfüçyus Öğretisinin özelliklerine kısaca değinmeliyiz.

Max Weber, kapitalizmin geliştiği yerlerde, protestan ahlakın hüküm sürdüğünü belirtmişti. Max Weber taraftarları da Asya'da kapitalizmin gelişmesinde Konfüçyus

⁸⁷ Lim, p. 830.

Öğretisinin etkili olacağını söylüyorlardı⁸⁸. Çünkü; Konfüçyus Öğretisi tıpkı Protestan Ahlakı gibi çok çalışmanın erdemleri üzerinde duruyordu.

W. O'Malley, Konfüçyus öğretisini şu şekilde izah etmektedir. "Konfüçyus Öğretisi, ahiret inancını vurgulayan bir din değil, insanlar arasındaki ilişkiye rehberlik eden ahlak kurallarıdır"⁸⁹. Konfüçyus öğretisinin özü "Jen" sözcüğünde gizlidir. Bu sözcük dilimize aşk, iyilik, insanlık ve temiz kalplilik olarak çevrilebilir⁹⁰. Konfüçyus öğretisi, çok çalışmayı, tutumlu olmayı, devlete sadakati, büyüklere saygıyı, eğitime önem ver-
me vb. özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.

Konfüçyus öğretisinde hiyerarşik bir düzen vardır. Gençler, aileleri, devlet arasındaki ilişki, saygı ve sadakate dayanır. Bu düzen içinde, en altta olan, bir üsttekine saygı ve sadakatini gösterecek, en üstteki ise toplumun moralini yüksek düzeyde tutacaktır. Ayrıca Konfüçyus öğretisinde eğitim ön plandadır. Oshima, Konfüçyus Öğretisinin özünü şu şekilde anlatmaktadır⁹¹. "İnsanlar, atalarını mutlu etmek için çok çalışmalıdırlar. Çok çalışmak kadar, tutumlu olmayı öğrenmelidirler. Becerilerini geliştirmelidirler. Herşeyden önemlisi çocuklarının eğitimine önem vermelidirler. İnsanlar barış içinde yaşamalıdırlar ve kendilerini yönetenlerin koydukları kurallara uymalıdırlar".

Oshima bir başka çalışmasında ise Konfüçyus öğretinin insanlara, Allah'a ya da Tanrı'ya değil, atalarına ibadet etmeleri gerektiğini söylemiştir. Bu düşüncenin altında yatan mantık, ölümden sonra yaşama inancının olmamasıdır. Oshima bunu şu şekilde açıklamıştır: "İnsanlar çok çalışarak torunlarına ve ailelerine iyi bir gelecek hazırlayacaklardır ve Konfüçyus cennetten memnun kalacaklardır"⁹².

⁸⁸ Harry T. Oshima, *Strategic Processes in Monsoon Asia's Economic Development*, London: The Johns Hopkins University Press, 1993, p. 181.

⁸⁹ William O'Malley, "Culture and Industrialization", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, p. 32.

⁹⁰ Mehmet Ögütçü, *Yükselen Asya*, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s. 63.

⁹¹ Oshima (1993), p. 181.

⁹² Harry T. Oshima, "Human Resources in East Asia's Secular Growth", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), p. 109.

Konfüçyus Öğretisinin eğitime verdiği önem, özellikle daha sonraki bölümlerde sıkça değineceğimiz üzere, bu ülkelerde güçlü ve iyi eğitilmiş bürokratların gelişiminde etkili olmuştur. Ayrıca tutumlu olmayı öğütleyen görüş, ülkelerin tasarruf oranlarının artmasında etkili olmuştur. Güçlü bürokratların varlığı, güçlü devleti de beraberinde getirmiştir.

Eğitime verdiği önem, tutumlu olmayı öğütleyen görüşlerin tasarruf oranlarını artırması ve güçlü devlet anlayışının olması gibi unsurların başarının oluşumunda rol oynadığı söylenmektedir. Bu görüşlere kısmen katılmak mümkündür. Ancak ülkelerin gelişmesini, tamamen Konfüçyus Öğretisine bağlamak yanıltıcı olur. Zaten bu yönde de birçok eleştiri vardır. Bunları birkaç başlık altında toplamamız mümkündür:

1. Konfüçyus öğretisinin anavatanı olan Çin’de, Konfüçyus öğretisi yaklaşık iki bin beşyüz yıldır hüküm sürmesine rağmen, hâlâ Çin’de mucize olarak adlandırılacak olağanüstü bir gelişme olmamıştır.

2. Ülkelerin ekonomik tarihçelerine baktığımızda, 1940 ve 1950’li yıllarda, bu ülkelerde enflasyonun yüksek düzeyde olduğu, işsizliğin büyük boyutlara ulaştığı ve ekonominin çok kötü bir durumda olduğu görülmektedir. Neden başarısızlık üstlenilmektedir? Öyle ya, eğer mucize Konfüçyus Öğretisi sayesinde olmuşsa, başarısızlık da yine Konfüçyus Öğretisi sebebiyledir ve bunun da üstlenilmesi gerekmektedir.

3. Tang’ın belirttiği gibi, bir zamanlar bu ülkelerin gelişmesi önündeki engeller olarak gösterilen aile merkezli yapı, sosyal ahenge verilen önem ve hiyerarşik ve otoriter düşünce ve davranış kalıplarının, şimdi mucizenin unsurları olarak gösterilmesi de tam bir paradokstur⁹³.

4. Ayrıca hiçbir kültürel mirasa bağlı olmaksızın gelişebilecek ülkeler de vardır. Malezya, Tayland, Brezilya, Meksika gibi ülkeler, böyle bir mirasa sahip olmadıkları halde, 21. yy. başlarında bu tarz bir gelişmeyi başarabilirler⁹⁴.

⁹³ Anthony Tang, “Why Does Overcrowded, Resource-Poor East Asia Succeed-Lessons for the LDCs?: Introduction”, *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), p. 6.

⁹⁴ Vogel, p. 84.

5. Diğer bir eleştiri de, büyük aile firmalarından oluşan sanayi organizasyonu ile ilgilidir. Güney Kore'nin endüstri yapısı, Tayvan'dan farklılık göstermektedir. Singapur ise her ikisinden de oldukça farklıdır. Çünkü Singapur'da, sanayileşme sürecinde, aile firmalarından ziyade, çokuluslu şirketlerin rolleri olmuştur⁹⁵.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz. Japon koloni döneminin, dış yardımların, Konfüçyus öğretisinin, başarının asıl nedeni olarak gösterilmesi yanlıştır. Ancak bunların belirli ölçülerde yardımları olduğunu kabul edebiliriz. Mesela; ABD yardımlarının ekonominin istikrara kavuşturulmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Konfüçyus öğretisinin insanlara çok çalışmaları gerektiğini aşladığını söyleyebiliriz. Fakat bunları abartılmaması gerektiği kanısındayız.

II.4. BAŞARIDA DEVLETİN ROLÜ

II.4.1. EŞİT PAYLAŞIMLI BÜYÜME

Doğu Asya başarısının temel dinamiklerinden biri hükümetlerin eşit paylaşımlı büyüme prensibini benimsemiş olmalarıdır. Bir başka ifadeyle, hükümetler büyüme gerçekleştiğinde büyümenin nimetlerinin eşit şekilde paylaşılacağına söz vermişlerdir. Toprak reformu, eğitim, altyapı, konut programları gibi programlarla da halklarına bu yönde adımlar attıklarını göstermişlerdir. Ayrıca özel sektörün de bu süreçte devre dışı kalmaması için oluşturulan tartışma kurulları ile, özel sektörün büyüme sürecine katılımları sağlanmıştır.

Analizimizde halk desteğinin sağlanmasına yönelik yapılan programların hepsine değinmeyeceğiz. Bunlardan önemli olanların üzerinde duracağız. Ancak bu analize geçmeden önce, cevap vermemiz gereken bir soru vardır. Neden Doğu Asya hükümetleri eşit paylaşımlı büyümeyi tercih etmişlerdir? Bu sorunun cevabını birkaç başlık altında toplamamız mümkündür:

1. Jeopolitik konum nedeniyle liderlerin bir an önce halkın desteğini sağlamaları gerekiyordu. Güney Kore, Kuzey Kore ile mücadele ediyordu. Tayvan'a yönelik bir Çin

⁹⁵ Chowdury and Islam, p. 34.

tehdidi vardı. Singapur ile ülkesine yönelen komünist tehlikeyle uğraşmaktaydı. Ayrıca ülke içinde etnik farklılık sıkıntı yaratıyordu⁹⁶.

2. Güney Kore’de General Park 1961 yılında bir askeri darbeyle iş başına geçmişti. Tayvan’da başa geçen Kuomintang hükümeti Çin’de başarısızlığa uğramıştı. Kuomintang hükümetinin tekrar başarısız olması, onların aleyhine olabilecekti.

Eşit paylaşımlı büyüme için iki unsur önemlidir⁹⁷.

1. İş adamlarına dinamik bir endüstri tabanının oluşturulması için fırsat vermek

2. Halkın, büyümenin nimetlerinin eşit şekilde paylaşılacağına inandırmak

Bu iki unsur biraraya gelince, Campos ve Root’un ifadeleriyle erdemli bir döngü oluşacaktır. “Yatırımlar artınca, büyüme hızlanacak ve daha yüksek reel gelirlere ulaşılacaktır. Bu da rejimin kredibilitesini artıracaktır. Rejimin kredibilitesinin artması da, yatırımları hızlandıracak ve ekonomik büyümeyi ilerletecektir”⁹⁸.

Bu yönde 1. unsurun oluşturulmasında, tartışma kurulları önem arz etmektedir. Birazdan daha detaylı değineceğimiz üzere tartışma kurulları sayesinde özel sektör temsilcileri ve hükümet yetkilileri biraraya gelerek uygulanacak politikaların özelliklerini tespit etmekteydiler. İkinci unsurun oluşturulması için atılan adımları ise şöyle sıralayabiliriz: Güney Kore ve Tayvan’da yapılan toprak reformları, Güney Kore, Tayvan ve Hong Kong’da küçük ve orta ölçekli firmalara yapılan yardımlar, Hong Kong ve Singapur’da konut programları, Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong’da eğitime verilen önem.

II.4.1.1. Toprak Reformu

Tayvan’da iktidarda olan Kuomintang (KMT) hükümeti, Çin’de başarısız olmuştu. KMT hükümeti Çin’de toprak reformu yapmak istemişti. Ancak Çin’de en büyük

⁹⁶ World Bank, p. 157.

⁹⁷ J. Edgardo Campos and Hilton L. Root, *The Key to the Asian Miracle: Making Shared Growth Credible*, Washington: The Brookings Institution, 1996, p. 2.

⁹⁸ Campos and Root, p. 2.

destekçileri toprak ağaları olduğundan toprak reformu başarısızlığa uğramıştı⁹⁹. KMT hükümeti Çin'de başarısız olma sebeplerini iyi analiz etmişti ve Tayvan'daki hükümet programını ona göre hazırlamıştı. KMT hükümetine göre Tayvan'daki sorunlar şunlardı¹⁰⁰:

1. Tarımsal kiracılar, toprak sahiplerine başkaldırıyorlardı.
2. İşçi sendikaları kontrolden çıkmıştı.
3. Hükümet çıkar çevrelerinin eline geçmişti.

İşte bu üç sebep yüzünden KMT hükümeti, toprak reformuna ve küçük ve orta ölçekli firmaların desteklenmesine karar verdi. Toprak reformunun uygulanmasında KMT hükümetinin en büyük şansı, Tayvan'daki toprak ağalarıyla herhangi bir bağının olmamasıydı. Tayvan'da üç aşamalı bir toprak reformu gerçekleşmiştir¹⁰¹.

1. Aşama: Kira azaltımı: Kira azaltımı kuralı 1949 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kurala göre, yıllık hasattan alınan %60-70 oranındaki kiralalar, %37.5'a düşürülmüştür. Bu sınırlama toprak değerlerinin düşmesine ve toprak ağalarının topraklarını satmaları yönündeki fırsat maliyetlerini düşürmüştür.

2. Aşama: Kamu toprağının satılması: Japon hükümet yetkililerine ve Japon vatandaşlarına ait topraklar çiftçilere satıldı. Bu tarz kamu toprakları ekilebilir arazinin %20'sini oluşturmaktaydı.

3. Aşama: Kiracılara toprak programı: Bu son aşama 1953-54 arasında gerçekleşti. Kiracıların işlediği toprakları hükümet tarafından satın alınıp, daha sonra toprağı o anda işleyenlere satıldı. Bu reform sayesinde, reform öncesinde %38 olan kiracı oranı, %15'e düşmüştür.

Toprakların yeniden dağıtımının yanısıra, köylülere yönelik gübre, tohum, böcek zehiri gibi yardımlar yapıldı. Ayrıca kredi kolaylığı sağlandı. Yine bu yönde atılan

⁹⁹ Vogel, p. 19.

¹⁰⁰ Campos and Root, p. 30.

¹⁰¹ Chowdury and Islam, p. 61.

adımlardan biri de çiftçilerin ürünlerini piyasayla buluşturmaları sağlandı. Tarımsal pazarlarla ilgili enformasyonun önemi ortaya çıktı¹⁰².

Tayvan'da toprak reformunun başarıyla sonuçlanması birçok faydayı da beraberinde getirmiştir:

1. Büyümenin nimetlerinin eşit şekilde paylaşılacağı prensibi gereğince, halkın KMT hükümetine bakış açısı değişmiştir. Toprak reformu, yerel toprak sahibi sınıfını yok ederek, küçük çiftçi sınıfı yaratmıştır¹⁰³.

2. Gelir dağılımının iyileşmesinde etkili olmuştur. Kuznets, Tayvan'da gelir dağılımının adil olmasını sağlayan unsurlardan biri olarak toprak reformunu görmektedir¹⁰⁴.

3. Daha önemlisi, toprak reformu 1950'lerde tarım sektörünün hızlı gelişimine temel teşkil etmiştir¹⁰⁵. Tarımsal ürünler arzı, enflasyonun düşmesine ve ithal edilecek gıda malları için harcanacak dövizlerin ülke içinde kalmasına sebep olmuştur.

Güney Kore'de ise iki aşamalı bir toprak reformu gerçekleşmiştir. 1. aşamada da; 1948-50 yılları arasında II. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'dan kalan topraklar çiftçilere ya da kiracılara dağıtılmıştır¹⁰⁶. İkinci aşamadaysa; hükümet toprağı başında bulunmayan ve toprağı işlemeyen toprak sahiplerinden topraklarını almıştır. Ayrıca Rhee döneminde çıkarılan Toprak Reformu Kanunu ile 3 hektardan fazla toprak mülkiyetine sahip olmak yasaklanmıştır. Kore'de toprak reformu sonucunda kiracılık oranı azalmış ve toprak mülkiyetine sahip olan çiftçilerin oranı artmıştır.

¹⁰² Campos and Root, p. 51.

¹⁰³ Tun-jen Cheng, Stephan Haggard and David Kang, "Institutions, Economic Policy and Growth in the Republic of Korea and Taiwan Province of China", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 2, (February 1996), p. 8.

¹⁰⁴ Paul W. Kuznets, "An East Asian Model of Economic Development: Japan, Taiwan and South Korea", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), p. 16.

¹⁰⁵ Chowdury and Islam, p. 61.

¹⁰⁶ World Bank, p. 160.

II.4.1.2. Tartışma Kurulu

İş adamlarına dinamik bir endüstri tabanı oluşturmaları için fırsat tartışma kurulları sayesinde verildi. Bu ülkelerde oluşturulan tartışma kurulları, Japonların danışma kurullarının (Shingikai) benzeriydi¹⁰⁷. Bir başka ifadeyle, kamu-özel sektör arasındaki ilişki Japonya tarzı tartışma kurulları tarafından sağlanıyordu. Tartışma kurulları, özel sektör ve kamu sektörü temsilcilerinden oluşmaktaydı. Ancak kurulun üyeleri, tartışılacak konunun özelliğine göre değişiyordu¹⁰⁸. Mesela; kurul elektronik sanayi ile ilgili düzenlemeleri tartışmak amacıyla yapılıyorsa, kurula büyük elektronik firmalarının temsilcileri katılıyordu. Sanayinin aktif birliği varsa, bu birliğin temsilcileri de toplantılara iştirak ediyorlardı. Eğer, kurul dış ticaret politikasını tartışmak için toplanmışsa, tüm temel sanayilerin temsilcileri ve bakanların çoğu toplantıya iştirak ediyorlardı.

Tartışma kurullarının yarı-resmi otoriteleri vardır¹⁰⁹. Tartışma kurullarının onayı ya da tavsiyesi olmaksızın politikalara başlanamaz ya da politikalar değiştirilemezdi. Tartışma kurulları bu yüzden resmi komitelere benzeseler de özel sektör temsilcileri seçim yoluyla değil, kendi sanayileri tarafından seçilmekteydi.

Singapur, doğal kaynak yoksulu küçük bir şehir devlet olduğundan dolayı gelişme stratejisini çokuluslu şirketlere dayandırmıştı. Çokuluslu şirketlerin Singapur'a gelmesi de ancak ucuz işgücünden yararlanması halinde söz konusu olabilecekti. Singapur'un tarihine baktığımızda, emek ve hükümet arasında sürekli çatışmalar olduğunu görebiliriz. İşte, People's Action Party (PAP) iktidara gelince bu kargaşayı önlemek ve emek-hükümet ilişkilerini istikrarlı kılmak amacıyla Ulusal Ücret Kurulu kurdu. Ulusal Ücret Kurulu'nun üçlü bir yapısı vardı. Kurul hükümet temsilcileri, işverenler ve emek temsilcilerinden oluşmaktaydı¹¹⁰. Çokuluslu şirketlerin de bir temsilcisi bulunmaktaydı¹¹¹. Kurul, her yıl, ekonominin geçmiş dönemini değerlendirerek, gelecek yıl hakkında öngörü-

¹⁰⁷ Cheng, Haggard and Kang, p. 31.

¹⁰⁸ Campos and Root, p. 79.

¹⁰⁹ Campos and Root, p. 77.

¹¹⁰ W.G. Huff, "The Developmental State, Government and Singapore's Economic Development since 1960". *World Development*, V: 23, N: 8, (August 1995), p. 1428.

¹¹¹ Campos and Root, p. 80.

de bulunurdu. Bu öngörülere bağlı olarak, üyeler genelde istihdamla, özelde ise o yılki ücret artışları üzerinde tartışırlardı. Ulaşılan sonuçların ise oybirliği ile kabul edilmesi gerekirdi. Bu kurul özellikle Singapur'un rekabet gücü kazanmasında önemli rolü olmuştur. Ulusal Ücret Kurulu sayesinde, ücret artışları verimlilik artışlarının altında kalmış, bu da ülkenin ucuz işgücü sayesinde, rekabet gücünün artmasına sebep olmuştur.

Güney Kore'nin ilk tartışma kurulu 1965 yılında kurulan Ulusal İhracatı Destekleme Toplantısı oldu. Bu toplantılarda özellikle ülkenin ihracat performansı ve ihracatta rekabet gücünü olumsuz etkileyen faktörler üzerinde duruluyordu. Bu faktörlerin olumsuz etkilerine yönelik çözüm üretiliyordu. İhracatı Destekleme Kurulunun biri fonksiyonel diğeri sektörel olmak üzere iki alt grubu vardı¹¹². İhracatı Destekleme Kurulunun alt kurulu olan, İhracatı Destekleme Alt Komitesinin bünyesinde özel-kamu görev grupları vardı. Görev grupları, finansman ve vergileme, pazarlama, enformasyon, kalite iyileştirme gibi fonksiyonel konularda çalışıyorlardı. Aynı zamanda, tarım, ağır sanayi, hafif sanayi, madencilik gibi sektörel konularda çalışan görev grupları da vardı¹¹³. Bunların hepsinin amacı ihracatın nasıl arttırılacağına çözüm bulmaktı. Campos ve H. Root'un şu ifadeleri bu toplantıların amacını çok iyi bir şekilde ortaya koymaktadır. "Toplantıların birincil amacı özel girişimciler ve hükümet yetkililerinin katılımıyla çeşitli sanayilerin ihracat hedeflerinin belirlenmesidir. Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ihracatçılardan aylık, haftalık ve bazen de günlük bilgileri toplardı. Bakanlık aynı zamanda ihracat piyasası koşullarındaki değişiklikleri izler ve analiz ederdi. Dünya piyasasındaki dalgalanmalara bağlı olarak ihracat hedefleri ve politikaları, hükümet yetkilileri ve özel sektör tarafından hızlı bir şekilde değiştirilirdi. Hükümet politikasındaki kısa dönemli değişiklikler daha sonra piyasa koşullarına aksettirildi. Bu da özel girişimcilerin ihracat faaliyetlerindeki risklerini azaltırdı"¹¹⁴.

Tartışma kurulları şu fonksiyonları yerine getirmişlerdir:

¹¹² Campos and Root, p. 90.

¹¹³ Cheng, Haggard and Kang, p. 42.

¹¹⁴ Campos and Root, p. 90.

1. Tartışma kurulları bilgi alışverişini mümkün kılmıştır. Tartışma kurulları sayesinde bürokratlar özel sektör temsilcilerinden dünya piyasaları, teknolojik değişme gibi konularda bilgi edinmişlerdir. Elde edilen bu bilgilerle özel sektör için önemli kararlar alınmıştır. Bir başka ifadeyle kamu ve özel sektör arasında bir geribildirim mekanizması oluşturulmuştur.

2. Karar almada şeffaflık ön plandadır. Yani, bilgiye herkes eşit mesafededir. Tartışma kurullarında tartışılacak politika hakkındaki tüm bilgiler, ilgili taraflara eşit şekilde dağıtılır. Çoğu gelişmekte olan ülkede bilgi asimetrik olarak dağıtılmaktadır¹¹⁵. Bu ülkelerde özel sektör rakibinin bildiklerini bilememektedir. Eşit şekilde rekabet etme imkanları söz konusu değildir. Bu beraberinde hükümetlerle yakın ilişki kurmayı ve bu yakın ilişkiden faydalanmayı getirecektir.

3. Yatırımcılara güven sağlar. Tartışma kurullarında, gelişecek alanlarla ilgili kararlar alındığından, yatırımcılar bu alanlara girdiklerinde rahat hareket etme imkanı bulabileceklerdir.

4. Herşeyden önemlisi, tartışma kurulları sayesinde hükümetler özel sektörün desteğini sağladıkları gibi büyümenin nimetlerinin eşit şekilde dağıtılacağına sinyallerini de verirler¹¹⁶.

II.4.1.3. Diğer Uygulamalar

Toprak reformu ve tartışma kurulları dışında bazı uygulamalar da vardır. Bunlardan birisi kamu konut programıdır. Kamu Konut Programı özellikle Hong Kong ve Singapur'da başarılı sonuçlar vermiştir. Bu iki şehir devletin kamu konut programına ağırlık vermesinin nedeni; iki şehir devlete olan göç ve mülteci akınıdır. Mesela; Hong Kong'ta 1945 yılında 600.000 kişi yaşarken, yaşanan göçler sebebiyle 1950 yılında nüfus 2.400.000 kişiyi aşmıştır¹¹⁷. Bu iki şehir-devlete yönelen büyük göç dalgası beraberinde işsizlik, yoksulluk, suç gibi sosyal huzursuzlukları da getirmiştir. Bunun üzerine

¹¹⁵ Campos and Root, p. 101.

¹¹⁶ World Bank, p. 188.

¹¹⁷ World Bank, p. 163.

Singapur'da 1960 yılında Konut Geliştirme Kurulu, Hong Kong'da ise 1972 yılında On Yıllık Kalkınma Programı geliştirilerek bu sorunların üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Singapur'daki programın diğer bir amacı da düşük gelirli ailelerin konut sahibi olmalarının sağlanmasıydı¹¹⁸. Özellikle, Singapur Başbakanı Lee'nin kamu konut programı sayesinde Singapur'daki çok farklı dine, ırka mensup insanların politik bir istikrar içinde yaşamalarını sağladığı ifade edilmektedir. Son olarak şunu belirtelim, 1980 sonu itibarıyla Hong Kong nüfusunun %80'i¹¹⁹ ve 1986 itibarıyla Singapur nüfusunun %81'i kamu konutlarında yaşamaktadır¹²⁰.

Bu yöndeki uygulamalardan birisi de küçük ve orta ölçekli firmalara verilen destektir. Özellikle Tayvan'da devletin küçük ve orta ölçekli firmaların gelişimlerinde etkili olduklarını görmek mümkündür. Bilindiği üzere, küçük ve orta ölçekli firmaların bazı problemleri vardır. Bunları; uzun dönemli kredi ihtiyacı, iyi bir teknoloji elde edememe, pazarlama imkanlarının kısıtlı oluşu gibi ifadelendirebiliriz. Küçük ve orta ölçekli firmaların yardım olmaksızın bu sorunların üstesinden gelebilme imkanları çok zordur. İşte bu amaçla Tayvan'da küçük ve orta ölçekli firmaların gelişmelerinin sağlanabilmesi için geniş çaplı çalışmalar yapılmıştır. KMT hükümeti, ekonomiyi canlandırabilmek için küçük ve orta ölçekli firmaların gelişimini desteklemiştir. Tayvan'da kırsal kesimde kurulan endüstri parkları ve hükümet destekli faaliyetlerin çoğunluğu Tayvan'da dinamik ve güçlü bir küçük ve orta ölçekli firmaların oluşmasına neden olmuştur¹²¹.

Son bir uygulama olarak da bu ülkelerde eğitime verilen önemi ifade etmemiz mümkündür. Japonya, Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong eğitime önem vermişlerdir. Özellikle bu ülkelerde ilköğretim ve ortaöğretime büyük önem verilmiştir. Bütçenin zor günler yaşadığı dönemlerde bile eğitim harcamalarında kısıtlamaya gidilmemiştir.

¹¹⁸ Walden Bello and Stephanie Rosenfeld, *Dragons in Distress*, USA: The Institute for Food and Development Policy, 1990, p. 323.

¹¹⁹ World Bank, p. 163.

¹²⁰ Lawrence B. Krause, "Hong Kong and Singapore: Twins or Kissing Countries", *Economic Development and Cultural Change*, V: 36, No: 3, (April 1988), p. 62.

¹²¹ Campos and Root, p. 61.

Toprak reformu, tartışma kurulları, kamu konut programı, eğitim ve küçük ve orta ölçekli firmaların gelişmesi gibi uygulamalar hükümetlerin Doğu Asya’da halkın desteğini sağlamalarına yol açmıştır. Halk kendisine yönelik yapılan bu uygulamaları gördükçe, rejime güven duymuş ve onları desteklemiştir.

II.4.2. SANAYİLEŞME SÜRECİNDE DEVLET

Bundan sonraki bölümlerde ise önce Güney Kore’nin, sonra Tayvan’ın ve daha sonra da Hong Kong ve Singapur’un sanayileşme stratejileri ele alınacaktır. Hong Kong ve Singapur’un birlikte ele alınmasının sebebi ise; bu iki ülkenin benzer yapıları nedeniyle, benzer stratejiler izlediklerinin iddia edilmesidir. Bu iki ülkenin benzer yanları olduğu kadar farklı yanları da vardır.

II.4.2.1. GÜNEY KORE

Güney Kore, 1945 yılında Japon koloniliğinden kurtulduktan sonra, ekonomisinde sıkıntılar yaşamaktaydı. Westphal, 1950 sonlarındaki ekonominin durumunu “çöp kutusuna” benzetmiştir¹²². Kore Savaşı nedeniyle, yaklaşık bir buçuk milyon kişi hayatını kaybetmişti. Japonya döneminde kurulmuş hidroelektrik santralleri ve ağır sanayi ülkenin ikiye bölünmesi sebebiyle Kuzey Kore’de kalmıştı. Savaş nedeniyle altyapı harap olmuştu. Endüstriyel tabanın yenilenmesi gerekiyordu. Ekonomi doğal kaynak açısından zengin değildi. Ekonomi dış yardımlar sayesinde ayakta durmaktaydı. Bu dönemde ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlenmiştir. İthal ikamesi ise; gıda, tütün, tekstil, giysi, ayakkabı, çimento, odun, deri, kağıt ürünleri ve kauçuk gibi hafif sanayi sektörlerinden oluşmaktaydı¹²³. İthal ikameci sektörler için yüksek tariflere duvarları ve kotalarla korun-

¹²² Westphal, p. 42.

¹²³ Gary Gereffi, “Paths of Industrialization: An Overview”, in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990a, p. 20.

maktaydı. Bu dönemin diğer bir özelliği de; devletle özel sektör arasındaki ilişkinin yapısıdır. Bu dönemde Kore devletinin zayıf olduğunu görmekteyiz. Bu dönem özel sektörün haksız kazanç sağladığı bir dönem olmuştur. Moreira, bu dönemde haksız kazancın doğma sebeplerini beş maddede belirtmiştir¹²⁴.

- a. İthalat kotalarının ve ithalat lisanslarının rekabetçi olmayan şekilde ayrılması
- b. Yardım fonlarının seçici ayırımı
- c. Ucuz banka kredilerine ayrıcalıklı sahip olma
- d. Yeniden yapılanma hizmetleri için hükümetin ve ABD ordusunun rekabetçi olmayan ödülleri
- e. Japonya döneminden kalan mülklerin ucuz fiyata elde edilmesi

Haksız kazançla ilgili şu örnek gerçekten ilgi çekicidir¹²⁵. İşleme sanayilerindeki firmalar ABD'nin PL 480 gıda yardımı doğrultusunda buğday unu, şeker ve pamuğa serbestçe sahip olma imkanına kavuşmuşlardı. Mesela, buğdaya değirmenciler PL 480 yardımı sebebiyle gümrük vergisi ödemeksizin sahip oluyorlardı. O dönemde bir çuval buğday unu üretmenin maliyeti, %3 işleme maliyeti ve kâr payı dahil, 350 won değerindeydi. Fakat yerel üreticiler 1 çuval unu bazen 1200 won'a ve buğday unu kıtlığı yaşandığı dönemlerde ise bazen 5000 won'a satıyorlardı (Sözkonusu çalışmada banka kredileri ve özelleştirme ile elde edilen haksız kazanç uygulamalarına da rastlamamız mümkündür).

Tekrar ithal ikameci döneme dönmek istiyorum. Bu dönemle ilgili gerçekten farklı görüşler ön plana çıkmaktadır. Neo Klasik iktisatçılar bu dönemin son derece başarısız olduğunu söylemektedirler. Onlara göre ihracata yönelik stratejiye geçilmesinin nedeni ithal ikameci dönemin başarısız olmasıdır. Revizyonistler ise 1960'lı yıllardan itibaren uygulanan ihracata yönelik sanayileşme sayesinde yaşanan ihracat artışının sebebini;

¹²⁴ Mauricio Mesquita Moreira, *Industrialization, Trade and Market Failures: The Role of Government Intervention in Brazil and South Korea*, Great Britain: Mac Millian Press, 1995, p. 35.

¹²⁵ Cheng, Haggard and Kang, p. 13.

ithal ikameci dönem altında başta tekstil olmak üzere hafif sanayi sektörlerin güçlenmesi olarak gösterirler. Moreira; ithal ikameci koruma olmasaydı Güney Kore hafif sanayinin başta Japonya olmak üzere uluslararası rakipleri için kolay bir av olacağını belirtmektedir¹²⁶. Neo Klasikler özellikle ihracatın ihmal edilmiş olmasından rahatsızlardır.

Bu dönemde ekonominin genel durumunu ise şu şekilde yansıtabiliriz: 1953-59 döneminde gayrisafi milli hasıla %4.6 oranında artmıştır. O dönemde ihracatın GSMH içindeki payı %1.1 iken, ithalatın payı %10.2 olmuştur¹²⁷.

1960 öncesi dönemi bitirmeden önce şunu söyleyebiliriz: 1950'li yıllarda bir "çöp kutusunu" andıran ekonominin gelişeceğini ve dünyada bir model olarak uygulanabilirliğinin tartışılacağını hiç kimse beklemiyordu. 1960 yılında kişi başına geliri yaklaşık 100\$ olan ve Sudan'dan bile fakir olan bir ülke için başarı kelimesi telaffuz bile edilmiyordu. 1960 yılından sonra değişen ne idi? 1960 öncesinde ekonomisinde ciddi sıkıntılar yaşayan bir ülke nasıl oldu da başarılı oldu? Bundan sonraki bölümde bunlar izah edilecektir.

Güney Kore'de hükümet 1961 yılındaki askeri darbeye ordunun eline geçti. General Park başa geçtikten sonra hedefinin, ülkesini dış yardıma olan bağımlılığından kurtararak kendi kendine yeterli bir ülke yaratmak, olduğunu söylemiştir. Hükümetin büyük firmalara bakış açısı çok sertti. Park, Rhee döneminde haksız kazanç elde eden büyük iş gruplarını cezalandırmak istiyordu. Bunun için çiftçilerle ve orta ölçekli firmalarla işbirliğine yönelmişti. Ancak ülkenin istediği hedeflere varabilmesi için büyük firmalara olan ihtiyacın farkına varınca, hapiste bulunan büyük sermayedarlara özgürlüklerine karşılık hükümetin belirleyeceği alanlara yatırım yapmaları koşulunu getirdi. Büyük sermayedarlara başta çimento, demir, gübre olmak üzere ondört anahtar alana yatırım yapma şartı getirildi¹²⁸.

¹²⁶ Moreira, p. 35.

¹²⁷ Hasan Eski, *İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ve Güney Kore Deneyi*, İzmir: Bilgehan Basımevi, 1989, s. 16.

¹²⁸ Cheng, Haggard and Kang, p. 15.

Park döneminin diğeri bir özelliği de Ekonomik Planlama Kurulunun kurulmasıdır. Ekonomik Planlama Kurulu sadece makroekonomik planlama ile görevlendirilmekle kalmayıp aynı zamanda bütçenin ayrılması, kamu fonlarının özel ve kamu projelerine ayrılması, yabancı yardımların ve yatırımların koordinesiyle görevlendirilmişti¹²⁹. Ekonomik Planlama Kurulu aynı zamanda ülkenin dışa yönelik sanayileşme stratejisinin uygulanması hükümetin en büyük destekçisi olmuştur¹³⁰. Ekonomik Planlama Kurulu'nun yanısıra Park döneminde ekonomiyi kontrol altında tutmak ya da gözetlemek amacıyla çeşitli mekanizmalar geliştirilmiştir. Bunlardan biri de Planlama ve Koordinasyon Ofisiydi¹³¹. Bu ofis doğrudan Park'a bağlıydı. Park bu sayede kalkınma projelerini ve politikalarını doğrudan kontrol edebiliyordu. Park döneminde ayrıca ABD'nin yoğun baskısına rağmen bankacılık sektörü özelleştirilmedi. Park bankaları millileştirerek, bankaların kontrolünü eline geçirdi. Böylece gelişmesini istediği alanlara yönelik olarak kredileri yönlendirebilecekti.

Görüldüğü üzere, Park işbaşına geçince, güçlü devlet yapısını oluşturmuştur. Bundan sonra yapılacak iş sanayileşme stratejisinin belirlenmesiydi. Park, Rhee'den farklı olarak ülkeye yönelen ABD yardımlarını devam ettirmek istemiyordu. ABD de artık Güney Kore ve Tayvan'a yönelik yardımlarını bitirmek istiyordu. İşte böyle bir ortamda Park tercihini ihracata yönelik sanayileşme stratejisi, olarak belirlemişti. 1964 yılında ülkenin para birimi won %98 oranında devalüe edilmişti¹³². Bu, uygulanmakta olan çoklu döviz kuru sisteminin terkedilmesi anlamına gelmekteydi. Bu dönemde ihracata yönelik teşvikler tercihli vergi sistemi, tercihli kredi sistemi ve çeşitli idari destekleme sistemleri olmak üzere üç ayrı grup halindeydi¹³³. Tercihli vergi sistemi içinde, üreticilere-

¹²⁹ Bello and Rosenfeld, p. 56.

¹³⁰ Sang-Mok Suh, "The Economy in Historical Perspective", in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992, p. 12.

¹³¹ Suh, p. 12.

¹³² Chong-Hyun Nam, "The Role of Trade and Exchange Rate Policy in Korea's Growth", in *Growth Theories in Light of the East Asian Experience*, (eds.) Takatoshi Ito and Anne O. Krueger, Chicago: The University of Chicago Press, 1995, p. 154.

¹³³ Joon-Kyung Kim, Sang Dal Shim and Jun-Il Kim, "Industrialization and Human Capital Accumulation in Korea", in *Growth Theories in Light of the East Asian Experience*, (eds.) Takatoshi Ito and Anne O. Krueger, Chicago: The University of Chicago Press, 1995, p. 185.

rin ihracat üretimini için ithal ettikleri hammadde, ara malı ve sermaye mallarına yönelik olarak vergi muafiyeti sözkonusuydu. Ayrıca ihracatla ilgili satışlarda ve ara malları girdilerine yönelik olan dolaylı vergilerde muafiyet ve ihracat satışlarından elde edilen kârlar üzerine uygulanan dolaylı vergilerde indirimler sözkonusuydu. İhracatçıların, ihracat satışlarından elde ettikleri kazançların %50'si vergiden muaf tutulmuştu. Bu dönemde yine firmaların ihracata yönelmeleri amacıyla bir rezerv fonu oluşturulmuştu. Fonun amacı hem firmaları dünya piyasalarına yönlendirmek, hem de herhangi bir malın ihracatı neticesinde oluşabilecek kayıpları telafi etmektir. Tercihli kredi sisteminde ise, ihracatçılara, üretimlerinde kullandıkları girdileri satın alabilmeleri ve sabit yatırımlarını finanse edebilmeleri amacıyla, sübvansiyonlar, kısa ve uzun dönemli krediler sağlanıyordu. İhracatçılar üretimleri için gerekli olan hammaddeleri gümrüksüz elde edebiliyorlardı. 1962 yılında Kore Dış Ticareti Destekleme Birliği (KOTRA) kurulmuştu. KOTRA'nın kurulmasıyla yabancı piyasalar hakkında araştırma yaparak, ihracatla ilgili enformasyon ve işlem maliyetlerinin azaltılması amaçlanmıştır. Kore hükümeti ayrıca ihracatçılara yönelik olarak, ürünlerin dizaynını ve ambalajını kaliteli hale getirecek projeler sübvansiyonlar verilmesi, yabancı dil eğitim merkezlerinin açılması ve yurtdışındaki sergilere ve gösterilere gidecek temsilcilerin harcamalarının karşılanması gibi çabaları vardı¹³⁴. Ayrıca ihracat faaliyetlerinin geliştirilmesinde hızlandırılmış amortisman, elektrik ve enerji fiyatlarında indirimli tarifeler gibi teşvikler de vardı¹³⁵.

Güney Kore ve Tayvan'ın finans sektörü kredi-bazlı finansal sistem olarak nitelendirilmektedir. Kredi-bazlı finansal sistemde, hükümet ekonomiyi istediği alana yönlendirmek şansına sahiptir. Çünkü, kredileri gelişmesini istediği alanlara doğru yönlendirmesi zor değildir. Bu ülkelerde durum da aynıdır. Krediler, hükümetin önceliklerine göre dağıtılıyordu. Kredilerin dağıtımı, ya finansal ve yatırım planına göre ya da doğrudan seçilmiş sektörlerle doğru yapıyordu. Mesele 1963-73 döneminde yurtiçi kredilerin %50-%70'lik bir kısmı politika kredisi olarak belirlenmişti ve bunlar öncelikli sektörlerle kanalize edilmişti¹³⁶. Biraz önce de belirttiğimiz üzere kredilerin bu şekilde ayrılma-

¹³⁴ Wade (1988), p. 132.

¹³⁵ Eski, s. 19.

¹³⁶ Moreira, p. 50.

rının amacı imalat sanayindeki yatırımları arttırarak, ihracata yönelik faaliyetleri teşvik etmektir. Ancak burada şunu belirtelim. Kredi-bazlı sistemde yatırımların ya da hedeflenen sektörlerin hızlı gelişmesine neden olsa da bünyesinde bazı sorunları barındırmaktadır. Mesela, krediler verilirken karşılıklı ilişkiler ön plana geçtiğinde, kredilerin geri dönmeme riski ya da kredilerin verimsiz alanlara yönlendirilmesi sözkonusu olabilecektir. Bunun gerçekleşmemesi için devletin özel sektör üzerindeki hakimiyetini yitirmemesi lazımdır. Bu dönemde kredilerin dağıtımında gözönüne alınan unsur ise ihracat performansıydı. İhracat ülke için önem arzettiğinden dolayı, İhracatı Destekleme Kurulu kurulmuştu. Bu kurulun amacı, ülkenin ihracat stratejilerinin tespit edilmesi ve özel sektör ve hükümet arasındaki enformasyonun sağlanmasıydı. Bunların dışında İhracatı Destekleme Kurulunun iki fonksiyonu vardı¹³⁷. Birincisi, bu kurul dış ticaretin gelişmesi için işadamlarından işçilere kadar herkesi bu uğraş için motive ediyordu. İkincisi ise, bu kurul ihracat ve gümrük prosedürleri hakkındaki şikayetlere çözüm getiriyordu. Bu kurul kadar, önemli olan diğer bir unsur da ihracat performansıydı. Hükümet, ayrı ayrı mallar, piyasalar ve firmalar için ihracat hedeflerini duyuruyordu. Belirlenen hedeflere uyulup uyulmadığını kontrol etmek amacıyla “ihracat durum odası” kurulmuştu¹³⁸. İhracat performansı değerlendirmesine genellikle havuç-sopa örneği çerçevesinde yaklaşılmaktadır. Başarılı olanlar havuçla ödüllendirilmekte, başarısız olanlar ise sopa ile cezalandırılmaktadırlar. Gerçekten de ihracat hedeflerini tutturanlara yönelik olarak çeşitli ödüller sözkonusuydu. Hükümet kendi kontrolü altında tuttuğu bankacılık sektörü sayesinde, hedefleri tutturanlara verdiği kredi miktarını arttırıyordu. Bu firmalara yönelik vergi denetimleri yumuşatılıyordu. Başarısız olanlardan ise hükümet desteği çekiliyordu. Bunlara verilen çeşitli teşvikler, başarılı alanlara yönlendiriliyordu. Ancak ihracat hedefleri yalnızca hükümet tarafından belirlenmiyordu. İhracat hedefi, hükümet ve özel sektör temsilcilerinin yaptıkları görüşmelerden sonra tespit ediliyordu. Westphal, ihracat teşviklerinin iki görevi yerine getirdiklerini söylemektedir¹³⁹. Birincisi; hükümete ihracat performansı ölçme imkanı tanımaktadır. İkincisi; hedeflerin, firmaları kârlı görülen a-

¹³⁷ Suh, p. 13.

¹³⁸ Westphal, p. 46.

¹³⁹ Westphal, p. 46.

lanlara yönlendirdiğini söylemektedir. Gerçekten de Güney Kore’de firmaların özellikle devletin işaret ettiği alanlara yöneldiklerini söyleyebiliriz. İhracat performans şartı bu dönemde chaebolların disiplin altına alınmalarına sebep olmuştur. Devlet ile özel sektör arasındaki karşılıklı ilişki durumunda özel sektör denetim altında tutulmalıdır. Özel sektör ve devletin birlikte hareket ettiği durumlarda geleceği daha iyi görmek mümkündür. Özel sektör, hükümetin öncelik verdiği alanların neler olduğunu bilmektedir ve o alanlara yönelmektedir. Ancak özel sektörün karar alma sürecinde daha etkili hale gelmesi, ekonomi açısından bazı sorunları da beraberinde getirecektir. Mesela, kaynakların yanlış dağıtımı bazı sektörlerde aşırı kapasite oluşumuna yol açabilecektir. Onun içindir ki devlet-özel sektör arasında optimum dereceli¹⁴⁰ bir ilişki olması esastır. Bir başka ifadeyle devletin karar alma sürecinde özel sektörden etkilenmemesi lazımdır.

İthalat açısından olaya bakacak olursak, bu dönemde ithal ikameci dönemde uygulanmakta olan ithalat kontrollerinin gevşetildiğini görmemiz mümkündür. Gerçi hükümet ithalatın liberalleştiğini söylese de, bu politika yürürlüğe tamamen girmiştir. Sadece ithalat kontrollerinin pozitif listesinde yer alan mallar, negatif listeye kaymıştır¹⁴¹. Pozitif listede hangi malların ithal edileceği yer alırken, negatif listede hangi malların ithal edilmeyeceği yer alıyordu.

Bu dönemin doğrudan yabancı sermaye yaklaşımına bakacak olursak, doğrudan yabancı sermaye önünde çeşitli kısıtlamaların olduğunu görürüz. Doğrudan yabancı sermaye açısından Güney Kore, Doğu Asya ülkeleri açısından en son sırada yer almaktadır. Ülkede doğrudan yabancı sermayeden özellikle serbest ticaret bölgelerinde faaliyet göstermeleri isteniyordu. Gerçi 1965-72 dönemine bakıldığında doğrudan yabancı sermaye lehinde (çeşitli vergi teşviklerine rastlamak mümkün) bazı kararlar alınmış olsa da yabancı sermayenin ülke içinde faaliyet göstermesine izin verilmemiştir. Bunun sonucunda, 1971 yılında doğrudan yabancı sermayenin toplam ihracat içindeki payı %6.2

¹⁴⁰ Ziya Öniş, “International Context, Income Distribution and State Power in Late Industrialization: Turkey and South Korea in Comparative Perspective”, *New Perspectives on Turkey*, No: 13, (Fall 1995), p. 29.

¹⁴¹ Suh, p. 11.

olmuştur¹⁴².

Güney Kore'nin ihracata yönelik sanayileşme tercihi yapmasına iki unsur etkili olmuştur. Herşeyden önce iç pazarı oldukça küçük olan bir ülkenin, ithal ikameci sanayileşmesiyle hızla gelişmesi sözkonusu olamazdı. Çünkü bir süre sonra ithal ikameci sanayileşmenin sınıra ulaşması sözkonusu olacaktı. Ayrıca sanayileşme stratejisinin ülkenin bol olan emek gücüne dayandırılması gerekliydi. Ülke içinde emek hem boldu hem de ucuzdu. Dolayısıyla emek yoğun malların teşvik edilmesi esastı. Zaten bu dönemde ülkenin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu emek-yoğun mamul mallar ihracatın artması için uğraşmıştır. Emek-yoğun ihracatın gelişmesi, emek fazlasının emilmesi anlamına gelecekti.

Bu dönemin makroekonomik verileri çok çarpıcıdır. 1962-71 döneminde, ihracatın ortalama yıllık artışı %39 olmuştur. 1962 yılında ülke 55 milyon dolarlık ihracat yaparken, 1971 yılında ihracat miktarı 1 milyar \$'ı aşmıştır. Bunun sonucunda 1962 yılında GSMH içinde ihracatın payı %2.4'den, 1971 yılında %11.7'ye yükselmiştir. 1962 yılında birincil malların ihracat içindeki payı %73 iken, bu oran 1971 yılında %14'e düşmüştür.

1962-71 dönemindeki ihracat başarısı ucuz işgücü ve teşvikler sayesinde sağlanmıştır. Ancak bu dönemle ilgili sık sık vurgulanan bir konu, sözkonusu dönemin dünya ticaretinin hızla geliştiği yıllara denk gelmesidir. Bu dönem, 1970'lere kadar dünya sanayi üretiminin yaklaşık %6, dünya ticaretinin %7.3 oranında artış gösterdiği dönemdir¹⁴³. İşte böyle bir ortamda ihracatlarını arttırdıkları ve dünya ekonomisinde korumacılık önlemlerinin yaygınlaştığı bir ortamda ihracatlarını artıramayacakları ifade edilmektedir.

1973 yılına gelindiğinde ülkenin ekonomik ve politik problemlerle karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz:

a. Politik Problemler: ABD'nin Güney Kore'deki askeri gücünü üçte bir oranında azaltılması, ABD'nin Güney Kore'den askeri desteğini tamamen çekeceği şeklinde yo-

¹⁴² Moreira, p. 47.

¹⁴³ Gereffi (1990a), p. 21.

rumlanmıştı. Ayrıca ABD'nin Çin ile ilişkilerini yeniden başlatma kararı alması da Güney Kore'yi rahatsız etmişti. Bu iki problem sebebiyle Güney Kore savunma sanayini geliştirme ihtiyacı hissetmiştir.

b. Ekonomik Problemler:

1. Ülkenin sermaye ve aramalarına olan ithalat talebinin gittikçe artış göstermesi, bu malların ülke içinde üretilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

2. Ülke içinde emek maliyetinin artmasına bağlı olarak ülkenin uluslararası rekabet gücünü yitirmesi: Özellikle Güney Doğu Asya ülkelerinin ucuz işgücü avantajıyla dünya piyasasına girmiş olması G. Kore'yi olumsuz etkilemiştir.

3. Korumacılık önlemlerinin artması: 1970'li yıllardan itibaren Doğu Asya ülkelerinden yapılan başta tekstil olmak üzere emek yoğun mallara yönelik kısıtlamaların artması da G. Kore'yi etkilemiştir.

4. Gelişmiş ülkelerin gemi yapımı sanayinde rekabet güçlerini yitirmeye başlamaları¹⁴⁴.

İşte böyle bir ortamda Ağır ve Kimya Sanayi Dönemi (Heavy and Chemical Industry-HCI) başladı. HCI döneminde demir-çelik, petrokimya, demir dışı metaller, gemi inşa sektörü, elektronik ve makine ekipmanı sektörlerinin geliştirilmesi hedeflendi. Hükümetin HCI ye yönelmesinin iki amacı vardı¹⁴⁵. Yeni stratejik ihracat sanayilerinin geliştirilmesi ve ara malları ve sermaye malların ithal ikame yoluyla desteklenmesi. Bu açıdan yeni stratejik ihracat sanayileri olarak gemi inşa sanayi, elektronik ve makine ekipmanı belirlenmişti. Demir-çelik, petro kimya ve demir dışı metaller sektörlerinin ithal ikameci olarak belirlenmesinin sebebi ise sözkonusu girdilerde ülkenin kendi üretimini gerçekleştirebilmesiydi. Bir başka ifadeyle, bu girdilerde ülkenin kendine yeterliliğinin sağlanması amaçlanmış. Bu dönemde uygulanan ithal ikameci strateji, 1950'lerde uygulanan ithal ikameci sanayileşmeden birkaç nokta açısından farklılık

¹⁴⁴ Tun-jen Cheng, "Political Regimes and Development Strategies", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990, p. 163.

¹⁴⁵ World Bank, p. 129.

göstermektedir. Herşeyden önce, 1950'li yıllarda uygulanan ithal ikameci stratejinin hedefi ülkenin dayanıksız tüketim mallarında kendine yeterliliğinin sağlanmasıydı. Ancak HCI döneminde uygulanan ithal ikameci politika sermaye ve ara mallarına (materyallere) yönelikti. İkinci farklılık ise; seçilen sektörlerin teknoloji yoğun ve sermaye yoğun olmaları sebebiyle ölçek ekonomilerinin sözkonusu olmasıydı¹⁴⁶. Schieve, Güney Kore'nin hangi dönemde ikinci ithal ikameci döneme girdiğini belirlemek için 1963-80 dönemini 1963-70 dönemi, 1970-75 ve 1975-1980 dönemi olarak üç alt döneme ayırmıştır¹⁴⁷. Sektörleri; sektör içi ve sektör dışı olarak ikiye ayırmıştır. Sektör içi ithal ikame oranını -3.94, sektör dışı ithal ikame oranını ise -2.44 olarak belirlemiştir. 1970-75 döneminde bu oran sektör içi için 2.27 iken, sektör dışı için -0.73 olmuştur. Sektör içi oranın pozitif değer almasını sektör içindeki firmaların aynı malları ürettiklerini ve aynı malları kullandıkları şeklinde yorumlamıştır. Sektör dışı oranın negatif değer almasını ise sektör içindeki firmaların üretimlerinin diğer sektörlerin ihtiyaçlarını karşılayamadığı şeklinde yorumlamıştır. Dolayısıyla Schieve 1970-75 dönemini II. ithal ikameci dönemin başlangıcı olarak göstermektedir.

HCI planı sayesinde endüstriyel dönüşümün 10 milyar \$ ihracat değeri ve dönem sonu itibariyle kişi başına gelirin 1000\$ olarak, gerçekleşeceği açıklanmıştır¹⁴⁸. HCI döneminde uygulanan dış ticaret politikası konusunda hem revizyonistlerin hem de neo klasiklerin aynı noktada birleştiklerini belirtelim. Neo Klasikler bu dönemde hükümetin nötr teşvik sisteminden uzaklaşarak, sözkonusu sektörlerle yönelik ayırıcı politika izlediklerini belirtmektedirler. Revizyonistler açısından ise; verilen teşvikler, daha önceki dönemde verilmiş teşviklerin bir devamı niteliğindedir.

Dış ticaret politikasının ithalat kısmına bakacak olursak; ithal ikameci sektörlerle yönelik en büyük teşviğin korumacılık olduğunu görürüz. Korumacılık özellikle belirgin

¹⁴⁶ Suh, p. 15.

¹⁴⁷ Chi Schieve, "The Next Stage of Industrialization in Taiwan and South Korea", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990, p. 269.

¹⁴⁸ Stephan Haggard, "Macroeconomic Policy Through the First Oil Shock 1970-75", in *Macroeconomic Policy and Adjustment in Korea, 1970-90*, (eds.) Stephan Haggard ve diğerleri, USA: Harvard Institute for International Development, 1994a, p. 33.

bir yerli piyasası olmayan sektörlerle yönelikti. Aynı zamanda bu sanayiler yabancı rekabetine karşı yüksek ithalat engelleri ile korunmaktaydı¹⁴⁹. Bebek sanayiler, tarife ve tarife dışı engeller sayesinde koruma altına alınmıştı. Bilindiği üzere, ithal ikameci sanayilerin yüksek gümrük duvarları arkasında etkin şekilde çalışmayacakları düşünülür. Böyle bir ortamda üreticilerin düşük kaliteli, yüksek maliyetli mallar üretecekleri ifade edilir. İşte Güney Kore’de böyle bir durumla karşılaşmamak için ithal ikameci sektörlerle ihracat hedefi konmuştur. Amaç, ithal ikameci sektörlerin hızlı bir şekilde verimlilik artışı sağlamalarıydı¹⁵⁰. Dış ticaret politikasının ihracat bölümüne gözatacak olursak, ihracata ve ithalata yönelik sanayiler için ihtiyaç duyulan sermaye ürünlerine yönelik vergi muafiyetinin yanısıra yeni ihracatı destekleme araçları devreye sokulmuştur¹⁵¹. Dış ticaret şirketlerine yönelik mali ve kredi sübvansiyonlarının ve HCI ihracatlarının belirli bölgelere taşınmasının finansmanı için Kore İhracat-İthalat Bankası kurulmuştur.

HCI dönemi aynı zamanda devlet-büyük aile holdingleri arasındaki ilişkinin en yoğun olduğu dönemdir. Bunun gerekçesini şu şekilde ifadelendirmemiz mümkündür: HCI döneminde seçilen sanayilerin daha fazla teknoloji ve sermaye yoğun oldukları için büyük aile gruplarına ihtiyaç artmıştır. Çünkü, bu tarz sanayileri yüksek riskli, yüksek sermayeye dayanan, olgunlaşma süresi uzun olan ve ölçek ekonomileri gerektiren sanayiler olarak ifadelendirebiliriz. HCI döneminde chaebollara iki görev üstlenildiğini görmekteyiz¹⁵².

a. Dış ticaret şirketleri olarak chaebollara özel bir görev verilmişti. Chaebollar, hükümetin ihracat teşviklerinin yönetiminden sorumluydular. Onlar Güney Kore’nin ihracat piyasalarındaki gücünü ve genişlemesini sağlayacaklardı.

¹⁴⁹ Soo-Gil Young, “Import Liberalization and Industrial Adjustment”, in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992, p. 173.

¹⁵⁰ Westphal, p. 47.

¹⁵¹ Moreira, p. 57.

¹⁵² Howard Pack and Larry Westphal, “Industrial Strategy and Technological Change: Theory Versus Reality”, *Journal of Development Economics*, 22 (1986), p. 96.

b. Üretici olarak chaebollar ise; Kore hükümetinin uygulamaya çalıştığı ağır ve kimya sanayinin gelişiminde anahtar bir kurum olacaklardır.

Özellikle gübre, petro kimya ve rafine edilmiş petrol ürünlerinin ilk üreticileri kamu girişimcilikleriydi. Güney Kore’de kamu girişimciliklerinin kurulma nedenlerini ise birkaç başlık altında ifadelendirmemiz mümkün olacaktır¹⁵³.

1. Özel sektörün yüksek risk içeren projelere katılmak istememesi

2. Diğer sanayilerle çok yanlı ilişkileri olan bir sanayinin kurulmasında ve işletilmesinde, hükümetin kontrol sahibi olmak

3. Kamu kurumlarının yabancı sermaye ve teknoloji tedarikçileriyle yapılan görüşmelerde daha elverişli sonuçlar elde edileceğinin beklenmesi.

HCI döneminde chaebollara yönelik teşviklerden biri kredi ve yatırım lisanslarıdır. Bankalar devlet kontrolünde olduğu için, hükümet kredileri HCI hedeflerine ulaşma da yardımcı olacak chaebollara yönelmişti. Bu dönemde hükümetin banka kredilerinin büyük bir çoğunluğu ağır sanayi yatırımlarına yönlendirdiğini söyleyebiliriz. 1973-74 döneminde Kore’deki banka kredilerinin %66.1’i Kore’nin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu hafif sanayiye yönelmişken, 1975-79 döneminde bu oran neredeyse tersine dönerek %59.1’lik kısmı ağır ve kimya sanayine yönelmiştir¹⁵⁴. Bunda banka reel faiz oranlarının negatif olarak belirlenmesinin de rolü vardır. Reel faiz oranlarını etkileyen unsurlardan birisi enflasyon oranındaki değişimlerdir. Hükümet kontrollerindeki bankalarda faiz oranlarının, enflasyon oranındaki değişimlere karşı yavaşça ayarlanması, reel faiz oranlarının genelde bu dönem içinde negatif olmasına yol açmıştır.

Bu dönemde ayrıca HCI programının finansmanının sağlanması amacıyla Ulusal Yatırım Fonu oluşturulmuştur. Bu fonda toplanan kamu çalışanlarının emeklilik fonlarının ve bankalarda toplanan tasarrufların bir kısmı HCI yatırımlarına yönlendirilmiştir. Ayrıca yine bu dönem için HCI finansmanını sağlamak için dış borçlanmaya da önem verilmiştir.

¹⁵³ Westphal, p. 49.

¹⁵⁴ Stephan Haggard, “From the Heavy Industry Plan to Stabilization: Macroeconomic Policy 1976-1980”, in *Macroeconomic Policy and Adjustment in Korea, 1970-1990*, (eds.) Stephan Haggard ve diğerleri, USA: Harvard Institute for International Development, 1994b, p. 52.

HCI döneminde ayrıca firmalara yönelik mali teşvikler de ayrıt ediciydi. 1975 yılında Vergi Muafiyeti ve İndirimi Kontrol Kanunu ile vergi tehiri ve yatırım vergi kredileri sözkonusu sektörlere yönlendirilmişti¹⁵⁵.

Mauricio, bu dönemde HCI ye yönelik bir politika izlenmesinin nedenlerini iki başlık altında toplamıştır:

1. Finansal açıdan desteklenmeyen konglomeraların, HCI politikasına yönelmelerine olanak olmaması

2. Geniş çaplı iş başarısızlıklarının, Kore'nin uluslararası piyasalardaki kredi pozisyonuna zarar vereceğini ve bunun da HCI politikasının en önemli sermaye kaynağından yoksun kalacağıdır.

HCI döneminde biraz önce de belirttiğimiz gibi chaebollar etkin hale gelmiştir. Verilen teşviklerin yanı sıra, chaebolların ekonomide hakim haline gelmesini sağlayan bir politika da doğrudan yabancı yatırımlar önündeki engellerdir. Yerel girişimciler, yabancı yatırımcılardan, devletin yerel üretim kapasitesini geliştirmek istediği alanlarda, korunmaktaydı. Yabancı mülkiyetli firmalara ihracata yönelik yatırımlar, yüksek teknoloji yoğun projeler gibi istisna durumlarda ve serbest ticaret sahalarında yatırım yapmalarına izin veriliyordu. Üstelik, HCI döneminde yabancı yatırımlara yönelik yeni bir takım kısıtlayıcı koşullar getirilmişti¹⁵⁶. İç ve dış piyasada yerli firmalarla rekabet eden yabancı firmalara yönelik piyasa, mülkiyet ve ölçek kısıtlamaları getirilmişti.

İşte bütün bu politikalar ekonomide chaebolların daha etkin hale gelmesine sebep olmuştur. Chaebollar bu dönemden itibaren güçlenmeye devam etmişlerdir. 1960'lı yıllarda genelde devlet kontrolü altında olan büyük holdingler, artık giderek daha güçlü hale gelmişlerdir. Bello ve Rosenfeld'in 1980 sonralarındaki chaebollar ilgili Chaebol Cumhuriyeti¹⁵⁷ benzetmesini bu dönemin bir ürünü olarak düşünebiliriz.

¹⁵⁵ Haggard (1994b), p. 51.

¹⁵⁶ Maurico, p. 60.

¹⁵⁷ Bello and Rosenfeld, p. 73.

Bu dönemin diğeri bir özelliği de Yeni Toplum Hareketi (Saemaul)'dir. Yeni Toplum Hareketinin amacı, kırsal-şehir arasındaki yaşam standartlarındaki farklılığın azaltılması ve kırsal kesimin modernleştirilmesidir. Bu hareket, tarım sektöründeki verimliliğin, sanayi sektöründeki verimliliğin gerisinde kalmasının ve özellikle pirinç ve arpa için ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi nedeniyle kırsal ve kent nüfusunun yaşam standartlarındaki farklılığın büyümesinin bir sonucudur¹⁵⁸. Hükümet, 1969 yılında özellikle arpa ve pirinç için fiyat destekleme politikası sistemini getirmişti. Bunu gübre ve tarım makineleri için, kırsal kredi sisteminin geliştirilmesi yoluyla, sübvansiyonlar sağlanması izlemiştir. Tahıl Yönetim Fonu Fiyat Destekleme Programı ile, hükümet arpa ve pirinç çiftçilere yeterli getiriyi sağlayacak bir fiyattan alıp, şehirli tüketicilere satış fiyatından daha düşük fiyata satmıştır. Yeni Toplum hareketiyle hükümet eğitim, sağlık, konut, yol, haberleşmeye diğer hizmetlerin gelişmesine yönelik teknik ve finans desteği sağlamıştır. Halk da bu projelerde gönüllü olarak çalışmıştır. Kırsal kesime yönelik diğer bir hareket de Yeni Tarım Politikası yoluyla, küçük ve orta ölçekli firmaların yeniden hayata döndürülmesidir. Bütün bu uygulamaların sonucunda kırsal kesimde gelir artışı sağlanmıştır. Gelir artışının sebebi tarımda verimlilik artışının sağlanmasının ve hükümetin gelir transfer politikasının bir sonucudur¹⁵⁹. Cheng, büyük aile holdinglerine ve kırsal kesime yönelik yapılan bu politikaların HCI politikasının "büyük itiş" şeklinde olmasına sebep olduğunu söylemiştir¹⁶⁰.

Ayrıca bu dönemde HCI için gerekli olan nitelikli işgücü ve mühendis ihtiyacının karşılanması için eğitime önem verilmiştir. Bu dönemde; eğitim merkezleri, teknik yüksek okulları ve mühendislik kolejlerinin sayısında ve kalitesinde iyileşme olmuştur. Hükümet, özel sektör firmalarına, HCI döneminde ihtiyaç duyulacak nitelikli işgücü arzını genişletmeleri için, mesleki eğitim zorunluluğu getirmiştir¹⁶¹.

¹⁵⁸ Suh, p. 16.

¹⁵⁹ Suh, p. 17.

¹⁶⁰ Cheng, p. 167.

¹⁶¹ Kim, Shim and Kim, p. 189.

Peki, HCI politikasının sonucu ne olmuştur? Bu politikanın sonuçlarının başarılı olup olmadığı konusunda tam bir fikir birliği sağlanamamıştır.

1973-79 dönemi, 1950 ile birlikte, dış ticaret ve kalkınma literatüründe Güney Kore politika rejiminin “karanlık yılları” olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni, Kore'nin dışa yönelik rejimini HCI kurmak için terketmesidir. 1980'li yıllarda Kore'nin bu irrasyonel strateji devre dışı bırakmasının sebebi bu dönemde kaynakların yanlış dağılımı ile faturanın ağır olmasıdır¹⁶². Gerçekten de sözkonusu edildiği kadar karanlık bir dönem olmuş mudur?

Bu dönem de makro ekonomik performans etkileyicidir¹⁶³. GSMH, 1971-79 döneminde %9.6 oranında artış göstermiştir. GSMH içinde ağır ve kimya sanayinin payı 1970'de %11.9 iken, 1980 yılında payı %26.3'e yükselmiştir. 1974-80 döneminde ağır ve kimya sanayi ithalat oranı %39'dan %24'e düşmüştür. 1971-79 döneminde ihracat yıllık ortalama %39.6 oranında artmıştır. 1971 yılında kişi başına milli gelir 288 dolar iken, 1979 yılı itibariyle kişi başına gelir 1640 dolar olmuştur. Bir başka deyişle 1980 yılında tutturulması hedeflenen 1000 dolarlık kişi başına gelir hedefi aşılmıştır. Ekonominin sanayi yapısı emek yoğun mallardan, katma değeri yüksek mallara kaymıştır.

Bu döneme yönelik eleştirilerin çoğu, HCL sanayilerinde aşırı kapasite oluşması ile ilgilidir. HCI döneminde Kore'de bazı sanayilerde aşırı kapasite yaratıldığını ve bu sanayilerin diğer ihracatçı sanayilerde kullanılabilir yatırım fonlarını tükettiğini ifade edilmektedir¹⁶⁴. Yine bu dönemde finansal sektörde, özellikle HCI sektörlerine verilen borçlar nedeniyle, geri ödenmeyen borçların arttığını ifade etmektedir¹⁶⁵. Bu dönemin diğer bir özelliği verilen teşvikler nedeniyle, özel yatırımlardaki artıştır. Özel yatırımlardaki artışla birlikte Orta Doğu'da yapı hizmetleri ihracatı ile işsizlik oranı 1978'de %3.2'ye gerilemiştir. İşgücünün kıt hale gelmesi ve HCI için vasıflı işgücüne ihtiyacın

¹⁶² Maurico, p. 55.

¹⁶³ Kim, Shim and Kim, p. 189.

¹⁶⁴ Nam, p. 162.

¹⁶⁵ Suh, p. 20.

fazla olması bu dönemde reel ücretlerin artmasına sebep olmuştur. Ayrıca yine bu dönemde uygulanan genişleyici para politikası da, reel ücretlerle beraber ülke içinde enflasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Bu dönemdeki diğer bir sorun da kredi kaynaklarının çoğunun HCI sektörlerine ayrılması nedeniyle, emek-yoğun ihracat sanayilerinin kredi zorluğu çekmeleridir. Enflasyon oranının uluslararası seviyenin üstünde seyretmesi bu dönemde Kore para birimi won'un 1973-1979 arasında yaklaşık %24 oranında değer kazanmasına sebep olmuştur¹⁶⁶.

Suh bu dönemde karşılaşılan sorunların ortaya çıkardığı sonuçları üç başlık altında toplamıştır¹⁶⁷:

1. Birim emek maliyetlerinin yükselmesi sebebiyle, Kore'deki sanayilerin uluslararası rekabet güçleri bozulmuştur.

2. Gelir dağılımı bozulmuştur. Bunda yeni seçilen sektörlerin teknoloji-yoğun olmaları sebebiyle vasıfsız işçilerle-vasıflı işçiler arasındaki ücret farklılığının açılmasının rolü vardır. Ayrıca bu dönemde enflasyonun yükselmesi firmaları ve hanehalkını spekülatif alanlara, özellikle emlak yatırıma yönlendirmiştir.

3. Ülke dış şoklardan etkilenmiştir. Bunun da sebebi bu dönemde sermaye ve teknoloji-yoğun mallara geçilmeye çalışırken yapılan aşırı dış borçlanmadır.

1979 yılında patlak veren II. petrol şokundan sonra Park'ın da bir suikast sonucu öldürülmesi ülkenin iktisadi ve siyasi açıdan bir krize sürüklenmesine neden olmuştur. Bazı sektörlerde oluşan aşırı kapasite nedeniyle firmaların nakit sıkıntısına düşmeleri mali kesimde durumun ağırlaşmasına sebep olmuştur. Hızlı büyümenin, fiyat istikrarının feda edilerek sağlanması, bu dönemde petrol faturalarının da artmasıyla birlikte ülke içinde enflasyon oranının yükselmesine neden olmuştur.

1980'li yıllar ise Güney Kore'de liberalleşme eğilimlerinin arttığı yıllardır. 1981'de yeni bir kalkınma stratejisi belirlenmiştir. Kalkınma stratejisinin fiyat istikrarı,

¹⁶⁶ Vittorio Corbo and Sang-Woo Nam, "Recent Evolution of the Macroeconomy" in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992a, p. 36.

¹⁶⁷ Suh, pp. 20-21.

piyasa liberalizasyonu ve dengeli ekonomik büyüme gibi üç hedefi vardı. Bu yıllarda alınan kararlar, piyasanın etkin işlemlerini sağlamıştır. Bu kararlar sayesinde özel sektörün ön plana çıkarıldığını görüyoruz. Moreira'nın çalışmasındaki şu sözler durumu ortaya koymaktadır. "Yatırım tercihleri, özel sektörün önceliğine bırakılacaktır ve hükümet ise bu tercihlerde özel sektörün bankacılar ve sermayedarların işbirliğini sağlamaya yönelik hareket edecektir"¹⁶⁸. Görüldüğü üzere yeni dönemde hükümetin rolü, 1960-1970'lere göre sınırlanmıştır. Bu dönemde alınan kararlara bakacak olursak, herşeyden önce hükümet bankacılık sektöründeki paylarının bir kısmını özelleştirmiştir. Yine bu dönemde, yabancı bankalar önündeki giriş engelleri azaltılmıştır. İthalat açısından, ithalatın önündeki engellerin azaltıldığını söyleyebiliriz. Tarife ve tarife dışı engeller azaltılmıştır. Ayrıca bu dönemde bazı sektörler de (gıda işleme ve hizmetler gibi) yabancı mülkiyet üzerine konan kısıtlamalar kaldırılmıştır. Ayrıca doğrudan yabancı sermaye önündeki kısıtlamalar gevşetilmiştir. Artık doğrudan yabancı sermaye, hiçbir onay almaksızın ülkeye girebilecekti. İhracat sübvansiyonlarının azaltılması amaçlanmıştır. Bu dönemde araştırma-geliştirme faaliyetlerine daha fazla ağırlık verildiğini söyleyebiliriz.

Bu dönemin makro ekonomik verilerine bakacak olursak, 1980-89 döneminde ihracatın yıllık %12.2 oranında arttığını görürüz. Yine bu dönemde büyüme hızlarında dalgalanmalara rastlamak mümkündür. Mesela, 1985'de büyüme hızı %5.4 iken, 1986'da bu oran %12.5 olmuştur¹⁶⁹. Enflasyon oranı bu dönemde kontrol altına alınmıştır. Gerçi bunda dışsal olayların da rolü olmuştur. O dönemde petrol ve hammadde fiyatlarındaki düşmeler, enflasyon oranının düşük düzeyde seyretmesine yol açmıştır.

Özetleyecek olursak, 1950'li yıllarda oldukça kötü bir ekonomiye sahip olan Güney Kore, 1990'lı yıllarda bir mucize olarak nitelendirilen bir konuma gelmiştir. Ülkenin büyümesinde ihracatın önemli bir yeri vardır. 1965'te ihracatın ulusal hedef haline gelmesinden sonra kaynaklar ihracata yönlendirilmiştir. İhracatın gelişiminin sağlanması için çeşitli kurumlar kurulmuş ve ülkenin belirlenen hedeflere ulaşması için çalışılmıştır.

¹⁶⁸ Moreira, p. 70.

¹⁶⁹ Suh, p. 29.

II. 4.2.2. TAYVAN

Tayvan da Güney Kore ile benzer sorunlara sahipti. Japon koloni döneminde, altyapı ve hafif sanayiye yönelik yatırım olmuştu. Ancak II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden sonra, Tayvan'a yapılan yatırımlar, savaş nedeniyle, harap olmuştu. Tayvan, Japonya'dan tekstil ve diğer sanayi ürünlerini ithal ediyor, karşılığında şeker, pirinç ve ananas ihraç ediyordu. Japonya, II. Dünya Savaşından sonra Tayvan'dan ihracatı kesmişti. Eskiden ihraç edilen tarımsal ürünler, şimdi satılamıyordu. Ayrıca enflasyon oranı çok yüksek düzeydeydi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra enflasyon 1946'da %500 seviyelerinde iken, 1949 başlarında %1000'leri aşmıştı¹⁷⁰. KMT hükümeti, ilk hedef olarak enflasyonun indirilmesini seçmişti. Çünkü Çin'de KMT hükümetinin başarısız olma sebeplerinden biri de enflasyon oranının yüksek olmasıydı. Bu amaç doğrultusunda sıkı para ve maliye politikaları uygulandı. Ayrıca yüksek faiz uygulamasına başlandı. Bir de Tayvan'ın komünist güçlerle mücadele etmesinden dolayı ABD'nin ilgisini çekmesi ve bölgeye ABD'nin büyük miktarda dış yardım göndermesiyle birlikte enflasyon oranı 1951-52 döneminde %30'lara kadar düştü. Çünkü ABD'den gelen gıda yardımları sayesinde enflasyonist baskı kırılmıştı.

Bu dönem, Tayvan ekonomisinde ithal ikameci sanayileşme stratejisinin uygulandığı dönemdir. İthal ikameci strateji gıda, tütün, tekstil, giysi, ayakkabı, çimento ile deri, kağıt ürünleri ve kauçuk gibi hafif sanayi sektörlerini kapsamaktaydı. Bu dönemde ithal ikameci sanayileşme için kullanılan araçlar ise, döviz kuru kontrolleri, yurtiçi üretilecek tüketim mallarının yabancı rekabetten korunması amacıyla miktar kısıtlamaları ve yüksek tarife oranlarıydı. Uygulanan bu politika başarılı sonuçlar vermiştir. Mesela, tekstil, bisiklet, kauçuk, giysi, deri ve deri ürünleri üretimi hızla gelişmiştir. 1950 yılında un tüketiminin %83'ü, pamuklu kumaş tüketiminin %52'si ve sentetik elyaf ve bisiklet tüketiminin tamamı ithalat yoluyla karşılanırken, 1958 yılında bu malların ithalatı hemen hemen sıfıra inmişti¹⁷¹. Keza bu dönemde sanayi üretimi iki kat artmıştı¹⁷². Ancak

¹⁷⁰ Murat Yülek, *Asya Kaplanları*, İstanbul: Alfa Basım Yayın, (Kasım 1998), s. 93.

¹⁷¹ Yülek, s. 94.

¹⁷² World Bank, p. 131.

bütün bu olumlu gelişmelere karşın bir sorun vardı: Yerel piyasanın küçüklüğü. Yerel piyasanın küçük olması, uygulanmakta olan ithal ikameci stratejinin sınırlarına ulaşılması anlamına gelmekteydi. Ayrıca sermaye malları ithalatının artış göstermesi, buna karşılık ihracatta önemli oranlarda artış sağlanamaması, dış ticaret açığının artmasına sebep olmuştu. 1953-62 döneminde GSYİH içinde ithalatın payı %16.8 iken, ihracatın payının %10.43 olması dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur¹⁷³. Hükümet ithal ikameci stratejiyi bitirmek taraftarıydı. Ancak bazı gruplar bu stratejinin devamını istiyorlardı. Çünkü hayli korunmakta olan yerli piyasada kârlılıkları yüksekti. Zaten bu yüzden 1954 yılında ihracat faaliyetlerine yönelik olarak verilen ihracat sübvansiyonlarıyla ihracatı artırmak amacı başarısızlığa uğramıştı. Hiç kimse yurtiçindeki kârlı ortamı bırakıp, dünya piyasalarına girmenin maliyetine katlanmak istemiyordu. Bu dönemde ithal ikameci politikanın derinleşmesi yönünde çabalar vardı. Mesela, otomobil montaj alanları ve çelik değirmenleri gibi uygulamalar hayata geçirilmeye çalışılsa da¹⁷⁴ bu politikaların uygulanamayacağı anlaşılmıştır. Ayrıca 1959 yılında yapılan sanayi sayımında ithal ikameci sektörlerden bazılarının %23 gibi bir kapasite ile çalıştıkları ortaya konmuştur¹⁷⁵. İthal ikame politikasının devam ettirilemeyeceğinin anlaşılması üzerine ihracata yönelik sanayileşme stratejisine dönmüştür. Bu dönüşümde 1958-60 döneminde açıklanan 19 Maddelik Ekonomik ve Finansal Reform paketinin rolü vardır. Reform paketi, çeşitli dış ticaret ve döviz kontrollerinin kaldırılmasından, tek bir döviz kurunun uygulanmasına; yabancı yatırımların desteklenmesinden yerli üreticilerin etkin çalışmasına kadar birçok konuyu içeriyordu¹⁷⁶. Bu dönemle ilgili ilginç bir notta Tayvan'ın Stanford Araştırma Enstitüsünden faydalanmak istemesidir¹⁷⁷. Tayvan hükümeti, Enstitü'den ülkenin ihracatında desteklenmesi gereken sektörlerin hangileri olması gerektiği-

¹⁷³ J. Chou, "Old and New Development Models: The Taiwanese Experience", in *Growth Theories in Light of the East Asian Experience*, (eds.) Takatoshi Ito and Anne Krueger, Chicago: The University of Chicago Press, 1995, p. 108.

¹⁷⁴ Cheng, p. 154.

¹⁷⁵ Kuo-shu Liang and Ching-ing Hou Liang, "Development Policy Formation and Future Policy Priorities in the Republic of China", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), p. 72.

¹⁷⁶ Jon Woronoff, *Asia's Miracles Economies*, New York: M.E. Sharpe Inc., 1992, p. 67.

¹⁷⁷ World Bank, p. 132.

ni araştırmasını istemiştir. Enstitü'nün yaptığı araştırma sonucunda, ülkenin (ucuz işgücü nedeniyle) mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu plastik, sentetik lifler ve elektronik parçaları ile tüketici elektroniği, saat, giysi gibi sektörlerin desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Aslında ihracata yönelik tercih yapılmasının bir nedeni de, ABD'nin artık bu ülkelere yardım yapmak istememesidir. ABD, Tayvan'ın herhangi bir yardıma ihtiyaç duymaksızın, kendi ayakları üzerinde durmasını istiyordu. Ancak Tayvan'da ihracata yönelik sanayileşme politikasına şüpheli bakanlar vardı. Mesela, bankacılar döviz kontrollerinin ve ithalatın serbestleştirilmesinin enflasyonu ateşleyeceğini düşünüyorlardı. Ordu ise savunma sanayinin kurulmasını istediği için bu tercihi benimsemiyordu. Ancak Tayvan hükümeti ithal ikameci süreçten ihracata yönelik sürece ılımlı bir geçiş yapmayı düşündüğünü belirterek muhalif görüşleri ikna etmeyi başarmıştır¹⁷⁸. Bu dönemde uygulanan teşviklere bakacak olursak, herşeyden önce Tayvan dolarının %60 oranında devalüe edildiğini söyleyebiliriz. 1\$ = 25 Tayvan doları iken yapılan devalüasyon neticesinde 1\$=40 Tayvan doları yapılarak, katlı döviz kuru sistemi terkedilmiştir. İhracat üretimi için kullanılan ara ve hammaddelerin ithali ise serbestleştirilmişti. Vergi iadesi sistemi oluşturularak, ihracata yönelik üretim yapanların, üretimlerinde kullandıkları girdilere ödedikleri tüm vergilerden muaf olmaları ya da vergi iadelerinin ödenmesi sağlanmıştır. İhracat girdilerine yönelik tarife dışı engeller azaltıldı. Fiyat kriteri getirildi. Fiyat kriterine göre ihracatçılar, üretimleri için gerekli olan hammadde ve ara mallarına yönelik olarak, bu ürünlerin yurtiçi ikamesi mümkün değilse ya da ithal edilecek bu ürünlerin ikamelerinin yurtiçi fiyatları c.i.f. fiyatından %10 daha fazla ise, ithalat lisansı alabilmeleri şartı getirildi¹⁷⁹. Çeşitli mali teşvikler de sözkonusu idi. Yeni yatırımlara yönelik beş yıllık bir vergi erteleme sözkonusuydu.

Ayrıca, ihracat kazançlarının bir kısmına vergi muafiyeti sözkonusuydu Bu dönemde yine ihracata yönelik olarak ihracat işleme alanları açılmıştı. İhracat işleme alanlarında, vergi tehiri, tarife muafiyeti ve ucuz işgücü sayesinde yabancı yatırımcıların ülke içine çekilmesi amaçlanmıştır. İhracat işleme alanlarında yabancı yatırımcılar için

¹⁷⁸ Cheng, p. 155.

¹⁷⁹ Wade (1990a), p. 119.

uygun bir altyapı oluşturulmuştu. İhracat işleme alanlarının yanısıra bir de gümrük fabrikaları sözkonusuydu¹⁸⁰. Gümrük fabrikaları küçük işleme alanları gibiydiler. Bu alanlardan %10-15 civarında ihracat yapılmaktaydı. Güney Kore'deki ihracat performansına Tayvan'da da rastlamak mümkündür. İhracat hedefleri, ihracat hacmi ve ihracatın büyüme hızı şeklinde belirleniyordu. Hedefleri tutturana yıllık ihracat ödülleri veriliyordu ve televizyonlarda isimleri açıklanıyordu.

Tayvan'ın gelişiminde etkili rolü olan kurumlara geçmeden önce, Tayvan'da ihracata yönelik stratejiye karar verildiğinde ABD'li bir danışman tarafından verilen tepkiyi belirtmek istiyorum. Biraz önce belirttiğimiz üzere ABD, Tayvan'a yönelik yardımlarını keserek, Tayvan'ın ihracata yönelik strateji benimsemesini istiyordu. Tayvan'la ilgili böyle bir tercih yapılıncaya, ABD'li bir danışman, yetkilileri "siz aklınızı kaçırmış olmanızdır. Çinliler sadece ticaretten anlarlar. Onları mamul mallar ihracatına yönlendirmeniz çok zordur" diyerek tepki göstermiştir¹⁸¹.

Tayvan ekonomisinde, Ekonomik Planlama ve Kalkınma Konseyinin önemi fazladır. Konsey, 1950'li yıllarda kurulan Ekonomik İstikrar Kurulunun ve Uluslararası Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Konseyinin bir devamı niteliğindedir. Konsey, bu kurulların üstlendiği endüstriyel kalkınma stratejisi, ABD yardımlarının hangi alanlara yönlendirileceği, uygulanacak mali politikalar, devlet girişimciliklerinin kurulması ve fiyat istikrarının sağlanması gibi görevlerinin yanısıra özellikle 1970'li yılların sonlarına doğru, endüstriyel gelişimin sağlanması ve merkezi planların oluşturulması gibi görevleri üstlenmişti. Kurulun endüstriyel kalkınma stratejilerini belirleyen ise Endüstriyel Kalkınma Bürosu olmuştur. Endüstriyel Kalkınma Bürosunun görevi hazırlanan planların, sektörel bazda çalışma planlarına dönüşümünü sağlamaktır¹⁸². Mesela, mali teşvik verilecek malların listelerinin belirlenmesi, tarife ve ithal kontrollerinin uygulanması, firmaların yurtiçi üreticilerden mal alımlarının sağlanması, ekonominin anahtar sektörlerine yönlendirilecek kredilerin tespiti ve bu sektörlerle yönelik rehberlik faaliyetleri kurumun

¹⁸⁰ Wade (1990a), p. 202.

¹⁸¹ Bela Balassa, "The Lessons of East Asian Development: An Overview", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), p. 275.

¹⁸² Wade (1990a), p. 202.

görevleri arasındaydı. Endüstriyel Kalkınma Bürosunun en önemli fonksiyonu ise, yurtiçinde uygulanacak politikalar kadar dış ticaret ve yabancı yatırımlar ile ilgili politikalar-
dan sorumlu olmasıydı¹⁸³. Bu görevi ülkenin uluslararası rekabet gücünün sağlanmasın-
da etkili olmuştur. Mesela 1979 yılında petrol fiyatlarının yükselmesi sonucunda Tay-
van'da kamu girişimleri çeşitli sektörlerde ara malı olarak kullanılan etil'in fiyatını yük-
selttiler. Bu ürünün fiyatının yükselmesi, bu ürünü ara malı olarak kullanan üreticilerin
tepkisine yol açtı. Üreticiler sözkonusu ürünü yurtdışında ucuz olduğu yerden ithal et-
mek istediler. Gerekçe olarak da bu malı ithal etmezlerse, ihracat piyasasında rekabet
edemeyeceklerini söylediler. Bu ürünleri üreten yerli firmalar ise, sözkonusu ürünün
ithaline izin verilmemesini istiyorlardı. İşte böyle bir ortamda Endüstriyel Kalkınma
Bürosu, ikisini de incitmeyecek bir çözüm üretmeyi başarmıştır¹⁸⁴.

Tayvan ekonomisinde kamu iktisadi teşebbüslerinin önemli yeri vardır. Özellikle
ihracata yönelik sanayileşme stratejisi izlendiği dönemde başta tekstil, plastik sanayi ve
tüketici elektroniği alanında kamu iktisadi teşebbüsleri kurulmuştur. 1958-61 yılları
arasında uygulanan II. Dört Yıllık Planda, ülkenin gelişmesinin önündeki engellerden
biri olarak sermaye kıtlığı gösterilmekteydi. Sermaye kıtlığı nedeniyle hükümetin özel
sektörün gelişiminde yardımcı olması gerektiği ifade edilmiştir. Bu dönemde kurulan
kamu iktisadi teşebbüsleri sadece ekonomide sözkonusu sektörlerde faaliyet etmekle
kalmayıp aynı zamanda o sektörlerin gelişmesi için destekte bulunmuştur. Tayvan'da
özel sektör için gösterilen çabanın, ihracata yönelik sanayileşme için gösterilen çabadan
fazla olduğu ifade edilmektedir¹⁸⁵. Tayvan hükümeti kamu iktisadi teşebbüslerinde üret-
tikleri girdileri, ucuz fiyatla, tekstil, plastik, gübre ve makine sektörlerinde ihracata
yönelik üretim yapan firmalara yönlendiriyordu. Özel sektörün canlanmasında tarımın
da önemli rolü olmuştur. Toprak reformuyla birlikte, tarımsal mülkiyetin geniş bir taba-
na yayılması tarım sektöründe verimliliğin artmasına yol açmıştır. Çünkü, kendi top-
raklarına sahip olan çiftçiler, daha fazla üretimde bulunmaya özen göstermişlerdir. Top-
rak reformu sırasında Tayvan'daki slogan "sanayinin gelişmesinden dolayı tarımın ge-

¹⁸³ Wade (1990a), pp. 203-204.

¹⁸⁴ Wade (1990a), p. 204.

¹⁸⁵ Cheng, Haggard and Kang, p. 8.

lişmesi, tarımın gelişmesinden sanayileşmenin hızlanması” iken, ihracata yönelik sanayileşme stratejisinin seçilmesinden sonra bu slogan “sanayinin gelişmesinden dolayı tarımın gelişmesi, dış ticaretin gelişmesinden dolayı sanayileşmenin hızlanması” şekline dönüşmüştür¹⁸⁶. Tarım sektöründe yaşanan verimlilik artışı, ülkede tarımsal mal ihracatı için bir fazla oluşmasına yol açmıştır. Bu fazlanın satılması yoluyla ülkenin sanayileşmesi için gerekli olan aramaları ve sermaye mallarının ithali için gerekli dövizler elde edilmiştir.

Tayvan’da özel sektörün yapısına bakacak olursak, ekonomide küçük ve orta ölçekli firmaların etkin olduklarını görmemiz mümkün olur¹⁸⁷. Tayvan’daki firmalar genellikle aile firmalarıdır. Aileler yaptıkları tasarruflarla bu firmaları kurma yoluna gitmişlerdir. Bazı kişiler belirli bir süre başka işlerde çalıştıktan sonra tasarruflarıyla kendi firmalarını kurmuşlardır. Yurtdışında eğitim gören kişiler bile bir kimsenin buyruğu altında çalışmaktansa kendi işyerlerini açmışlardır. Tayvan’da uzun yıllar hüküm süren KMT hükümetinin büyük firmalara bakış açısı ise olumsuzdu. Büyük firmaların, küçük ve orta ölçekli firmalar kadar kolaylıkla kontrol altında tutulamayacağını düşündükleri için büyük firmaların gelişmelerini istemiyorlardı. Mesela, 1960’lı yılların sonlarına doğru Y.C. Wang’ın petrol aramak için bir rafineri kurması yönündeki teklifini hükümet bu işin devletin işi olduğunu söyleyerek reddetmiştir¹⁸⁸. Reddetmesinin altında yatan neden Wang’ın rejimi tehdit edebilecek güce sahip olunmasından korkulmasıydı. Ancak bazı yatırımlarda, devlet girişimcilikleri ile özel sektörün katılımı sayesinde gerçekleştirilmiştir.

Özetleyecek olursak, sanayi yapısı devlet girişimciliklerinden ve küçük-orta ölçekli firmalardan oluşmaktadır. Özellikle küçük ve orta ölçekli firmalar Tayvan ihracatının önemli bir kısmını gerçekleştirmektedir.

1958-72 yılları arasında uygulanan ihracata yönelik sanayileşme stratejisi sonucunda ihracat önemli oranda artış göstermiştir. 1953-62 yılları arasında yıllık %12 ora-

¹⁸⁶ Woronoff, pp. 81-83.

¹⁸⁷ Campos and Root, pp. 61-62.

¹⁸⁸ Bello and Rosenfeld, p. 238.

nında, 1963-72 yılları arasında yıllık %28 oranında ihracat artışı olmuştur¹⁸⁹. Ülkeden yapılan ihracat 123 milyon dolardan 3 milyar dolara artış göstermiştir.

1970'li yıllarda Güney Kore için başgösteren olumsuzluklar Tayvan'ı da etkilemiştir. Artık emek yoğun mallar ihracatı zorlaşmıştı. İhracat piyasasına yeni ürünlerle girmek gerekiyordu. Bu yöndeki sinyaller Üçüncü Dört Yıllık Planda geldi. Planda ağır sanayi gelişiminin hızlanması gerektiği ifade ediliyordu. Ancak bu yöndeki adımların hızlanması Dördüncü Dört Yıllık Planla oldu. Dördüncü Dört Yıllık Planda, "... ürün imalatı ya da işleme yerine temel ağır sanayilere (kimyasallar, petrokimyasal aramaları ve geniş ölçekli entegre edilmiş çelik üretimi) ağırlık verilmesi gerekmektedir. Uzun dönemde endüstriyel gelişim yüksek gelir esnekliğine ve düşük taşıma maliyetlerine sahip ihraç ürünlerine odaklanmalıdır. Bu ürünlerin yanısıra sanayilerin geriye ve ileriye bağımlılıkları sağlanmalıdır"¹⁹⁰ denerek bu yöndeki eğilimler belirginleşmiştir. Fakat bu yöndeki en ciddi adımlar 1970'den sonraki dönemde atıldı. Tayvan hükümeti petrokimyasallar, elektrikli makine, elektronik, bilgisayar gibi sanayilerin geliştirileceğini açıkladı. Amaç, ihracat sanayilerinde girdi olarak kullanılan malların yurtiçinde üretiminin sağlanmasıydı. Bunu müteakip 1973 yılında 10 Temel Kamu Projesi yürürlüğe sokuldu¹⁹¹. Projenin amacı demiryollarının, havayollarının, limanların ve nükleer güç alanlarının devreye sokularak çelik, gemi yapımı ve petrokimyasallar için gerekli altyapının oluşturulmasıydı. Bu dönem Tayvan ekonomisinde ikinci ithal ikameci dönem olarak adlandırılır. Ancak tıpkı Güney Kore'deki gibi tam bir ithal ikameci dönem değildir. Çünkü bazı sektörlerin ihracata yönelik desteklenmeleri sözkonusu olmuştur. Tayvan'da, Güney Kore'nin aksine, aşamalı bir süreç izlenmiştir¹⁹². Bunun birkaç nedeni vardır. Tayvan ekonomisi geçmiş yıllarda yaşadığı hiperenflasyondan sonra, enflasyona karşı her zaman daha duyarlı bir politika takip etmişti. Enflasyon oranının yükselmemesi, ülke içinde gelir dağılımının belirli gruplar lehine olmasını engellemiştir. Dolayısıyla bu dönemde izlenecek enflasyonist politika-

¹⁸⁹ World Bank, p. 133.

¹⁹⁰ Wade (1990a), p. 87.

¹⁹¹ Vogel, p. 32.

¹⁹² Cheng, pp. 169-170.

nın gelir dağılımını bozmasından korkmuşlardır. Diğer bir neden ise; Tayvanlı işçilerin aynı zamanda toprak sahibi olmalarıydı. Durgunluk yaşandığında bu işçilerin kırsal kesime yönlendirmek mümkün olabilirdi. Bu dönemde, bazı sanayilerin yerel firmalar tarafından geliştirilmesi, bazı sanayilerin ise yabancı şirketlerle devlet girişimcilikleri arasında yapılacak ortak girişimler yoluyla geliştirilmesi benimsendi. İthal ikameci/ihracata yönelik bu dönemde kamu iktisadi teşebbüslerinin ekonomide ağırlığı artmıştır. Özellikle çelik ve gemi yapımı alanında kurulan ilk firmalar kamu iktisadi teşebbüsleridir. 1979-80 döneminde II. petrol şokunun patlak vermesi Tayvan'ın sanayi politikasında değişikliğe yol açmıştır. Bir önceki ithal ikameci/ihracata yönelik sanayileşme döneminde bazı sektörlerde aşırı kapasitenin oluşması ve 1980 başlarında ise yabancı yatırımcılarla yapılan ortak girişimciliklerinin kapanması bu döneme ait eleştirilerdir¹⁹³. 1980'den sonra ise özellikle enformasyon, biyoteknoloji, elektronik gibi sektörlerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda Tayvan'da Hsinchu Bilim ve Teknoloji Parkı kuruldu. Bilim ve Teknoloji Parkının amacı, ülke içine yüksek teknolojili yatırımları çekmekti. Bilim ve Teknoloji Parkı ülkenin önde gelen iki üniversitenin yanına yerleştirilmişti. Bu alana yatırım yapacak firmalara yönelik vergi kolaylıkları, teknik destek altyapısı, idari ve teknik işgücü eğitimi ve ucuz finansman imkanı gibi çeşitli kolaylıklar sağlanmıştır¹⁹⁴.

Tayvan'la ilgili bölümü toparlayacak olursak, Tayvan'da da hükümetin sanayileşme sürecinde etkin olduğunu söylememiz mümkündür. Ancak Tayvan ekonomisinde devletin lider rolü, Kore hükümetinin lider rolünden farklılık göstermektedir. Güney Kore'de değindiğimiz üzere devlet geliştirecek alanlara özel sektörler aracılığıyla girmişti. Tayvan'da ise devlet geliştirecek alanlara bir başka ifadeyle ülkenin gelecekteki ihracat piyasasını oluşturacak alanlarda öncelikli olarak kamu iktisadi teşebbüsleri ile faaliyette bulunmuştur. Bunda küçük ve orta ölçekli firmaların ölçek ekonomisi gerektiren alanlara girememesinin de rolü olduğunu söyleyebiliriz.

¹⁹³ İyanatul and Islam, p. 105.

¹⁹⁴ Yülek, s. 102.

Görüldüğü üzere hem Güney Kore, hem de Tayvan değişik süreçlerde değişik sanayileşme stratejileri uygulamışlardır. Özellikle 1970'lerde ekonominin ileriki yıllarda rekabet güçlerini oluşturacak sektörler gümrük tarifeleri yoluyla korunmuşlardır. Şimdi, çalışmamızın başında değindiğimiz geç sanayileşen ülkelerin özelliklerinden biri olan yaparak öğrenme üzerinde durmak istiyoruz.

Güney Kore ve Tayvan sanayileşme süreçlerine başladıklarında önce emek yoğun mallar ihraç etmişlerdir. Emek yoğun ihracatın hızla gelişmesi, bu ülkelerdeki emek fazlasının emilmesine yol açmıştır. Emek fazlası tükenince, emek kıt hale gelmiş ve ücretler yukarıya doğru hareket etmiştir. Bu durumda bu ülkeler sermaye yoğun mallar üretimine kaymışlardır. Sermaye yoğun dönemin özelliği "yaparak öğrenme"dir. Doğu Asya ülkeleri, ithal ettikleri malları bir süre sonra kendileri üretir duruma gelmişlerdir. İthal ettikleri malların üretimleriyle uğraştıkça, o malı daha düşük maliyetle üretmeyi ve üretim sürecini kısaltmaya yarayan teknikleri öğreniyorlardı. Bu uygulama onlara şu avantajı sağlıyordu: Kopyaladıkları ürünlerin bir pazarı vardı ve bunu dünya piyasasına pazarlama imkanları fazlaydı. Ayrıca yeni ürünler keşfetmedikleri için bir kayıpla karşılaşma imkanları yoktu. Yeni bir ürün keşfetselerdi bu ürüne dünya piyasasında talep olmaması halinde katlanacakları zararlar büyük boyutlu olabilirdi. Ancak bu dönemin en önemli sorunu yerli teknoloji kapasitesinin sınırlı olmasıdır. Yapılan sadece ithal edilen malların kopyalanarak üretilmesi olduğundan ülkenin teknolojik seviyesi düşük düzeydeydi. İşte bu aşamada devletin ülkenin teknolojik seviyesini artırmak için etkin bir şekilde devreye girdiğini görüyoruz. Güney Kore'de Kore Fen ve Teknoloji Enstitüsü (KAIST), Tayvan'da Sınai Teknoloji Araştırma Enstitüsü bu amaçla kurulmuştur. Bu kurumların kurulması, asimetric ve eksik enformasyon sorunlarının üstesinden gelinmesinde ve diğer ülkelerden ödünç alınan teknolojinin öğrenilmesi sürecinde firmalara yarar sağlamıştır¹⁹⁵. Sektörel bazda örnek verecek olursak, Güney Kore elektronik sanayinin gelişimini örnek olarak gösterebiliriz. Bu sektörde üretim 1950'li yıllarda başlamıştır. Ancak 1980'li yıllarda Güney Kore'de araştırma-geliştirme faaliyetleri ve teknolojik seviyeyi geliştirme çabaları olana kadar, elektronik sanayi üretimi kopyalama

¹⁹⁵ Cheng, Haggard and Kang, p. 44.

stratejisine dayalıydı¹⁹⁶. Sözkonusu ürünler ithal ediliyordu. Daha sonra bu ürün parçalarına ayrılarak nasıl üretildiği öğreniliyor ve ondan sonra bu mal üretilerek ihraç ediliyordu. Ancak daha sonra teknolojinin gelişmesi ve araştırma geliştirme çabalarının yoğunlaşmasıyla Güney Kore ekonomisinin en önemli sektörlerinden biri haline gelmiştir. Bu ülkelerin doğrudan yabancı sermayeye özellikle teknoloji sağlaması açısından olumlu bakmalarının sebebi de budur. Güney Kore'den bahsederken doğrudan yabancı sermaye önünde engeller olduğunu, ancak özellikle teknoloji transferi açısından yerli firmalarla ortak girişimcilik yoluyla faaliyette bulunmalarına izin verildiğini belirtmiştik. Ayrıca hem Güney Kore'de hem de Tayvan'da özel sektörün araştırma geliştirme faaliyetlerinin artırılmasına yönelik hükümet çabası vardır. Mesela Güney Kore'de özel firmaların araştırma geliştirme ünitelerini kurmaları istenmiş ve araştırma geliştirme faaliyetlerine yönelik finans desteği sağlanmıştır. Ayrıca tecrübeli yabancı bilim adamları istihdam edilerek uzun dönemli araştırma projeleri hazırlanmaya çalışılmıştır. Özel sektöre yönelik olarak atılan bu adımlar sonucunda 1980 ortasında Güney Kore'de 129 tane özel araştırma enstitüsü kurulmuş ve 1989 yılında Kore Fen ve Teknoloji Enstitüsü tarafından 260 milyon \$ tutarında 5600 proje üstlenilmiştir¹⁹⁷.

Bu yönde atılan adımlardan biri de Sanayi Parklarının oluşturulmasıdır. Sanayi ve Teknoloji Parkları oluşturularak, bu alanlarda faaliyet gösterecek alanlara yönelik çeşitli avantajlar sağlanmıştır. Amaç, yüksek teknolojiyi içeren yatırımların ülke içine çekilmesiydi.

Görüldüğü üzere, sanayileşme sürecinde olduğu kadar teknoloji elde edilmesi konusunda da devletin etkin rolü olmuştur.

II.4.2.3. SİNGAPUR-HONG KONG

Bu iki şehir-devlet aynı özelliklere sahip olmalarına karşın aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Herşeyden önce bu iki şehir devlet de bir zamanlar İngiliz koloniydiler. İngiliz koloniliğinde geçen yıllar boyunca antrepo merkezi olarak faaliyet

¹⁹⁶ Yülek, s. 83.

¹⁹⁷ Cheng, Haggard and Kang, p. 47.

göstermekteydiler. İngilizlerden kendilerine iyi bir altyapı, eğitim sistemi ve etkili bir yasal sistem miras kalmıştır.

Bu iki şehir-devletin bir diğer özellikleri de, bu iki ülkede tarımın ihmal edilebilecek boyutta olmasıdır. Zaten bu yüzden şanslı oldukları iddia edilmektedir. Çünkü kaynakların hangi alanlara yönlendirileceği konusunda sıkıntı çekmedikleri düşünülmektedir. Ayrıca yerli piyasaları çok küçük olduğu için bebek sanayilerini tarifeler yoluyla kısıtlamak zorunda kalmadıkları ifade edilmektedir¹⁹⁸. Benzer özelliklerinden biri de 1950'li yıllarda her iki şehir devlete yönelik önemli büyüklükte göçlerin olmasıdır. Diğer bir benzerlik de her ikisinin de şehir-devlet olmaları nedeniyle diğer ülkelere bir model olarak gösterilemeyecekleridir. Bazı kitaplarda Güney Kore ve Tayvan için 'kaplan' ifadesi kullanılırken, bu iki-şehir devlet için 'sivrisinek' denmektedir.

Bütün bu benzerliklerine karşın iki şehir-devlet arasında özellikle sanayileşme süreçlerinde farklılıklar görmek mümkündür. Hong Kong 'laissez-faire' yaklaşımı çerçevesinde sanayileşirken, Singapur'da devletin, ekonomik gelişme sürecinde önemli rolü olmuştur.

Singapur, 1963 yılında Malezya ile bir federasyon oluşturarak ithal ikameci sanayileşme stratejisini uygulamıştır. Singapur'un tek başına bu tercihi yapması mümkün olamazdı. Çünkü, iç pazarı oldukça küçüktü. Bu dönemde Singapur ekonomisinin %5.7 oranında büyüdüğü ifade edilmektedir¹⁹⁹. Ancak Malezya ile yapılan federasyon uzun soluklu olmayınca, Singapur'un bir tercih yapması gerekti. Küçük bir iç pazar sebebiyle ithal ikameci strateji uygulanamayacağı için, ihracata yönelmekten başka çare yoktu. Gerçi bu tercihin yapılmasında Singapur'un bir antrepo merkezi olarak kalmasının istenmemesinin de rolü vardır. Ayrıca ülke içinde işsizlik hat safhadaydı. Dolayısıyla ihracata yönelik tercih hem Singapur'da işsizliği ortadan kaldıracaktı hem de sanayileşmiş bir ülkenin oluşumuna yardım edecekti. Ancak ülke içindeki girişimciler, özellikle koloni döneminde ticaret işleriyle uğraştıkları için imalat sanayi konusunda tecrübesizdirler. Bir başka ifadeyle Singapur'da girişimci eksikliği sorunundan ziyade girişimci

¹⁹⁸ Vogel, p. 67.

¹⁹⁹ Huff, p. 1422.

mantalitesi sorunu vardı²⁰⁰. Böyle bir ortamda yabancı girişimcilerin, üretimi ve ihracatı sağlamaları amacıyla, ülke içine çekilmesi amaçlandı. Bu amaç doğrultusunda çok uluslu şirketlere yönelik olarak çeşitli teşvikler verildi (Bunları tablodan görmemiz mümkündür). Ucuz işgücünün yanısıra, serbest ticaret rejimi, vergi teşvikleri vb. teşvikler verildi. Ayrıca ülke içinde oluşan politik istikrarda onlar için en önemli teşvikti. Ülke içinde politik istikrarın olması, yabancı yatırımcıların önlerini daha iyi görmelerine olanak tanıyordu. 1985 yılında, imalat sanayinde çalışan tamamen yabancı mülkiyetinde olan yetmiş yedi firmanın %69'u Singapur'a yatırım yapmalarının temel sebebi olarak politik istikrarı göstermişlerdir²⁰¹.

Singapur hükümeti çokuluslu şirketleri sadece dünya piyasalarına rahatça girebilmek amacıyla değil aynı zamanda yüksek düzeyli teknolojiyi elde etmek için tercih etmişlerdir. Çokuluslu şirketleri ülke içine çekmek amacıyla Jurong'ta ilk sanayi parkı açılmıştı. Bu dönemde sanayi parkına yönelen General Motors gibi büyük firmaların burayı tercih etmelerinin nedenleri teşvikler, istikrarlı hükümet ve çalışkanlı ve disiplinli işgücüydü²⁰².

Singapur'un gelişmesinde 1961 yılında kurulan Ekonomik Kalkınma Kurulu'nun önemli rolü olmuştur. Kurul potansiyel yatırımcıları bularak, onlara yatırım yapabilmeleri için her türlü yardımı yapıyordu. Yardımlarla ilgili gerekli düzenlemelerin yapılması, yatırım yapılacak arazinin temini, gerekli personelin istihdamı ve finansman kolaylıkları sağlanması gibi görevleri üstlenmişti²⁰³.

²⁰⁰ Woronoff, p. 131.

²⁰¹ Bello and Rosenfeld, p. 293.

²⁰² Vogel, p. 78.

²⁰³ Woronoff, p. 126.

Tablo 2.7. Singapur'da Yabancı Yatırımcılara Yönelik Vergi Teşvikleri

1. Uygun bulunan imalat ve hizmet faaliyetlerinde öncü statüsünden -elde ettikleri kârlar üzerine vergi muafiyeti, beş ile on yıl arasında vergi indirimleri
2. Bu faaliyetlere yönelik teşviklerin genişletilmesi –genişleme öncesi ortaya çıkan aşırı kârlar üzerine vergi muafiyeti, beş yıla kadar vergi indirimleri
3. Onaylı ihracat faaliyetleri için ihracat teşvikleri –bu faaliyetlerden elde edilen kârların %90'ına vergi indirimi
4. İhracatın desteklenmesi ve geliştirilmesi için yapılan masraflara yönelik çifte vergi indirimi
5. Araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin geliştirilmesi için yapılan masraflardan çifte vergi indirimi
6. Yatırımcının yatırımın ilk yıllarında daha fazla eskime ve aşınma payı ayırarak, daha az vergi ödemesini sağlayan hızlandırılmış amortisman yönteminin uygulanması
7. Onaylı sendikasyon kredileri ve sendikasyon kredi hizmetlerinden elde edilen gelirler üzerine vergi muafiyeti
8. Singapur sicilli gemilerinden elde edilen gelirler üzerine vergi muafiyeti
9. Teknik, mühendislik ve antrepo hizmetlerinden elde edilen ihracat gelirlerinden %50 vergi indirimi
10. Danışmanlık hizmetlerinden elde edilen ihracat gelirlerinden %50 vergi indirimi
11. Dış ticaret şirketlerinin elde ettikleri ihracat gelirlerinden %50 vergi indirimi
12. Uygun kişiler ya da firmalar tarafından yeni teknoloji projelerine yapılacak yatırımlar için ortak sermaye teşviklerinin sağlanması – satışlardan doğan kayıpların vergilendirilebilir gelirlerle telafi edilmesi.

Singapur ekonomisinde Merkezi Tasarruf Fonunun önemli bir yeri vardır. Fon, insanların emeklilik hayatlarında rahat etmeleri amacıyla kurulmuştu. Fonun finansman kaynağı hem işverenler hem de işçilerdi. Ancak bu tasarruflar zorunlu tasarruflar niteliğindeydi. Çünkü tüm ücretlerin %50'si, yarısı işverenden yarısı işçiden olmak üzere, fona ayrılıyordu. Bunun sonucunda 1960'larda %10'un altında olan tasarruf oranı, 1970'lerde %29 ve 1980'lerde %40'a ulaşmıştır²⁰⁴. Bu fonun çeşitli yararları olmuştur. Herşeyden önce oluşan büyük fon sayesinde dış borca olan bağımlılık azalmış ve Singapur ekonomisini kendi fonlarıyla finanse edebilmiştir. Ayrıca Singapur'da oldukça başarılı bir şekilde uygulanan konut programının finansmanı bu yoldan sağlanmıştır. Bu fonla Singapur için önem arzeden altyapı harcamaları, ucuz bir finansman kaynağı sayesinde karşılanmıştır. Fon sayesinde ayrıca bazı önemli alanlarda devlet girişimcilikleri kurulmuştur. Singapur hükümeti, yabancı yatırımcıların çekici bulmadıkları alanlara, ve yabancı yatırımcılara bırakılmaması gereken alanlarda kamu girişimcilikleri yoluyla faaliyette bulunmuştur. Mesela, Endonezya petrollerine yakın olunması sebebiyle petrol rafinerileri devlet girişimcilikleri tarafından kurulmuştur. Japonya ve Orta Doğu arasındaki ticarete önemli limanlardan birisi olması sebebiyle hükümet gemi yapımı ile ilgili devlet girişimcilikleri kurmuştur.

Singapur'da çokuluslu şirketler, önceleri tekstil, mobilya gibi emek-yoğun alanlarda etkili iken 1970 sonrası elektrikli makineler alanında önemli hale geldiler. Çokuluslu şirketler özellikle elektronik parça ve teçhizat üretimlerini artırdılar.

Singapur ekonomisinde ucuz işgücü önemli teşviklerden biriydi. Singapur hükümeti açısından ücretlerin yükselmesi durumunda çokuluslu şirketlerin nasıl hareket edecekleri konusu önemliydi. Ücretlerin yükselmesi çokuluslu şirketlerin ülkeyi terketmelerine neden olabilirdi. İşte böyle bir tercihle karşılaşmamak için Ulusal Ücret Konseyi kuruldu. Ulusal Ücret Konseyinde, işverenler, işçiler, parti temsilcileri ve de çokuluslu şirket temsilcileri bir araya gelerek, ücretleri belirliyorlardı. Ücretler belirlenirken, ücret düzeylerinin düşük olarak tespit edilmesi arzulanıyordu. Bir başka ifadeyle bu kurum sayesinde bir nevi ücret kısıtlama politikası uygulanıyordu. Yurtdışından iş-

²⁰⁴ Huff, p. 1426.

gücü ithali de ülke içinde ücretlerin düşük düzeyde seyretmesine neden olmuştur. 1975 yılında üretimin %71.3'ü ve Singapur'dan yapılan ihracatın %84.1'i tamamen yabancı mülkiyetindeki firmalara ait iken, 1992'de üretimin %74.2'si ve ihracatın %84.5'i bu firmalar tarafından sağlanır duruma gelmiştir²⁰⁵. 1980-90 dönemi boyunca Singapur az gelişmiş ülkelerin hepsinden daha fazla doğrudan yabancı sermaye almıştır. 1990 yılı nüfus oranlarıyla, Singapur'da kişi başına düşen doğrudan yabancı sermaye miktarı 767\$ iken, yabancı yatırım alan ülkeler açısından dünyanın en büyük dördüncü ülkesi konumunda olan Çin'de bu miktar 1.50\$ idi²⁰⁶. (bunda Çin nüfusunun çok fazla olmasında rolü olduğunu düşünüyoruz.) Çokuluslu şirketlerin emek yoğun mallarda üretimlerini artırmalarıyla beraber, Singapur'da tam istihdam seviyesine ulaşılmıştır.

Bütün bu olumlu gelişmelere karşın bazı olumsuz gelişmeler de sözkonusu olmuştur. Mesela, 1970 sonlarına doğru II. kuşak kaplanlarının ucuz işgücü sayesinde dünya piyasalarında faaliyette bulunmalarıyla rekabet gücü kaybediliyordu. Dünya pazarlarına yeni ürünlerle girmek gerekiyordu. Singapur'daki bu duruma "sandviç" problemi adını verenler vardır²⁰⁷. Singapur, hem düşük-becerili emek yoğun malların mukayeseli üstünlüğünü kaybediyordu hem de gelişmiş ülkelerle teknoloji ve sermaye yoğun mallarda rekabet edebilecek durumda değildi. İşte bu yüzden bilgisayar, tıp ve cerrahi aletleri, makine ve teçhizatı gibi sermaye yoğun teknolojilerin desteklenilmesine karar verildi. Amaçları ikinci sanayi devrimini gerçekleştirmektir. Bunun için çokuluslu şirketlerin sözkonusu alanlara kaydırılması gerekmektedir. Bunu sağlayacak ise 'ücret düzeltme politikası' olacaktır²⁰⁸. Ücret düzeltme politikasından kastedilen, ücretlerin yükseltilerek, çokuluslu şirketlerin düşük beceri isteyen emek-yoğun faaliyetlerden, sermaye yoğun ve teknoloji yoğun alanlara geçişin sağlanmasıydı. Ancak bu politikadan beklenen başarı sağlanamadı. Ücretlerin yükselmesi, kârların düşmesi demektir. Ayrıca ücretlerin verimlilik artışlarından fazla artması da rekabet gücünü aşındırdı. Ancak ü-

²⁰⁵ Huff, p. 1426.

²⁰⁶ Huff, p. 1425.

²⁰⁷ Gavin Peebles and Peter Wilson, *The Singapore Economy*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 1996, p. 170.

²⁰⁸ Peebles and Wilson, p. 37.

retlerin yükseltilmesi politikası, özellikle Japon firmaların üretimlerini Hong Kong'a kaydırmalarına neden oldu. Ayrıca dünya çapında elektronik ve gemi yapımı alanlarında oluşan aşırı kapasitede, bu ürünlerin fiyatlarının düşmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda 1985'de Singapur ekonomisi resesyona girmiştir. GSYİH %2 oranında geriledi. Ekonomide görülen daralma sonucunda ekonomiyi canlandırmak için çabalar yoğunlaştı. Hükümet, sendikalarla anlaşarak ücret tavanı getirildi. Ayrıca çeşitli vergi oranları düşürüldü²⁰⁹. Çokuluslu şirketlerin ülkeyi terketmemesi için ilave teşvikler uygulandı. İşverenlerin, Merkezi Tedbir Fonuna yaptıkları zorunlu katılım oranları azaltıldı. Bütün bu tedbirler ekonominin canlanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Singapur'da özellikle araştırma-geliştirme faaliyetlerine ve beşeri sermaye kalkınmasına yönelik çabalar artmıştır. Geleceğin sanayileri olarak adlandırılan bioteknoloji gibi sanayilerin kurulması, halen faaliyette bulunan sektörlerde ise ürün dizaynlarının iyileştirilmesi yoluyla rekabet gücünün artması amaçlanmıştır. 1986 yılından sonra özellikle küçük ve orta ölçekli firmaların şikayetlerinin yoğunlaşması sebebiyle bu sektörler için teşvikler artmıştır. Bu firmaların en önemli sorunu, yabancı yatırımcılar karşısında dezavantajlı durumda olmalarıydı. Singapur Hükümeti, 1988 yılında Küçük ve Orta Ölçekli firmaları master planı çerçevesinde, Girişimciyi Destekleme Merkezini kurdu²¹⁰. Hükümet yine bu plan çerçevesinde küçük ve orta ölçekli firmaların, vergi indirimleri yoluyla, yurtdışında yatırım yapmalarını amaçladı. Bir başka ifadeyle, yerli firmaların uluslararası firmalar haline dönüşmeleri sağlanmak istendi. Aslında, Singapur hükümeti ülke içine çokuluslu şirket çekmeye çalışırken bundan yerel firmaların da faydalanacağını umut ediyordu. Çokuluslu şirketlerin kendilerine yardımcı olacak olan yerel firmaların hızla gelişmesini sağlayacakları bekleniyordu. Ancak çokuluslu şirketler sınırlı iç pazarda yerel firmalarla rekabet etmeye başlayınca durum değişti. Yerel firmaların, bu firmalarla rekabet etme şansı yoktu. Ayrıca verilen teşviklerde çokuluslu şirketler lehineydi ve yerel pazarda firmaların rekabetten etkilenmemeleri için herhangi bir koruma da yoktu.

²⁰⁹ Yülek, s. 122.

²¹⁰ Peebles and Wilson, p. 38.

Singapur ekonomisinin ihracat değerlerini belirtmek istiyoruz. 1993 yılında 119 milyar \$'lık ihracat yapılmıştır. Bu ihracatın 75 milyar \$'lık kısmı yurtiçi ihracat iken, 44 milyar \$'lık kısmı re-export (ithal edilen malların aynen veya ufak tefek işleme faaliyetlerinden sonra ihraç edilmesi)tur. Bazı yıllarda GSYİH içinde ihracatın payının %100'leri aşması re-export olanağının olmasıdır. 1993 yılı ihracatının %29'unu ofis makineleri, %16'sını elektrikli makineler, %6'sı kimyasal ürünler ve %7'si muhtelif mallardan oluşmaktadır²¹¹.

Singapur'un gelişmesinde tek partinin uzun yıllar iktidarda kalmasının rolü olmuştur. Ülke içinde politik istikrarın oluşması, beraberinde başarıyı getirmiştir. Bürokratların çıkar gruplarından yalıtılmış olması da istenen kararların kolaylıkla uygulanmasını sağlamıştır. Bu açıdan Singapur Mrydal'ın ifade ettiği yumuşak devlet kavramının dışında kalmaktadır. Mrydal, *Asya'nın Dramı* isimli üç ciltlik eserinde Asya'nın geri kalmasındaki unsurlardan birisi olarak sosyal disiplinin olmayışını ve hükümetlerin gerekli politikaları uygulayamamalarını göstermiştir²¹². Singapur'da tek partinin uzun dönem iktidarda kalması kadar önemli bir unsur da bürokratlarının iyi eğitilmiş olmalarıdır. Bunda başarılı öğrencilerin bizzat üniversite öğrenimleri sırasında belirlenip, parti kadrolarına katılmalarının da rolü vardır.

Hong Kong ise 'laissez-faire' tarzı bir yaklaşım sergilemiştir. Hong Kong'ta ilk gelişen sektör tekstil olmuştur. Bunun da nedeni, 1951 yılında Birleşmiş Milletlerin Çin'e ambargo uygulaması nedeniyle Hong Kong'a yönelen göçmenlerdir. Göçmenler özellikle tekstil alanında tecrübeliydiler. Tekstil üretimleri için gerekli teknik bilgiye ve teçhizata sahiptiler. Tekstil sektörüyle beraber hazır giyim sanayisi de gelişmişti. Ancak Hong Kong'taki firmaların finansman sıkıntısı vardı. Hong Kong hükümeti finansman ihtiyacının dış borçlanma yoluyla giderilmesine sıcak bakmıyordu. O yıllarda Hong Kong'un finansman ihtiyacı iki kaynaktan sağlanmıştır. Birincisi, yurtdışına yatırım yapan Çinli iş adamları, ikincisi ise, çokuluslu şirketlerdir²¹³. Çokuluslu şirketler ucuz

²¹¹ Peebles and Wilson, pp. 8-9.

²¹² Gunnar Mrydal, *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*, Volume: II, London: The Penguin Press, 1968, pp. 896-897.

²¹³ Woronoff, p. 151.

işgücü sayesinde Hong Kong'u tercih ediyorlardı. Hong Kong'a yönelen göçmen akımının devam etmesi de işgücünün giderek bol hale gelmesine yol açmıştır. Çokuluslu şirketlerin burayı tercih etmelerinin bir nedeni de Hong Kong hükümetinin altyapıya verdiği önemdir. Altyapının gelişmesi için Hong Kong hükümeti çeşitli yatırımlar yapmıştır. Burada bir noktayı belirtmek istiyorum. Hong Kong hükümeti geleneksel görevlerini yerine getirirken, firmaların gelişmelerini ise piyasaya bırakmıştır. Gerçekten de Hong Kong hükümeti altyapının inşa edilmesinden, sosyal ve genel hizmetlerin teminine kadar kendi üzerine düşen görevi yerine getirmiştir. Ancak diğer ülkelerden farklı olarak herhangi bir sanayinin gelişmesi için çaba göstermemiştir. Firmalar piyasa koşullarına göre üretimlerini ayarlıyorlardı. Mesela, 1977'de kurulan ve amacı sanayi yapısının gelişmesi olan (Advisory Committee on Diversification) kurulun ve Sanayi Kalkınma Kurulunun piyasa sistemine göre hareket etmeleri sağlanmıştır²¹⁴.

Tekstil sektöründen sonra gelişen sektörlerden birisi de elektronik sanayidir. Elektronik sanayinin gelişmesinde çokuluslu şirketlerin üretimlerinde onlara yardımcı olan yerel firmaların rolü vardır.

İmalat sanayinin bir bölümünü plastik çiçekler, el feneri, piller gibi dünya piyasasında küçük pazar payı olan ürünler oluşturmaktaydı. Diğer ülkelerin sözkonusu ürünlerin piyasasına girmeyi istememelerine karşın, Hong Kong ekonomisinde bu ürünler ekonominin canlanmasında rolü olmuştur.

Hong Kong ekonomisinde ihracat önem arz etmektedir. 1970 yılında Hong Kong ekonomisi 1970'li yıllarda yaklaşık 2 milyon \$'lık ihracat yapılırken 1997 yılında 187.9 milyar \$'lık ihracat yapılmaktadır. Ancak Hong Kong'ta da re-export önemli olduğu için, bunun bir kısmı re-export ihracatı kapsamaktadır. Hong Kong ekonomisinde tekstil sektörü (özellikle hazır giyim sektörü) önemini kaybetmiş gibi gözükse de hâlâ ihracatın önemli kalemleri arasında yer almaktadır.

Hong Kong, Singapur gibi bir finans merkezi olmuştur. Bölgede bankacılık sektörünün hızlı gelişmesinde ülke içindeki vergi oranlarının düşüklüğü kadar kıyı ötesi ka-

²¹⁴ Iyanatul and Islam, p. 97.

zançların vergiden muaf olmasının da önemli rolü olmuştur²¹⁵.

Ancak Hong Kong ekonomisi ile ilgili bir belirsizlik vardır. 1997 yılında İngiltere'den Çin'e devrolan Hong Kong'un nasıl bir performans göstereceği merakla beklenmektedir. Hong Kong eski alıştığı ekonomik düzeni devam mı ettirecektir, yoksa Çin'in ekonomik politikası altında stratejilerini yeniden mi şekillendirecektir.

Ülkelerin sanayileşme stratejilerinden bahsettiğimiz bütün unsurları Tablo 2.8'den görmek mümkündür. Bu tablo, adeta ülkelerin sanayileşme stratejilerinin özetidir. Hong Kong'un 'laissez-faire' yaklaşımı uyguladığını belirtmiştik. Hong Kong'la ilgili bölüme bakarsak; Hong Kong'ta hükümetlerin endüstriyel yapının derinleşmesi, yerel katkı zorunluluğun artırılması, doğrudan yabancı sermaye, büyük yerel girişimciliklerinin desteklenmesi ve teknolojik çabanın artırılması konularında hiçbir şey yapmadıklarını (geleneksel görevleri hariç) ve bunları piyasa güçlerine bıraktığını görebiliriz. Güney Kore'de endüstriyel yapının derinleşmesinde güçlü hükümet müdahalesinin rolü olduğunu görmek mümkündür. Güney Kore'de doğrudan yabancı sermayeden sadece belirli alanlarda ve ihtiyaç hissedildiğinde yararlandığını söyleyebiliriz. Güney Kore'nin sanayileşmesinde büyük aile holdinglerin önemli rolü olduğunu, Tayvan'da ise kamu girişimciliklerinin ve küçük ve orta ölçekli firmaların öne çıktığını söylemiştik. Singapur, Tayvan ve Güney Kore'de teknolojinin geliştirilmesi yönünde önemli çabalar olduğunu görebiliriz. Ancak, Tayvan ve Güney Kore'de özellikle yurtiçi araştırma-geliştirme faaliyetlerinin artırılmasına yönelik çabalar ağırlık kazanmıştır. Singapur'da çabaların çokuluslu şirketler üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Singapur, Tayvan ve Güney Kore'de sermaye, teknoloji ve beceri yoğun alanlara kayış için belirgin bir strateji uyguladığını görmemiz mümkündür.

Bundan sonraki bölümde ise ülkelerin mukayeseli üstünlüklerini belirlerken kullanılan iki yaklaşımdan sözedeceğiz.

²¹⁵ Woronoff, p. 159.

Tablo 2.8: Asya'nın Yeni Sanayileşen Ekonomilerinde Farklı Sanayi Vizyonları ve Stratejileri

	Endüstriyel Yapının Derinleşmesi	Yerel Katkının Artırılması	Doğrudan Yabancı Sermaye Stratejisi	Teknolojik Çabanın Artırılması	Büyük Yerel Girişimcilerin Desteklenmesi
Hong Kong	Herhangi bir çaba gösterilmedi. Piyasa güçlerine bırakıldı.	Herhangi bir çaba gösterilmedi. Piyasa güçlerine bırakıldı.	Herhangi bir çaba gösterilmedi. Piyasa güçlerine bırakıldı.	Herhangi bir çaba gösterilmedi. (Küçük ve orta ölçekli firmalara yönelik teknoloji desteği dışında)	Herhangi bir çaba gösterilmedi.
Singapur	Yüksek beceri/teknoloji sanayiye, koruma olmaksızın güçlü bir itiş oldu	Herhangi bir çaba gösterilmedi fakat küçük ve orta ölçekli firmalar için taşeronluk desteklendi.	Çokuluslu şirketlerin hedeflenmesi ve yüksek katma değerli aktivitelere yönelmeleri sağlandı.	Yerel firmalar için hiçbir şey yapılmadı fakat çokuluslu şirketlerin AR&GE faaliyetlerini artırmaları istendi.	Herhangi bir çaba gösterilmedi fakat belirlenen alanlara kamu teşebbüsleri ile girildi.
Tayvan	Sermaye, beceri ve teknoloji yoğun sanayilerin korunması ve sübvansesi edildi. Daha ileri ürünlerin ihracatı için teşvikler verildi.	Yerel katkı zorunluluğunun artırılması için baskı yapıldı. Teknoloji yayılımının çokuluslu şirketler ve yerel taşeron firmalar tarafından sağlanmasına uğraşıldı.	Doğrudan yabancı yatırım gözetim altındaydı ve yerel firmaların güçlü olduğu alanlara girmesi önlemlendi.	Yerel AR&GE faaliyetlerinin artması için yoğun destek verildi. Küçük ve orta ölçekli firmaların gelişmesine uğraşıldı. Hükümet yüksek teknolojiye dayalı kalkınmayı hedefledi.	Arada sırada, ağır sanayiye kamu teşebbüsleri aracılığıyla girildi.
Güney Kore	Sermaye; teknoloji ve beceri yoğun sanayilerin gelişmesi için güçlü dış ticaret ve kredi müdahaleleri (özellikle ağır sanayi malları ve sermaye malları için) Seçici ihracat hedeflenmesi ve desteklenmesi.	Yerel katkı zorunluluğu güçlendirildi. Sanayilere yönelen destek arttı. Yerel üreticilerin korunması amaçlandı. Taşeronluk desteklendi.	Doğrudan yabancı sermayeye teknoloji girişi ve ihracat ihtiyacı olmadıkça izin verilmedi. Genelde ortak girişimcilik ve lisans yolu ile ülkeye girmeleri teşvik edildi.	Gelişmiş sanayilere yönelik büyük AR&GE planları hazırlandı. Teknoloji altyapısının oluşması için büyük yatırımlar yapıldı ve stratejik teknolojiler hedeflendi.	Özellikle, ağır sanayi alanında, uluslararası piyasalara girebilmek ve ihracat markası yaratılabilmek için büyük özel konglomeraların desteklenmesi.

Kaynak: Sanjaya Lall and Morris Teubal, "Market-Stimulating" Technology Policies in Developing Countries: A Framework With Examples From East Asia", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998), p. 1377.

II.5. İHRACATIN ÖNEMİ

Karşılaştırmalı üstünlükleri belirlemek için iki yaklaşım sözkonusudur. Yurtiçi kaynak maliyeti ve açıklanmış mukayeseli üstünlükler. Biz analizimizde açıklanmış mukayeseli üstünlüklerden hareket edeceğiz. Ancak yurtiçi kaynak maliyetinin de ne olduğunu ve nasıl hesaplandığını belirtmek istiyoruz.

Yurtiçi Kaynak Maliyeti, herhangi bir malda (veya sektörde) bir birim döviz (örneğin dolar) kazanmak için gerekli yerel para (örneğin TL)dır²¹⁶. Buna şöyle bir örnek verebiliriz. Dış ticarete konu olan buğday, makine imalat ve giyim sektörlerini ele alalım.

	<u>Makine İmalat</u>	<u>Buğday</u>	<u>Giyim</u>
Yurtiçi Kaynak Maliyeti	500	250	380

Makine imalat sektöründe 1 dolar kazanmanın kaynak maliyeti 500 TL., giyim sektöründe 380 TL. ve buğday sektöründe 250 TL. olsun. Makine-imalatında kullandığımız 500 TL.'lik kaynağı buğday veya giyim sektörüne ayırdığımızı varsayalım. 500 TL.'lik kaynağın tamamını buğdaya ayırırsak buğday üretimini $500/250 = 2$ dolar artırmamız söz konusu olacaktır. Bu kaynakların tamamını giyim üretimine yönlendirirsek $500/380$ giyim üretimi 1.315 dolar artmış olacaktır. Kaynakların makine üretiminden buğday üretimine yönlendirilmesi, sektör içi kaynak maliyetini etkilemeyeceğinden²¹⁷ buğday sektöründeki net kazanç $2-1 = 1$ dolar olacaktır. Giysi sektöründeki net kazanç ise $1.315-1 = 0.315$ dolar olacaktır. Yurtiçi kaynak maliyetinin değişmediği bir durumda, $1 > 0.315$ olduğu için, kaynakların buğday sektörüne yönlendirilmesi söz konusu olur.

Togan çalışmasında üretim artışı olduğu sektörlerde, yurtiçi kaynak maliyetinin arttığını söylemiştir. Bunun nedenlerini ise şu şekilde ifade etmiştir²¹⁸:

²¹⁶ Erol İyibozkurt, *Türkiye-AT Gümrük Birliği*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1994, s. 64.

²¹⁷ Sübidey Togan, *1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu*, Ankara: Türk Eximbank Araştırma Dizisi 1, 1993, s. 256.

²¹⁸ Togan, ss. 256-257.

a. Buğday üretiminin artması toprağa olan talebi arttıracaktır. Toprağa talebin artması ise, toprak rantının artması anlamına gelir ki bu yurtiçi kaynak maliyetinin artması anlamındadır.

b. Buğday üretimi arttıkça, önce verimli alanlar üretime açılacak daha sonra ise daha az verimli topraklarda gerçekleşecektir.

c. Sektörler arasında sermayeyi kaydırmanın zorlukları unutulmamalıdır.

S. Togan, Türkiye için şu formülden hareket ederek, yurtiçi kaynak maliyetini hesaplamıştır²¹⁹:

$$DRC_j = \left[1 + \left(EKO_j / 100 \right) \right] \cdot E$$

DRC_j; j sektörünün yurtiçi kaynak maliyetini, EKO_j = j sektörünün efektif koruma oranını ve E; ortalama döviz kuru değerini ifade etmektedir. Togan'ın bu çalışması sonucunda Türkiye'nin demir-çelik ana sanayi, diğer metal ana sanayii ve elektriksiz makine sektörlerinde mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu görülmektedir.

II.5.1. AÇIKLANMIŞ MUKAYESELİ ÜSTÜNLÜKLER

II.5.1.1. Açıklanmış Mukayeseli Üstünlükler Kavramı ve Analizi

Açıklanmış mukayeseli üstünlükler kavramı, ülkenin belirli ürünlerdeki nispi ihracat potansiyelini yansıtır²²⁰. Balassa'ya göre "açıklanmış" mukayeseli üstünlükten kastedilen mamul mallar konusunda farklı ülkelerin dış ticaret performanslarının ortaya konulmasıdır. Lee, ülkelerin açıklanmış mukayeseli üstünlükleri belirlenirken, nispi maliyetlerdeki uluslararası farklılıkların ve fiyat dışı faktörlerin (kalite, itibar, hizmet, ağırlık ve ölçüler gibi) farklılığı varsayımları altında hareket edileceğini söylemiştir²²¹. Balassa çalışmasında mukayeseli üstünlüğün ülkenin ihracat yapısını belirleyeceğini ayrıca

²¹⁹ Togan, s. 258.

²²⁰ Bela Balassa, "Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage", *Manchester School of Economics and Social Studies*, 33, 1965, p. 103.

²²¹ Jaimin Lee, "Comparative Advantage in Manufacturing as a Determinant of Industrialization: The Korean Case", *World Development*, Volume: 23, No: 7, (July 1995), p. 1196.

zevklerin ve her ülkede vergilerin aynı olduğu varsayımında ihracat-ithalat oranının ülkenin nispi üstünlüğünü belirteceğini belirtmiştir. Ancak Balassa özellikle nispi ihracat performansı üzerinde durmuştur. Bunun gerekçesini ise ihracatçıların aynı tarife oranlarına muhatap olduklarından, nispi ihracat performansları ile ilgili verilerin, tarife korumacılığının derecesindeki farklılıklar tarafından saptırılmayacağı olarak göstermiştir. İhracat-ithalat oranlarına başvurmamasının nedenini de şu şekilde ifadelendirmiştir: “İthalat, ülkeler arasındaki zevk ve tercihlerin farklılığından etkilendiği gibi, sanayiler arasındaki korumacılık derecesinin farklılığından da etkilenecektir. Üstelik, ara mallarında, ihracat-ithalat oranları ihracat için üretim yapısındaki dönüşümden etkilenecektir. İşte bu etkileri gözönüne aldığımızda, karşılaştırma yapmamız zorlaşacaktır²²².”

Biraz sonra yapacağımız analizlerde, Balassa'nın yaptığı çalışmaların yansımalarını göreceğimiz için, Balassa'nın açıklanmış mukayeseli üstünlük endeksini (Revealed Comparative Advantage (RCA) Index) nasıl belirlediği üzerinde duralım. Balassa, ülkelerin sanayilerinin ihracat performansının iki şekilde ölçüleceğini belirtmiştir²²³:

- 1) Sözkonusu olan malda ülkenin dünya ihracat piyasasındaki nispi payı
- 2) Zaman geçtikçe nispi paylarda değişim

Herhangi bir malda ülkenin, dünya ihracat piyasasındaki payını; sözkonusu malın ihracatında ülkenin payını, mamul malların dünya ihracat piyasasındaki payına bölerek hesaplayabiliriz. Balassa bu hesaplama sonunda oranın 110 çıktığını varsayarak, şöyle bir yorum getirmiştir: Söz konusu malın ihracatındaki ülkenin payı, mamul malların dünya ihracat piyasasındaki toplam payından %10 fazladır. Ayrıca çeşitli dönemler itibariyle ihracat performanslarının tespiti, ülkeler için mukayese yapma olanağı da tanıyacaktır.

Jaimin Lee de olaya benzer açıdan yaklaşırsa da, o bulduğu RCA değerlerinin logaritmasını alarak analizini yapmıştır. Lee analizinde şu formülden hareketle açıklanmış mukayeseli üstünlük endeksini hesaplamıştır²²⁴:

²²² Balassa (1965), p. 103.

²²³ Balassa (1965), p. 105.

²²⁴ Lee, p. 1196.

$$RCA_{ij} = \frac{E_{ij} / E_{tot.j}}{E_{i.world} / E_{tot.world}}$$

Burada RCA_{ij} ; j ülkesinin, i ürün grubu için açıklanmış mukayeseli üstünlüğü göstermektedir. E_{ij} ; ihracatçı j tarafından i ürünün ihracatını, E_{tot} ise söz konusu mamul malın toplam ihracatını göstermektedir.

Lee, analizini Güney Kore ile sınırlamıştır. Güney Kore'nin 1965-1992 yılları arasındaki 5 yıllık dönemler itibariyle dünya piyasasındaki açıklanmış mukayeseli üstünlük endeksini hesaplamıştır. Petri'nin analiziyle arasındaki fark da burada çıkmaktadır. Petri Güney Kore'nin sadece 1985 yılına ait gelişmiş ülkelere yaptığı ihracat rakamlarını gözönüne alarak analizini yapmıştır²²⁵.

Bu konudaki bir diğer çalışma da P. Chow ve M. Kellman tarafından yapılmıştır. Chow ve Kellman, 1965-1990 yılları arasında Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan'ın 13 ürün grubu için OECD pazarındaki açıklanmış mukayeseli üstünlük endeksini hesaplamışlardır. Bu çalışmanın sonuçları da Tablo 2.9-2.10-2.11-2.12'de görülmektedir. Ancak bunların çalışmasındaki formül şu şekilde kullanılmıştır²²⁶.

$$RCA_{ij} = \frac{X_{ij} / C_j}{X_i / W}$$

Burada; RCA_{ij} ; i ülkesinin j ürün grubu için açıklanmış mukayeseli üstünlük endeksini ifade etmektedir. W; toplam OECD mamul mal ithalatını, C_j ; j ürününün toplam OECD ithalatı içindeki payını, X_i ; i ülkesinden yapılan toplam OECD ithalatını ve X_{ij} ; i ülkesinden ithal edilen j ürünün OECD ithalatındaki payını ifade etmektedir.

Kore'nin açıklanmış mukayeseli üstünlüğüyle ilgili bir başka çalışmaya da Subidey Togan'ın çalışmasında rastlamak mümkündür²²⁷. Togan, Türkiye için yaptığı açıklanmış mukayeseli üstünlük endeksi hesaplamaları için kullandığı formülü Güney Kore için de uygulamıştır. Bu çalışmanın sonuçları da Tablo 2.13'de görülmektedir.

²²⁵ Peter Petri, "Korea's Export Niche: Origins and Prospects", *World Development*, Vol. 16, No: 1, 1988, p. 49.

²²⁶ Peter C.Y. Chow and Mitchell Kellman, *Trade-the Engine of Growth in East Asia*, New York: Oxford University Press, 1993, p. 15.

²²⁷ Togan, s. 272.

II.5.1.2. Ülkelerin Açıklanmış Mukayeseli Üstünlüklerinin Yorumlanması

Açıklanmış mukayeseli üstünlük kavramını açıklayıp, endeksin hesaplanmasında kullanılan formülleri de belirttikten sonra şimdi endeksin nasıl yorumlanacağı konusuna değinelim. Endeksin yorumlanmasında dikkat edeceğimiz nokta, RCA endeksinin birden büyük olup olmadığıdır. Bir başka ifadeyle; ülkenin RCA endeksi > 1 ise, ülke açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahiptir. Bu, ülkenin herhangi bir ithalatçı ülkeye ihraç ettiği A malında mukayeseli üstünlüğü varsa, ithalatçı ülkede A malının piyasa payının, ithalatçı ülkedeki tüm ithal mallarının payından daha fazla olması anlamına gelir.

Tabloları analiz etmeye geçmeden önce, çalışmalarda neden mamul malların analize katılıp, birincil malların analiz dışı bırakıldıklarını belirtelim. Mamul mallar ihracatı, dünya ülkeleri arasındaki ticarete daha önemli yere sahiptirler. Ayrıca birincil mallar gibi sübvansiyonlara, kotalara ve özel düzenlemelere konu değildirlir²²⁸.

Tablo 2.9: Hong Kong'un OECD Pazarındaki Mukayeseli Üstünlükleri

Ürün Grubu	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Kimyasallar	0,02	0,04	0,03	0,02	0,04	0,06
Maden İmalatı	0,14	0,19	0,21	0,26	0,29	0,30
Demir dışı metaller	0,02	0,02	0,06	0,12	0,04	0,04
Tekstil	1,71	1,29	1,09	0,73	0,62	0,65
Elektriksiz Makine	0,02	0,10	0,18	0,33	0,53	0,50
Elektrikli Makine	0,97	1,37	1,28	1,25	1,21	1,18
Ulaştırma Teçhizatı	0,07	0,04	0,02	0,02	0,02	0,02
Sağlık Malzemeleri	0,41	0,40	0,50	0,70	0,75	1,05
Giysi	11,64	9,39	9,69	8,03	7,59	6,94
Mobilya	1,24	0,62	0,60	0,52	0,30	0,20
Ayakkabı	3,52	2,30	0,83	0,73	0,72	0,57
Kaynak Bazlı Ürünler	0,32	0,26	0,31	0,33	0,32	0,43
Muhtelif İmalat	4,02	4,80	2,98	3,92	3,01	2,75

Kaynak: Chow and Kellman, p. 15.

²²⁸ Balassa (1965), p. 104.

Tablo 2.10: Kore'nin OECD Pazarındaki Mukayeseli Üstünlükleri

Ürün Grubu	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Kimyasallar	0,13	0,10	0,15	0,26	0,18	0,25
Maden İmalatı	0,18	0,24	0,69	1,48	1,69	1,35
Demir dışı metaller	0,33	0,10	0,04	0,10	0,06	0,09
Tekstil	3,14	2,45	2,15	1,80	1,37	1,13
Elektriksiz Makine	0,06	0,02	0,10	0,11	0,30	0,53
Elektrikli Makine	0,17	0,86	1,44	1,52	1,64	1,67
Ulaştırma Teçhizatı	0,02	0,00	0,02	0,03	0,07	0,28
Sağlık Malzemeleri	0,02	0,14	0,38	0,41	0,39	0,39
Giysi	6,34	7,42	6,39	5,62	4,66	3,47
Mobilya	0,06	0,05	0,24	0,28	0,34	0,40
Ayakkabı	7,55	2,27	4,35	5,89	5,63	6,63
Kaynak Bazlı Ürünler	2,18	1,83	0,88	0,72	0,57	0,44
Muhtelif İmalat	1,21	3,36	2,08	1,59	1,71	1,60

Kaynak: Chow and Kellman, p. 16.

Tablo 2.11: Tayvan'ın OECD Pazarındaki Mukayeseli Üstünlükleri

Ürün Grubu	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Kimyasallar	1,06	0,17	0,13	0,17	0,14	0,19
Maden İmalatı	0,15	0,28	0,40	0,69	1,01	1,16
Demir dışı metaller	0,14	0,04	0,02	0,02	0,07	0,15
Tekstil	1,80	1,46	1,22	0,83	0,78	0,88
Elektriksiz Makine	0,01	0,12	0,21	0,33	0,67	1,14
Elektrikli Makine	0,95	2,76	2,20	2,03	1,61	1,57
Ulaştırma Teçhizatı	0,03	0,07	0,08	0,13	0,17	0,27
Sağlık Malzemeleri	0,08	0,21	0,46	0,58	0,67	0,75
Giysi	5,34	7,17	5,21	3,54	2,63	1,58
Mobilya	1,60	1,67	1,36	2,37	3,50	2,73
Ayakkabı	2,55	5,57	6,72	7,23	6,12	3,61
Kaynak Bazlı Ürünler	2,31	1,12	0,75	0,83	0,73	0,58
Muhtelif İmalat	1,63	1,71	2,30	2,64	2,22	2,05

Kaynak: Chow and Kellman, p. 17.

Tablo 2.12: Singapur'un OECD Pazarındaki Mukayeseli Üstünlükleri

Ürün Grubu	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Kimyasallar	1,42	1,12	0,37	0,26	0,43	0,52
Maden İmalatı	1,44	0,02	0,10	0,12	0,21	0,16
Demir dışı metaller	0,73	0,07	0,05	0,15	0,17	0,09
Tekstil	0,90	0,74	0,27	0,32	0,07	0,07
Elektriksiz Makine	0,45	0,15	0,75	0,56	1,90	2,51
Elektrikli Makine	0,82	5,80	5,12	5,92	3,61	2,67
Ulaştırma Teçhizatı	0,53	0,15	0,07	0,21	0,17	0,05
Sağlık Malzemeleri	0,56	0,08	3,62	1,28	0,73	0,50
Giysi	0,56	3,76	1,92	1,88	1,40	0,95
Mobilya	1,52	0,06	0,43	0,95	0,88	0,47
Ayakkabı	1,08	0,47	0,05	0,13	0,02	0,05
Kaynak Bazlı Ürünler	1,27	1,28	0,60	0,34	0,18	0,17
Muhtelif İmalat	1,94	1,58	1,18	1,06	0,71	0,85

Kaynak: Chow and Kellman, p. 18.

Tablo 2.13: Kore için Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlük Değerleri, 1986-1988

MALLAR	ORTALAMA 86/88
YÜKSEK VE ZAMAN İÇİNDE ARTAN RCA DEĞERLERİ	
Çeşitli Mamul Eşya	0,7651
Elektrikli Makineler	0,5704
Organik Olmayan Kimyasallar	0,2190
ORTA VE ZAMAN İÇİNDE ARTAN RCA DEĞERLERİ	
Ulaşım Araçları	-0,2594
Deri Mamulleri	-0,2877
Patlayıcı Maddeler	-0,3652
Sihhi Tesisat	-0,6219
Plastik Maddeler	-0,6933
Mobilya	-0,8015

Tablo 2.13'ün devamı

MALLAR	ORTALAMA 86/88
Petrol ve Ürünleri	-0,9966
DÜŞÜK VE ZAMAN İÇİNDE ARTAN RCA DEĞERLERİ	
Elektriksiz Makineler	-1,0019
Boyama Maddeleri	-1,3736
Kimyasal Madde ve Ürünleri	-1,8835
Tıbbi ve Eczacılık Müstahsal.	-1,9498
Ham Kauçuk	-2,1489
Süt ve Yumurta	-2,2058
Çay, Kahve	-2,9427
Tahıl ve Tahıl Müstahsalları	-3,5649
Canlı Hayvan	-3,8758
Deri, Kösele ve Kürkler	-4,0734
Hayvansal Yağlar	-4,4506
Kömür, Kok ve Briketler	-5,7019
YÜKSEK VE ZAMAN İÇİNDE AZALAN RCA DEĞERLERİ	
Seyahat Eşyaları	2,4325
Ayakkabılar	1,9962
Giyim Eşyaları	1,7347
Balık ve Balık Müstahsalları	1,2189
Dokuma İpliği, Bezleri ve İlgili Ürünler	1,0488
Kauçuk Mamulleri	0,6683
Madenden Mamul Eşyalar	0,5461
Demir ve Çelik	0,4037
ORTA VE ZAMAN İÇİNDE AZALAN RCA DEĞERLERİ	
Mamul Gübreler	-0,0080
Ham Hayvansal ve Bitkisel Maddeler	-0,1630
Metal Dışı Mineral Mamulleri	-0,4325
Şeker ve Şeker Mamulleri	-0,4744
Meyve ve Sebzeler	-0,8664
Tahta ve Mantar Mamulleri	-0,8808
Ham Gübre ve Ham Mineraller	-0,8966
Çeşitli Yenilebilir Mallar	-0,9053
Tütün ve Tütün Mamulleri	-0,9170
DÜŞÜK VE ZAMAN İÇİNDE AZALAN RCA DEĞERLERİ	
Kağıt	-1,1169
Dokuma Elyafı	-1,1786

Tablo 2.13'ün devamı

MALLAR	ORTALAMA 86/88
Organik Kimyasallar	-1,2546
Demir Dışı Metaller	-1,4075
Uçan Yağlar	-2,0539
Odun, Kereste ve Mantar	-2,1805
İşlenmiş Hayvansal ve Bitkisel Yağlar	-2,4533
Pakiler	-2,5490
Demir İhtiva Eden Metal Cevherleri	-2,6715
Etler ve Müstahsallar	-2,7639
Hayvan Yemleri	-4,3445
Sabit Bitkisel Yağlar	-4,8595
Yağlı Tohumlar	-6,4206
Kağıt Hamuru ve Döküntü	-6,8585
Tabii Gaz ve Havagazı	-9,1665

Kaynak: Togan, ss. 272-273.

Tablo 2.13'e baktığımızda şunları söyleyebiliriz: Hong Kong, 1965 yılında sırasıyla giysi, muhtelif imalat, ayakkabı ve tekstil, mobilya alanında açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahipken 1990 yılında giysi, muhtelif imalat, elektrikli makine ve sağlık malzemeleri alanında açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahiptir. Ancak 1990 yılında, 1965 yılına göre özellikle giysi de ve kısmen muhtelif imalatta rekabet gücünü yitirmiştir. Güney Kore, 1965 yılında sırasıyla; ayakkabı, giysi, tekstil, kaynak bazlı ürünler ve muhtelif imalat alanında mukayeseli üstünlüğe sahiptir. 1990 yılında ise, ayakkabı, giysi, elektrikli makine, muhtelif imalat, maden imalatı, tekstil alanlarında açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olduğunu görüyoruz. Tayvan'a bakacak olursak; 1965 yılında açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olunan alanlar, giysi, ayakkabı, kaynak bazlı ürünler, tekstil, muhtelif imalat, mobilya ve kimyasallar iken 1990 yılında ayakkabı, mobilya, muhtelif imalat, giysi, elektrikli makine, maden imalatı ve elektriksiz makinedir. Singapur'da ise 1965 yılında muhtelif imalat, mobilya, maden imalatı, kimyasallar, kaynak bazlı ürünler ve mobilya ön planda iken, 1990 yılında sadece elektrikli makine ve elektriksiz makinelerde açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olduğunu görürüz. Bu açıklamalarda ilginç birkaç nokta vardır.

1) Her dört ülkede de 1965 yılında; tekstil, giysi, ayakkabı, mobilya gibi emek-yoğun ürünlerde açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olduğunu görmekteyiz. Ancak 1970'den itibaren başta tekstil olmak üzere diğer alanlarda rekabet güçlerinin azaldığını görmek mümkündür. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bunları birkaç başlık altında toplamamız olasıdır:

i. ABD ve daha sonra Avrupa, OECD ülkelerindeki tekstil üretimlerini daha sermaye yoğun ve daha yenilikçi metodlarla yapmaya başladılar²²⁹.

ii. 1974 yılında imzalanan Çok Yanlı Elyafıllar Anlaşması uyarınca, bu ülkelerden yapılan ithalatın kısıtlanması.

iii. Bu ülkelerde emek maliyetlerinin artmaya başlaması ve II. kuşak kaplanların ucuz işgücü ile bu alanlarda faaliyet göstermeleri.

2) Her dört ülkede de 1965 yılında elektrikli makine alanında açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip değillerken, 1990 yılında bu alanda açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olmuşlardır.

3) Singapur'un 1990 yılında açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu alanların hiçbirinde de 1965 yılında üstünlüğe sahip olmaması da ilginçtir. Singapur'daki bu dönüşümde hükümetin 1970'den itibaren teknoloji yoğun sanayileri desteklemesi rol oynamıştır.

Lee'nin çalışmasını yorumlayacak olursak benzer sonuçlara ulaşmamız mümkün olur²³⁰. Lee'nin çalışması 1965-1992 yılları arasındaki 16 ürün grubunu ve Kore'nin dünya piyasasındaki payını içermekteydi. Lee'nin analizinde de 1965 döneminde tekstil, giysi ve odun ürünleri gibi hafif-sanayi ürünlerin açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olduklarını görmemiz mümkündür. Tıpkı, Hellman ve Chow'un çalışmasında olduğu gibi başta tekstil olmak üzere diğer hafif sanayi dallarının açıklanmış mukayeseli üstünlüklerin zamanla kaybettiklerini görmemiz mümkündür.

Ayrıca Lee'nin yüksek RCA değerlerine sahip olan 10 ürün grubuyla ilgili yaptığı tablo da ilginçtir. Bu tabloya göre 1965 yılında ilk 10 ürün grubundan sekiz tanesi hafif

²²⁹ Chow and Kellman, p. 15.

²³⁰ Lee, pp. 1197-1199.

sanayi ürünlerine aitken, 1980'den sonra bu durum değişiklik göstermektedir. 1990 yılında yüksek RCA değerine sahip 10 üründen sadece dört tanesi hafif sanayi sektörlerine aittir.

Togan'ın Kore için bulduğu değerler de bu durumu destekler niteliktedir²³¹. Togan açıklanmış mukayeseli üstünlüğe sahip olunan sektörleri yüksek ve zaman içinde artan RCA değerlerine göre açıklamıştır. 1986/88 dönemi için Kore'nin lokomotif sektörü olarak elektrikli makineler gösterilmektedir. Kore'nin rekabet gücünü kaybettiği sektörler olarak ise ayakkabı ve giyim eşyaları görülmektedir.

II.5.2. İHRACAT BAŞARISININ KAYNAKLARI

II.5.2.1. Ucuz İşgücü

Ülkelerin ihracata yönelik sanayileşme stratejilerinden bahsederken, özellikle emek-yoğun ihracatın desteklendiğini söylemiştik. Bunun nedeninin ülke içinde emeğin bol olarak bulunması olduğunu ve ihracat başarısında ön plana çıkan unsurlardan biri olduğunu söylemiştik. Bu konuyu şimdi biraz daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz. Emeğin ihracattaki ön plana çıkmasının birbiriyle bağlantılı üç unsuru vardır. Yalnız burada özellikle Singapur için önemli olan yabancı işgücü ithalini de inceleyeceğiz. O halde ucuz işgücü, çalışma saatlerinin uzunluğu, kadınların çalışma yaşamına katılmaları ve yabancı işgücü ithali ile birlikte durumu analiz edeceğiz.

Bu ülkelerin en büyük avantajları ucuz işgücüne sahip olmalarıdır. Hubbard'ın çalışmasından bahsetmek istiyorum. Hubbard, İngiltere ile Japonya'nın tekstil piyasasındaki durumunu karşılaştırmıştır. Hubbard, 1885-1913 yılları arasında Japonya'nın İngiltere'nin tekstil sektöründeki üstünlüğünü sona erdirmesini şu nedenlerle açıklamıştır²³²:

a. Ucuz işgücü, ancak ucuz işgücünün yanısıra

²³¹ Togan, ss. 272-273.

²³² G.E. Hubbard, *Eastern Industrialization and Its Effect on the West*, London: Oxford University Press, 1938, p. 138'den aktaran Amsden (1989), pp. 61-63.

b. Japonya'daki tekstille ilgili birliklerin sanayi üzerindeki denetimi (bu denetim özellikle aşırı üretimin ve rekabetin önlenmesine yönelikti.)

c. Büyük ve entegre edilmiş imalat birimleri

d. Düşük taşıma maliyetleri

e. Pazarlama kanallarının etkin oluşu

Amsden daha sonra, bu maddeleri Güney Kore için karşılaştırmıştır. Karşılaştırma yapmasının amacı, Güney Kore'nin tekstil ürünlerinde Japonya ile rekabet edip edemeyeceğidir²³³. Bu maddelerden sadece ucuz işgücü açısından avantaja sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 2.14: Birim Emek Maliyeti (ABD \$ olarak) 1970-91

Dönem	Birim emek maliyetleri (1987=100)			
	Kore	Tayvan	Hong Kong	Singapur
1970-9	107	70	137	97
1980-4	108	92	133	124
1985-8	106	100	113	117
1989	150	130	109	114
1990	145	132	107	132
1991	143	131	106	142

Kaynak: Chowdury and Islam, p. 151.

Maliyet rekabetçiliğini ölçen unsurlardan birisi de birim emek maliyetidir²³⁴. Birim emek maliyetini; toplam emek maliyetini ortalama emek verimliliğine böldüğümüz zaman hesaplayabiliriz. Birim emek maliyetinin yükselmesi, ülkenin maliyet rekabetçiliğini düşüreceğinden, kârlar da düşecektir. Birim emek maliyetin düşmesi ise rekabetçiliğin artması anlamına gelecektir.

Tabloya baktığımızda 1970-79 döneminde birim emek maliyeti açısından Tayvan ve Singapur'un Güney Kore ve Hong Kong'a göre daha avantajlı olduğunu görürüz. 1970-88 döneminde birim emek maliyetlerinin Güney Kore'de istikrarlı bir düzeyde

²³³ Amsden (1989), p. 63.

²³⁴ Chowdury and Islam, p. 150.

kaldığını söyleyebiliriz. Ancak 1989'dan itibaren başta Güney Kore olmak üzere, Tayvan ve Singapur'un birim emek maliyetlerinin yükseldiğini söyleyebiliriz. Bello ve Rosenfeld'in çalışmasında 1972 yılında vasıflı ve vasıfsız işgücünün ücretlerine rastlamak mümkündür²³⁵. 1972 yılında vasıfsız işgücünün aylık ücreti, Tayvan'da 45\$, Güney Kore'de 68\$, Hong Kong'ta 82\$ ve Singapur'da 60\$'dır. Vasıflı işgücünün aylık ücreti ise Tayvan'da 73\$, Güney Kore'de 102\$, Hong Kong'ta 122\$ ve Singapur'da 183\$'dir. O halde şöyle diyebiliriz: 1972 yılında hem vasıflı, hem de vasıfsız işgücü açısından Tayvan avantajlı bir konumdadır.

Bu ülkelerde emek piyasasıyla ilgili ön plana çıkan unsurlardan biri de çalışma saatlerinin uzun olmasıdır. Bunun sebebini Konfüçyus Öğretisinin erdemlerinde bulabileceğimiz gibi, ülkelerin o günkü ekonomik durumlarında da görmemiz söz konusu olabilir. Ülkelerin 1960 öncesi ekonomik koşullarını anlatırken belirttiğimiz gibi, ülkeler ekonomik açıdan zor günler yaşamaktaydılar. Ülke içinde enflasyon oranı çok yüksekti ve işsizlik büyük boyutlardaydı. İnsanların işlerini kaybetmemeleri için çok fazla çalışmaları gerekmektedir.

Aslında bu iki unsurdan, ucuz işgücü-uzun çalışma saatleri, daha etkili olan bir unsur vardı. O da kadınların çalışma hayatına girmeleridir²³⁶. Kadınların çalışma hayatına girmesi, emek yoğun sanayilerin işine gelmiştir. Çünkü, kadınlar erkeklere göre daha düşük ücretle çalıştırılıyorlardı. Ucuz işgücünün yanısıra kadınların erkeklere göre daha uysal olmaları, kadınların tekstil işleri için daha fazla el becerisine ve çevik parmaklara sahip olmaları ve daha disiplinli olmaları kadınların tercih sebebi olmasına yol açmıştır²³⁷. Kadınlar, ucuz işgücü olmaları sebebiyle, özellikle ihraç işleme alanlarında çalıştırılıyorlardı. Özellikle Tayvan'da ihraç işleme alanlarındaki işgücünün %85'ini kadınlar oluşturmaktaydı²³⁸. Singapur için de benzer sözleri söylememiz mümkündür.

²³⁵ Bello and Rosenfeld, p. 215.

²³⁶ Liang and Liang, p. 71.

²³⁷ Bello and Rosenfeld, p. 216.

²³⁸ Bello and Rosenfeld, p. 216.

Kadınlar işgücü içindeki payı 1960 sonları itibariyle %17 iken bu oran 1988 itibariyle %48 olmuştur.

Bu konuyla ilgili olarak bir de yabancı işgücü ithalini ele alalım. Singapur'da kadınların çalışma hayatına girmesi kadar önemli olan bir unsur da yabancı işgücü ithalidir. Woronoff, 1970'lerde binlerce yabancı işgücüne ihtiyaç olduğunu ve bu ihtiyacın da daha düşük konumlu işler için ortaya çıktığını söylemiştir²³⁹. Bello ve Rosenfeld, yabancı işgücünün, Singapurluların beğenmeyip de çalışmadıkları yapı ve vasıfsız imalat işlerinde, istihdam edildiklerini söylemektedir²⁴⁰. Ayrıca yabancı işgücünün yerel işgücüne göre daha ucuz olması ve hükümetin bunlar için sosyal harcamalarda bulunmamasının da yabancı işgücü ithalinde etkili olduğu söylenmektedir. Huff'ta kadınların çalışma hayatına girmesi kadar yabancı işgücü ithalinin Singapur için önemli olduğunu belirtmiştir. Huff'a göre en az 200.000 yabancı işgücü ithal edilmiştir²⁴¹.

Emek piyasasıyla ilgili olarak bir de şunu ekleyelim: Bu ülkeler, sık sık tekrarladığımız üzere, eğitime büyük önem vermişlerdi. Özellikle ağır ve kimyasal sanayi dönemlerinde bunun karşılığını gördüler. Çünkü ihtiyaç duydukları vasıflı işgücüne kavuşmuşlardı.

II.5.2.2. Teşvikler ve İhracat Performansı

Gerikalmış ülkelerde firmalar sermaye yetersizliği içerisindeyler. Ülke içinde tasarruf oranları düşüktür. Üretimlerini gerçekleştirmek için sermaye ihtiyaçları vardır. Firmalar, düşük kaliteli mal üretmektedirler. Bu firmaların dünya piyasasında faaliyet göstermeleri bu olumsuz koşullar nedeniyle çok zordur. Dolayısıyla bu firmalar için dünya piyasasında faaliyet göstermenin maliyeti yüksek olacaktır. Amsden'e göre Güney Kore'de sübvansiyon verilmesinin nedeni budur²⁴². Sübvansiyon verilerek dünya piyasalarına girmelerinin maliyetleri azalacaktır.

²³⁹ Woronoff, p. 132.

²⁴⁰ Bello and Rosenfeld, p. 310.

²⁴¹ Huff, p. 1425.

²⁴² Amsden (1989), p. 68.

Tayvan'daki teşvik sisteminde ilginç teşviklere rastlamamız sözkonusu olabilir. Bunlardan birisi ihracat kartelleridir. İhracat kartelleri oluşturulmasının nedeni, ihracat piyasasında oluşacak aşırı rekabetin önlenmesiydi. Özellikle 1950'li yılların sonlarında ve 1960'lı yıllarda kağıt, tekstil, çelik ürünleri, çimento gibi sanayilerde ihracat kartelleri oluşturulmuştur. Bu amaç doğrultusunda her ülkenin yurtiçi satışlarındaki payına ve üretimdeki paylarına göre sübvansiyonlar verilmiştir. Diğer ilginç bir uygulama da ihracat kalite kontrolüdür. Özellikle 1970'den sonra gündeme getirilmiştir. Tekstil, elektronik, elektrikli aletler, işlenmiş gıdalar gibi sektörlerin ihracat mallarının belirli bir kalitede olması amaçlanmıştır. Belirli kaliteyi sağlamayanların mal ihracat etmelerine izin verilmemiştir. Yine Tayvan'da kurulan Çin Dış Ticaret Kalkınma Kurulu (CETRA) ilginç bir oluşumdur²⁴³. CETRA, ihracatçılara pazar arayan bir kuruldu. Bu amaç doğrultusunda bir kütüphane ve katalog oluşturulmuştur. Bu katalogda ihracatçı firmalarla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Bu ülkelerde ihracat performansı şartının da ihracatın artmasında etkili olduğu ifade edilmektedir. Şimdi bu konuyla ilgili olarak yapılan bir çalışmayı tablo halinde göstereyim. 1974 yılında, soruları yanıtlayan firmaların %42'si ihracat hedeflerinin üretim artışına sebep olduğunu söylemiştir. %14'lük kısmı ise üretim üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir. Üretim üzerinde çeşitli sebeplerle (bu sebepler tabloda görülmektedir) azalma olduğunu söyleyenlerin oranı %24 iken, yerli satışlarını ihracata yönlendirenlerin oranı ise %20 olmuştur. Bu ülkelerde amacın ihracatın artırılması olduğunu söylemiştik. O halde şöyle diyebiliriz: Hem üretim artışına sebep oldu diyenlerle, hem de yurtiçi üretimlerini ihracata yönlendirenleri biraraya getirirsek %62'lik bir oran yakalarız ki, bu ihracat hedeflerinin ihracatın gelişiminde etkili olduğu anlamındadır. 1975 yılında bu oran %47, 1976 yılında ise %55 olmuştur. Tablodan çıkan ilginç bir sonuç sadece %1'lik kesimin ürün kalitesinde bozulmaya yol açtığını söylemesidir. Bu noktada bu ülkelerde amacın ne olursa olsun ihracat olduğu için ihracat hedefinin ürün kalitesinde bozulmaya yol açtığını söyleyenler vardır. Oysa tablodan görüldüğü üzere hedeflerin ürün kalitesinde bozulmaya yol açtığını söyleyenlerin oranı sadece %1'dir.

²⁴³ Wade (1990a), pp. 146-147.

Tablo 2.15: İhracat Hedeflerinin Zorlayıcılığı, İhracat Hedeflerinin Firmanıza Ne Gibi Etkileri Olmuştur? 1974–1976

Yanıtlar	1974		1975		1976	
	Firma Sayısı	%	Firma Sayısı	%	Firma Sayısı	%
– Üretimin hızlı artışına sebep olmuştur	48	42	48	32	58	37
– Üretim üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır	16	14	24	16	15	10
– Firmanın satışlarını yerli piyasadan yabancı piyasaya çevirmesine sebep olmuştur	23	20	22	15	28	18
– Firmanın kârlılığını azaltmıştır	8	7	17	12	14	9
– Diğer firmalarla olumsuz koşullarda rekabet etmemize neden olmuştur.	6	5	16	11	15	10
– Kârlı olmayan ihracat yapılmasına neden olmuştur	5	4	12	8	8	5
– Deneyimiz personelin istihdamı nedeniyle birim maliyetler artmıştır	8	7	11	7	16	10
– Ürün kalitesinde bozulmaya yol açmıştır	1	1	2	1	1	1
– TOPLAM KATILAN FİRMA	115	100	152	100	155	100

Kaynak: Amsden (1989), p. 69.

Singapur için şunları ifade edebiliriz: Singapur'u incelerken değindiğimiz üzere ülke ekonomisinde girişimcilik mantalitesinin yetersiz olması, dünya piyasalarına girilmek istenmesi nedeniyle ülke içine çokuluslu şirketlerin çekildiğini söylemiştik. Singapur, özellikle Güney Kore'den ve kısmen Tayvan'dan bu açıdan farklılık göstermektedir. Özellikle Güney Kore'de devletin doğrudan yabancı sermayeye yönelik bakış açısı olumsuzdu. Sadece ihtiyaç duyulduğunda doğrudan yabancı sermayeye izin veriliyordu.

Singapur'da ise ekonominin merkezinde çokuluslu şirketler yer almaktadır. Ülkeden yapılan ihracatın önemli bir bölümü onlar tarafından sağlanmaktadır.

Bu ülkelerin ihracat başarılarında ucuz işgücünün yanısıra teşviklerin ve ihracat hedeflerinin önemli rolü olmuştur. Ancak ihracat başarısını sağlayan en önemli etken kanımızca bu ülkelerin makro ekonomik istikrarı sağlamış olmaları ve dış şoklara çabuk adapte olabilmeleridir. Şimdi bu konuyu inceleyelim.

II.5.2.3. Makroekonomik İstikrar

İhracat başarısında ön plana çıkarılması gereken unsurlardan biri de makroekonomik istikrardır. Neo Klasik iktisatçılar olsun, Revizyonistler olsun makroekonomik istikrarın önemi konusunda hemfikirdirler. Doğu Asya ülkeleri ile Latin Amerika ülkelerini karşılaştırılan çalışmalarda da hem makroekonomik istikrar hem de 1970'li yıllarda yaşanan petrol şoklarına uyum konusunda Doğu Asya ülkeleri ön plana çıkarılmaktadır. Makroekonomik istikrar sağlanmadan hızlı büyüme gerçekleşebilir, ancak enflasyonist eğilimlerin yüksek olduğu durumlarda büyümenin sürdürülebilmesi olanaksızdır. Nitekim, Brezilya'da, Arjantin'de ve Peru'da hızlı büyüme enflasyonist ortamda gerçekleşse de, daha sonra bu ekonomiler durgunluğa girmişlerdir²⁴⁴. Doğu Asya ülkeleri, enflasyonu kontrol altına alarak, iç ve dış borcu idare edilebilir seviyede tutarak ve karşılaştıkları dış şoklara (bunlara biraz sonra değineceğiz) karşı çabuk çözüm bularak başarılı olmuşlardır. Bir ülkenin makroekonomik performansını değerlendirirken genelde ülkenin büyüme hızı, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve dış denge gibi göstergelerden yararlanır.

Bu göstergelere baktığımızda Doğu Asya'nın durumu iç açıcıdır. Reel GSYİH'nin büyüme hızı %7-%10 arasındadır. 1970'li yıllarda yaşanan enflasyonist ortamda bile yüksek büyüme hızlarını korumuşlardır. Enflasyon oranına bakacak olursak Güney Kore'nin enflasyon oranınının 1960-70 döneminde yüksek olduğunu görürüz. Bunun nedeni, Güney Kore'nin hızlı büyüme sağlayabilmek amacıyla fiyat istikrarını feda etmesidir.

²⁴⁴ Enzo Grilli and James Riedel, "The East Asian Growth Model: How General is it?", in *Sustaining Export-Oriented Development: Ideas from East Asia*, (eds.) Ross Garnaut, Enzo Grilli and James Riedel, Cambridge: Cambridge University Press, 1995, p. 54.

Tablo 2.16: Makroekonomik Performans (seçilmiş yıllar)

	Reel GSYİH'nin Büyüme Hızı			Enflasyon Oranı (%)			İşsizlik Oranı			Cari İşlemler Dengesi			
	1960-70	1970-80	1980-90	1960-70	1970-80	1980-90	1960-70	1970-80	1980-90	1970-75	1976-78	1979-82	1988
Ekonomi													
Hong Kong	10.1	9.5	6.8	2.4	8.5	6.7	4.7	4.2	2.9	-	-	-	5.7
Kore	9.5	8.7	8.9	17.4	16.4	5.0	5.4	9.5	3.6	-7.4	-1.2	-6.4	8.3
Singapur	9.2	9.0	7.0	1.1	6.7	1.2	0.6	5.4	3.6	-18.0	-6.6	-9.9	7.0
Tayvan	9.6	9.7	8.0	4.1	11.1	3.2	7.7	6.5	2.2	-0.7	4.3	1.2	8.3

Kaynak: Chowdury and Islam, p. 175.

Gerçekten de Güney Kore, sanayileşme sürecine başladığından beri enflasyonist bir süreç yaşamıştır. Ancak I. ve II. petrol şokundan sonra, enflasyonun kontrol altında olması gerektiği anlaşılmış ve bu yönde adımlar atılmıştır. Tayvan'da ise, 1946-60 döneminde yaşanan çok yüksek oranlı enflasyon bu ülke yöneticilerini, enflasyona karşı daha dikkatli politikalar izlemeye yöneltmiştir. Almanya 1920'lerde yaşadığı hiperenflasyondan sonra nasıl enflasyona karşı mücadele ettiyse ve ekonomiyi enflasyonist bir ortama sokmamak için uğraşırsa, Tayvan'da enflasyonun düşük düzeyde seyretmesi için uğraşmıştır.

Bütçe açıkları genelde kontrol edilebilir seviyede idi. Bütçe açıklarının kontrol edilebilir seviyede olması enflasyon oranının düşük düzeyde seyretmesine yol açmıştır. Bu ülkelerin bütçe açıkları yüksek olsaydı, enflasyon oranının da yüksek düzeyde olması sözkonusu olabilirdi. Çünkü, bütçe açıklarını kapatmanın yollarından biri para basmaktır. Bilindiği üzere merkez bankasının karşılıksız para basması ekonomiyi daha da ısıtacağından, enflasyonun hızlanması kaçınılmaz olacaktır. Bütçe açığının iç borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışması da tatmin edici değildir. Çünkü, hükümet yüksek faiz politikası izlemek zorunda kalacaktır. Hükümetin yüksek faizle borçlanması, kamu açığının daha da büyümesine yol açacaktır. Çünkü, borçların anapara ve faiz ödemeleri ardarda geleceğinden, iç borç sorunu ağırlaşabilecektir. Ayrıca yüksek faiz politikasının özel sektörün yatırımlarının dışlanması sebep olacağı da açıktır (yüksek faiz politikası sonucunda, yatırımın finansmanı artacağından, kişiler yatırımlarını bir başka döneme erteleyebilirler). Doğu Asya'da bütçe açığının ılımlı seviyelerde kalması, enflasyonist eğilimlerin baskın olmamasına yol açmıştır.

Ayrıca ülke içinde enflasyon oranının düşük olması bu ülkelere bazı faydalar sağlamıştır. Mesela, reel faiz oranları istikrarlı bir düzeyde kalmıştır. Ayrıca, bu ülkelerde oluşan makro ekonomik istikrar yatırımların artmasına sebep olmuştur. Ülkelerin işsizlik oranlarına bakacak olursak, tam istihdamı sağladıklarını kabul edebiliriz. Gelişmekte olan ülkelerde %5-6 oranındaki işsizlik oranının normal kabul edildiğini düşünürsek, bu ülkelerin tam istihdamı ulaştıklarını söyleyebiliriz. Tabii ki emek yoğun ihracatın tam istihdama ulaşılmasında rolü büyüktür.

Ekonomilerdeki makroekonomik veriler kayda değerdir. Ancak bu ülkelerin başarısız olduğu dönemler de vardır. Mesela I. ve II. petrol şoku gibi. Ancak bu ülkeler kısa dönemde bu sorunu çözmeyi başardıklarından dolayı takdir edilmektedir. Söz konusu dönemlerde Latin Amerika ülkeleriyle yapılan karşılaştırmalı araştırmaların hepsinde Doğu Asya ülkelerinin dış şoklara ne kadar çabuk uyum sağladıkları ifade edilmektedir. I. ve II. petrol şoku diğer ülkeler gibi Güney Kore ve Tayvan'ı da etkilemiştir. Burada Güney Kore'nin deneyimi üzerinde durulacaktır. Petrol şoku öncesinde Güney Kore'nin 1960-73 döneminde yıllık reel GSYİH'sı %8.9 oranında artış göstermiştir. Bu dönemdeki yıllık enflasyon %12.7 oranında artış göstermişti. Söz konusu dönemde Şili ekonomisi yıllık reel GSYİH'sını %3.4 oranında artırırken, enflasyon oranını da %42.9 oranında artırmıştır²⁴⁵. Bu da hızlı büyüme ve istikrarlı fiyat seviyesi nedeniyle sadece Güney Kore'nin değil, Tayvan'ın da kredibilitelerini artırmıştır. OPEC ülkelerinin 1973-74 ve 1979-80 dönemlerinde petrol fiyatlarını artırmaları, ithalatının büyük bir kısmını petrolün oluşturduğu ekonomilerin petrol faturalarının kabarmasına yol açmıştı. Güney Kore de bu konjonktürden olumsuz etkilenmiştir. Güney Kore ekonomisinin petrol ithalatına bağımlı olması sebebiyle petrol fiyatlarının artması ekonomide ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Petrol fiyatlarının yükselmesi, ticaret hadlerinin %26 oranında bozulmasına sebep olmuştur²⁴⁶. Burada hemen şunu belirtmek istiyorum. Özellikle Japonya ve Tayvan'da I. petrol şoku sırasında sıkı para politikası uygulanmıştır. Sıkı para politikası sayesinde, ithalat maliyetinin artması önlenmiştir. Ayrıca 1972-73 döneminde varolan aşırı talebin enflasyonu ateşlemesi önlenmiştir. Güney Kore ise bu iki ülkeden farklı olarak stabilizasyon politikaları yerine dış borçlanmaya ağırlık vermiştir. Hükümet, 1974 yılında petrol fiyatlarındaki artışların absorbe edilmesine karar vermesi üzerine²⁴⁷ ithalat %62 oranında artmıştır. Yurtiçi kredilerde gelişme olmuştur. İthalatın önemli ölçüde artış göstermesi, ihracatta artış olmasına rağmen, cari işlemler açığının artmasına sebep olmuştur. Cari açığın artması hükümetin dış borçlanmaya ağırlık vermesine, enf-

²⁴⁵ Ching-Yuan Lin, "East Asia and Latin America as Contrasting Models", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), p. 154.

²⁴⁶ Amsden (1989), p. 98.

²⁴⁷ Amsden (1989), p. 98.

lasyon oranının artmasına (%20'yi aşmasına) sebep olmuştur. Zaten bundan sonraki yıllarda Güney Kore'nin birincil amacı hızlı büyümenin düşük enflasyonla birlikte sağlanması olmuştur. Enflasyon oranının yükselmesi, Güney Kore'de enflasyon oranının azaltılması gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Bu yüzden 1977-78 döneminde hükümet enflasyonu önlemek için bir takım kararlar almıştır. Sıkı para ve maliye politikası uygulanmıştır. Kamu harcamalarının kısılması doğrultusunda bazı yapı projeleri iptal edilmiştir. Ancak bu dönemde 1960 başlarından beri ilk kez ihracat hızı %4 oranında gerileme göstermiştir. 1979 yılında Ekonomik İstikrar İçin Geniş Kapsamlı Önlemler Paketi devreye sokulmuştur²⁴⁸. Paketin amacı ekonominin yeniden yapılanmasının sağlanmasıydı. Ancak paket yürürlüğe girdikten birkaç ay sonra II. petrol şokunun yaşanması ve ardından General Park'ın bir suikast sonucu öldürülmesi ekonomide belirsizliklerin artmasına yol açmıştır. Paket, sıkı maliye politikasının devamını öngörüyordu. Faiz oranları da yükseltilecekti. Ancak pakette ihracatta görülen daralmanın nedenleri üzerine bir analiz yoktu²⁴⁹. II. petrol şokunun yaşanması ülkeyi sıkıntıya sokmuştur. Enflasyon oranının ticari ortaklarına göre yükselmesi ve gelişmiş ülkelerin kısıtlayıcı politikalar ihracatın artmamasına yol açıyordu. Bu yüzden 1980 yılında hükümet won'u %20 oranında devalüe ederek, gözetimli dalgalanmaya geçti. Yüksek faiz politikası ve sıkı para politikası yoluyla toplam talebin kısılmasına uğraşmıştır. Ayrıca bu dönemde küçük ve orta ölçekli firmalara yönelik finansal destek verilmiştir. Yine bu dönemde, gelirler politikası devreye sokulmuştur²⁵⁰. Bu politikanın amacı enflasyonist sarmalın ortaya çıkmasının önlenmesiydi. Ayrıca özel sektörden ücretlere yapılacak zamlarda kamu maaş zam oranlarının uygulaması istenmiştir. Bütün bu uygulamalar neticesinde enflasyon oranı düşürülmüştür.

Görüldüğü üzere, uygulanan cesur politikalar II. petrol şokunun ortaya çıkardığı enflasyonist ortamın çabucak bertaraf edilmesine yol açmıştır.

²⁴⁸ Suh, p. 22.

²⁴⁹ Vittorio Corbo and Sang-Woo Nam, "Recent Experience in Controlling Inflation", in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992b, p. 98.

²⁵⁰ Corbo and Nam (1992b), p. 99.

Bu ülkelerin ihracatta rekabet gücü sağlamalarının bir nedeni de döviz kurudur. Güney Kore ve Tayvan'da döviz kuru 1960'dan 1970'li yılların sonlarında kadar gerçekçi düzeyde tutulmuştur. Güney Kore'de hükümet reel döviz kurunu sabit düzeyde tutmuştur. 1964 yılında yapılan %98 oranındaki devalüasyondan sonra 1 dolar=265.4 won olmuştur. Bu oran 1970'li yıllara kadar neredeyse aynı düzeyde devam etmiştir. Hükümetlerin reel döviz kurunu sabit tutmalarının sebebi enflasyondur. Güney Kore'deki enflasyon oranının, dış ticaret partnerlerinin enflasyon oranından fazla olmasının rolü vardır²⁵¹. Bilindiği üzere enflasyon oranının diğer ülkelere göre yüksek olması, diğer ülkelere bir avantaj yaratacaktır. Hiç kimse daha ucuza mal alma imkanı varken, daha yüksek fiyata mal almayı tercih etmeyecektir. Keza Tayvan'da da ihracata yönelik sanayileşmeye geçildiğinde %60 oranında yapılan nominal devalüasyonla 1 dolar = 40 Tayvan doları olmuştur. Bu oran 1980'li yılların başına kadar devam etmiştir. Reel döviz kurunun düşük değerlendirilmiş olması, ihracatın artmasında önemli rol oynamıştır²⁵².

II.6. II. KUŞAK KAPLANLAR

Güney Doğu Asya'da yer alan Güney Doğu Asya'da yer alan Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland gösterdikleri başarılar nedeniyle "II. kuşak kaplanlar" olarak adlandırılmaktadırlar. II. kuşak kaplanların başarılı olması, bu ülkelerin uyguladıkları gelişme stratejilerinin Doğu Asya ülkelerinin stratejilerine alternatif olarak gösterilmelerine neden olmuştur.

Herşeyden önce bu ülkeler ihracata yönelik sanayileşme süreçlerini daha liberal bir politika çevresinde, doğrudan yabancı sermayeye daha fazla bağımlı ve hükümet müdahalesinin minimum olduğunu bir durumda gerçekleştirmişlerdir²⁵³. Doğu Asya ülkelerini hatırlarsak, Hong Kong hariç, diğer ülkelerde devletin sanayileşme sürecinde etkin olduklarını belirtmiştik. Dolayısıyla, II. kuşak kaplanlarla Doğu Asya ülkelerindeki

²⁵¹ Suh, p. 38.

²⁵² Wade (1990a), p. 148.

²⁵³ United Nations Conference on Trade and Development, "UNCTAD Secretariat Report to the Conference on East Asian Development: Lessons for a New Global Environment", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 10, 1996, p. 12.

farklılık burada ortaya çıkmaktadır. II. kuşak kaplanlar, doğal kaynak açısından zengin ülkelerdi. Bunun bir neticesi olarak ihracatçıların önemli bir kısmını doğal kaynak ürünleri oluşturmuştur. Doğal kaynak zengini olmaları nedeniyle Doğu Asya ülkeleri kadar ihracata hızlı bir yönelme olmamıştır. Uzun süreli ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlemişlerdir. Mesela, Malezya 1950-70 yılları arasındaki yirmi yıl boyunca ithal ikameci sanayileşme stratejisi izlemiştir.

Bu ülkeler, hızlı büyüme göstermelerine rağmen Doğu Asya ülkeleri kadar başarılı olamamışlardır. Tablo 2.1, Tablo 2.2 ve Tablo 2.5'e bakacak olursak Doğu Asya ülkelerinin daha başarılı oldukları görmemiz mümkündür. Mesela, 1971-80 döneminde her iki grubun GSYİH'nın büyüme hızlarına baktığımızda, Doğu Asya ülkelerinin daha başarılı olduğunu görürüz. Güney Kore 1961 yılında Tayland'dan daha düşük bir kişi başına milli gelire sahipken, şu anda neredeyse kişi başına milli geliri Tayland'ın kişi başına milli gelirinin 3.5 katına ulaşmıştır²⁵⁴. Mackie, II. kuşak kaplanların, Doğu Asya ülkeleri kadar başarılı olamamalarını birkaç nedene bağlamaktadır²⁵⁵. Birinci neden olarak, koloni döneminde oluşturulan ekonomik yapının ve politikaların saptırıcı etkileri olduğunu ve hızlı gelişmelerini sağlayacak politikaların uygulanmasının oldukça maliyetli olduğunu söylemiştir. İkinci neden olarak, yabancı sermaye ile ekonomik milliyetçiliğe yönelik davranışların tam olarak belirlenememesinin hükümetlere çeşitli sıkıntıların doğurduğunu ifade etmiştir. Diğer bir neden olarak, 1970'lerde korumacılık önlemlerinin artmasını gösterebiliriz.

II. kuşak kaplanlarla, Doğu Asya ülkeleri arasındaki diğer bir farklılık da doğrudan yabancı yatırımlarda görülür. Singapur ve Hong Kong'u bir yana bırakacak olursak, özellikle Güney Kore'de doğrudan yabancı sermaye önündeki kısıtlamaların neler olduğunu biliyoruz. II. Kuşak Kaplanlarda, yerli piyasanın küçük olması, yönetim uzmanlığının, teknolojik kapasitenin ve uluslararası pazar bağlantılarının yetersiz olması ve girişimcilik ruhunun zayıflığı gibi nedenler ülke içine çokuluslu şirketlerin çekilmesine

²⁵⁴ UNCTAD (1996), p. 13.

²⁵⁵ J.A.C. Mackie, "Economic Growth in the Asian Region: The Political Underpinnings" in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, pp. 297-298.

neden olmuştur²⁵⁶. Tabii ki çokuluslu şirketlerin ülke içine çekilmesi için, küçük ve orta ölçekli ihracatçılara finansman desteği sağlanmasından, ihracatçılar için uygun bir ortam yaratılması kadar çeşitli teşvikler sağlanmıştır. II. kuşak kaplanlara yönelik yabancı sermaye akımı 1970-80'lerde önemli oranda artış göstermiştir. Bölgeye yönelik özellikle Japonya'nın önemli ölçüde doğrudan yabancı sermaye gönderdiğini söyleyebiliriz. Bunun nedeni Japonya'nın bölgeyi yurtdışı imalat sanayinin platformu olarak görmesidir. Japonya'nın bölgeye yönelik olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları iki dalga şeklinde olmuştur. Bölgeye yönelen birinci doğrudan yabancı sermaye dalgası, 1970'li yılların sonlarına denk gelmektedir. 1972 yılında sermaye kontrollerinin artması, petrol şoku ve yenin değerinin düşük olarak belirlenmesi gibi unsurlar Japonya'nın bölgeye yönelen yatırımlarının artmasına neden olmuştur²⁵⁷. Bölgeye yönelen ikinci dalga bölgenin ihracat patlaması yapmasına neden olmuştur. Bölgeye yönelen ikinci dalga 1985'den sonraki döneme rastlar. 1985 yılında ABD ile Japonya arasında imzalanan Plaza Anlaşması gereğince yenin dolara karşı değer kazanmaya başlamasına ve dış ticaret kısıtlamalarına Japonyalı üreticilerin tepkisi üç şekilde olmuştur²⁵⁸. Herşeyden önce üreticiler, verimlilik artışı yoluyla maliyetleri düşürmek amacıyla yurtiçine yatırım yaptılar. İkinci olarak, bazı üreticiler ABD ve kısmen Avrupa'da yatırım yaparak korumacılık önlemlerinden kaçınmaya ve kârlarını korumaya çalıştılar. Daha önemlisi, üretimlerini II. kuşak kaplanlara ve Doğu Asya ülkelerine yönlendirdiler. Bunun sonucunda Güney Doğu Asya ülkelerinde bir ihracat patlaması yaşanmıştır. 1985-1992 döneminde toplam ihracat için mamul malların oranı Endonezya'da %13.7'den %48.5'e, Tayland'da %41'den %66.5'e ve Malezya'da %31.5'den %65.6'a yükselmiştir²⁵⁹. 1980'li yılların sonlarında Doğu Asya ülkeleri de ülke içinde ücretlerin yükselmesi, kendi para birimlerinin değer kazanması gibi sebeplerle Güney Doğu Asya'ya yatırımlarını yönlendirmişlerdir.

²⁵⁶ K.S. Jomo, "Lessons from Growth and Structural Change in the Second-tier South East Asian Newly Industrializing Countries", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 4, (March 1996), p. 14.

²⁵⁷ Jomo (1996), p. 7.

²⁵⁸ Yılmaz Akyüz, "New Trends in Japanese Trade and FDI: Post-Industrial Transformation and Policy Challenges", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 1, (February 1996), p. 13.

²⁵⁹ Jomo (1996), p. 8.

Özetleyecek olursak, bu ülkelerin ihracatlarının artmasında çokuluslu şirketlerin önemli rolleri olmuştur. Bu da çokuluslu şirketleri ülke içine çekmeyi amaçlayan hükümetlerin uyguladığı politikalar sayesinde olmuştur. Malezya, 20 yıllık bir ithal ikameci sanayileşme politikasından sonra 1970’li yılların başlarında ihracata yönelik sanayileşme politikasını seçmiştir. Özellikle emek yoğun malların ihracatının artırılması hedeflenmiştir. Serbest ticaret alanları ve ihracat işleme alanları oluşturularak ülke içine yabancı sermayenin çekilmesi amaçlanmıştır. Bu dönemin şekillenmesinde 1971’de yürürlüğe giren Yeni Ekonomik Politika programının önemli rolü olmuştur. Malezya ekonomisi 1983-86 yılları arasında tekrar ithal ikameci bir stratejiyi benimsemiştir. Bu döneme damgasını vuran politika ise “Doğuya Dön” (Look East) politikasıdır²⁶⁰. Politika-nın özünü şu şekilde ifade edebiliriz. Politika-nın baş mimarı olan Mahattir Mohammad, yıllardır Batıyı örnek aldıklarını ancak batının doğu kadar başarılı bir süreç yaşamadığını belirtmiştir. Doğunun örnek alınması beraberinde başarıyı da getirecekti. İşte bu niyetle 1983-86 döneminde Kore ve Japonya’ya benzer bir ağır sanayileşme programı uygulanmıştır.

1970’li yıllarda Doğu Asya ve II. kuşak kaplanların dış ticaret kompozisyonlarına bakacak olursak, Doğu Asya ülkelerinin daha başarılı olduklarını görebiliriz²⁶¹. 1970’li yıllarda Doğu Asya ülkeleri ihracattaki mallarını çeşitlendirmeyi başarmıştır. Giysi, hammadde ve muhtelif imalatın ihracatın payı azalırken, elektrikli ve elektriksiz makine ihracatının arttığını görüyoruz. Ancak II. kuşak kaplanlara Güney Doğu Asya ülkelerine baktığımızda birincil mallar ihracatının önemli olduğunu görüyoruz. Bu ülkelerde mamul malların ihracatını artırırsalar da Doğu Asya kadar başarılı olamadıklarını söyleyebiliriz.

II. 7. UÇAN KAZ PARADİGMASI

Uçan Kaz Paradigması, 1930 yılında Japon ekonomisti Akamatsu’nun Japonya’nın nasıl sanayileşmiş bir ülke olduğunu açıklaması üzerine ortaya çıkmıştır. Paradigma’ya göre, Doğu Asya’nın başarısının sebebi, Doğu Asya’nın Japonya’dan boşalan

²⁶⁰ Yülek, s. 137.

²⁶¹ Chung H. Lee and Seiji Naya, “Trade in East Asian Development with Comparative Reference to Southeast Asian Experience”, *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988), pp. 128-132.

piyasaları çabucak kapmasıdır. 1950'li yıllarda Japonya önemli tekstil ihracatçısıydı. Ancak ülkede reel ücretlerin yükselmesiyle, tekstil ve emek yoğun faaliyetlerde mukayeseli üstünlüğünü kaybetmiştir. İşte böyle bir ortamda Doğu Asya ülkeleri ucuz işgücü avantajı sayesinde bu piyasaları ele geçirmiştir.

Rowthorn, Ozawa'dan aktardığı şu sözlerle Uçan Kaz Paradigmasını²⁶² ortaya koymaktadır. "Uçan Kaz Paradigması, Doğu ve Güneydoğu Asya'nın ekonomik kalkınmasının bölgesel bir modelidir. Japonya Asya'nın "lider" kazı, yeni sanayileşen ekonomiler (Hong Kong, Singapur, Güney Kore ve Tayvan) ikinci sırayı, ASEAN-4 (Endonezya, Tayland, Malezya ve Filipinler) ise üçüncü sırayı oluşturmaktadır... Doğu ve Güneydoğu Asya'nın dinamik büyümesi... vahşi kazların uçuş şekline benzemektedir. Ekonomist'in belirttiği gibi "kazlar göç ettikleri zaman, V şeklinde uçarlar". "Bu paradigmanın özü, bir grup ekonominin dış ticaret ve çokuluslu şirketler aracılığıyla karşılıklı hareket etmeleridir. Teknolojinin, tamamlayıcı girdilerin ve piyasaların sağlayıcısı olarak üstün ekonominin önderliğinde hareket ederler. Daha az gelişmiş ekonomiler ise hiyerarşik bir düzen çerisinde onu takip ederler. Bu ekonomiler bir grup halinde dışa yönelik -ihracat amaçlı bir kalkınma stratejisi uygulamak zorundadırlar... Bu süreçte grup ekonomileri çokuluslu şirketlerin faaliyetlerinin rekabet yaratıcı etkilerinden faydalanacaklardır..."

E. Terry, Akamatsu'nun Uçan Kaz Paradigmasını çok güzel bir şekilde izah etmiştir²⁶³. "Akamatsu'nun modeli ihracatın liderlik ettiği bir modele dayanmaktadır. Akamatsu'ya göre bir sanayinin yakalama süreci başladığında rakipleri, gelişmiş ülkede yerleşmiş olanlar, güç kaybetmeye başlayacaklardır. Gelişmekte olan A ülkesinin sanayisi, gelişmiş B ülkesinin piyasasını ele geçirdiğinde, kendi zirvesine ulaşacaktır". Akamatsu bu modeli daha sonra gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere uyarlayarak Uçan Kaz paradigmasını ortaya çıkarmıştır.

²⁶² Terutomo Ozawa, "The Flying Geese Paradigm of Foreign Direct Investment, Economic Development and Shifts in Competitiveness", Unpublished Manuscript, 1995, p. 1-2'den aktaran Robert Rowthorn, "East Asian Development: The Flying Geese Paradigm Reconsidered", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 8, (March 1996), p.1.

²⁶³ Edith Terry, "The East Asian Miracle-One Paradigm Too Many", *Institute of Southeast Asian Studies*, 1999, p. 5.

Terry, Akamutsu'nun modelini son derece basit bulur. Terry'e göre²⁶⁴; "izleyici ülke, gelişmiş ülkelerden ithal ettiği malları kendisi üretmeye başlayarak, o malları ihracata yönlendirecektir. İzleyici ülke bu sayede dayanıksız tüketim mallarından, tüketim mallarına ve daha sonra da sermaye malları üretimine geçecektir. Diğer ülkeler de aynı metodu izleyebilirler. "İzleyici" ülkeler bebek sanayi korumacılığı ve ihracatı destekleyici şekilde bir sanayi politikası izlerler. Lider kaz yorulduğu zaman, diğer kazlar liderliği alırlar. Sonuç; sanayileşme amacının gerçekleşmesi için bir grup ekonomi arasında emeğin bölümünün gerçekleşmesidir." Terry, Akamatsu'nun 1960 yılında uçan kaz paradigmasını yenilediğini ve Japonya'nın 1950-1960 yılında Güneydoğu Asya'ya olan bakış açısına göre şekillendirdiğini belirtmiştir.

Burada dikkat çeken bir husus Akamatsu'nun da, Ozawa'nın da bir model olarak Japonya modelini ortaya çıkarmak istemeleridir. Japonya gerçekten Doğu Asya için bir model midir? Doğu Asya ya da Güneydoğu Asya Japonya'dan etkilenmişler midir? Doğu Asya ülkelerinin gelişmelerinde Japonya'dan farklı unsurlara rastlamak mümkün müdür?

Çalışmamıza başlarken, Japonya'nın çalışma alanının dışında bırakılacağını belirtmiştik. Ancak aynı zamanda da Japonya'nın bu ülkeler için bir model olarak gösterildiğini ve yeri geldikçe Japonya'dan bahsedeceğimizi söylemiştik. Önce, Japon modeli nedir? Ne gibi özellikleri bünyesinde barındırmaktadır? Kısaca bunlara bakalım. Japonya, sanayileşmesi için gereken hammaddelerden yoksun bir ülke olduğundan, sanayi malları ihraç ederek, sanayileşmesi için gerekli olan hammadde ve uygun teknolojileri ithal etmiştir. Japonya, ileri sürüldüğü gibi tam bir dışa yönelik sanayileşme politikası izlememiştir. Japonya, hem ithal ikameci hem de ihracata yönelik sanayileri için karışık bir teşvik sistemi geliştirmiştir. Aynı zamanda yerli üreticileri, tarife ve tarife dışı engellerle korumuşlardır. Ayrıca Hirono'nun belirttiği gibi dolaysız yabancı sermaye üzerine çeşitli kısıtlamalar getirmişlerdir²⁶⁵. Japon modelinde, devlet ve özel sektör arasındaki karşılıklı ilişki çok önemlidir. Devlet ve özel sektör temsilcileri, danışma kurulla-

²⁶⁴ Terry, p. 6.

²⁶⁵ R. Hirono, "Japan: Model For East Asian Industrialization?", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988, p. 242.

rında biraraya gelerek uygulanması düşünülen politikalar üzerinde tartışıyorlardı. Japon modelindeki diğer bir özellik de, Japonya Sanayi ve Ticaret Bakanlığının (MITI), Japonya'nın sanayileşmesindeki rolüdür. MITI, dış ticaret politikaları ile sanayi politikalarının tasarım ve koordinasyonunu üstlenmişti. MITI, ülkenin gelişmesi için gerekli olan sektörleri belirlemekle kalmıyor, aynı zamanda, sektörlerin gelişmesi için gerekli olan bütün teşvikleri, destekleri sağlıyordu. Japonya modelinde ön plana çıkan bir diğer özellik de sanayi yapısındadır. Japonya'nın gelişmesinde Zaibatsu denilen büyük aile holdingleri ön plandadır. Bu büyük aile holdinglerine ekonominin her alanında rastlamak mümkündür. Japon modelinin diğer özelliklerini ise şu şekilde sıralamamız mümkündür. Eğitimine verilen önem, tasarruf oranlarının yüksekliği, işçilere yönelik olarak uygulanan ömür boyu istihdam garantisi²⁶⁶.

Japon modelinin genel özelliklerini belirttikten sonra, Japon modelinin Doğu Asya yansımalarına bakalım.

Özellikle Güney Kore'de Japon modelinin genel özelliklerine rastlamamız mümkün olur. Çünkü, Güney Kore'nin 1961-1979 döneminde "altın çağı" olarak adlandırılan dönemin mimarı olarak gösterilen Park'ın şu sözleri durumun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır: "Meiji Restorasyonu (Meiji, Japonya'nın gelişmesinde ön plana çıkan liderdir) bizim kendi devrimimizin performansına yardımcı olacaktır"²⁶⁷. Park, Japon modelinden derinden etkilenmişti. Zaten 1961 yılında askeri darbeye başa geldikten sonra Maliye Bakanlığı ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nı MITI'ye benzer görevlerle donattı. Ayrıca 1962 yılında Ekonomik Planlama Kurulu'nun kurarak, bu kurulu ülkenin sanayileşmesi için gerekli sektörleri belirleyip, onları desteklemekle görevlendirdi. Ayrıca MITI'nin dış ticareti desteklemekle görevlendirdiği Japonya Dış Ticaret Organizasyonu (Japan External Trade Organization-JETRO) ile benzer (Korea Overseas Trade Association-KOTRA) Kore Yurt Dışı Dış Ticaret Birliğini kurmuştu. Yine MITI'nin yurtdışından gelen teknolojileri yönetmekle görevlendirdiği Sanayi Bilim ve Teknoloji Kurumuna (Agency for Industrial Science and Technology-AIST) benzer şekilde, Kore Bilim ve

²⁶⁶ Hirono, p. 246.

²⁶⁷ Amsden (1989), p. 52.

Teknoloji Enstitüsünü (Korean Institute for Science and Technology-KIST) kurdu²⁶⁸. Tayvan'da ise benzer görevi Ekonomik Planlama ve Kalkınma Konseyi yapmaktaydı. Ancak Ekonomik Planlama ve Kalkınma Konseyi'nin MITI kadar etkili olmadığı söylenmektedir. Çünkü, Konsey özel sektörlerle minimum ilişki içerisindeydi. Aslında bu tamamen devletin özel sektörle olan ilişkisine bağlanabilir. Japonya ve Güney Kore'de devlet ile özel sektör arasında karşılıklı bir bağ vardı. Tayvan'da ise hükümetler genelde kamu girişimcilikleri aracılığı ile stratejik alanlara giriyordu ve mümkün olduğunca özel sektörün güçlenmesini istemiyordu (Wang örneğinde olduğu üzere). Burada karşımıza Japonya ile Kore arasında bir benzerlik daha çıkmaktadır. Biraz önce de belirttiğimiz gibi Japonya'da ekonomide zaibatsu'ların etkin rolleri vardı. Zaibatsu'lar genellikle tek bir holding tarafından kontrol edilen ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketlerdi. Zaibatsu'nun benzeri karşımıza Güney Kore'de chaebol olarak çıkmaktadır. Gold Star, Samsung, Hyundai gibi chaebollar, tekstilden otomotive kadar ekonominin her alanında faaliyet gösteriyorlardı. Tayvan'ın durumu ise farklılık arz etmekteydi. Ülkenin gelişiminde girişimcileri ve küçük ve orta ölçekli firmalar etkiliydi. Wade'in yaptığı şu benzetme ülkelerin sanayi yapılarını gayet güzel bir şekilde ifadelendirir²⁶⁹. Wade; Güney Kore ve Japonya'yı bir "ahtapot"a benzetirken, Tayvan'ı ise bir "karides"e benzetmektedir. Gerçekten de zaibatsu'lar olsun, chaebollar olsun biraz önce de belirttiğimiz gibi ekonominin her alanında faaliyet gösteriyorlardı. Tıpkı ahtapotun kolları gibi, sanayinin her alanına kolları uzanmıştı. Gereffi'nin belirttiğine göre, 1987 yılında Samsung'un toplam satışları 21 milyar \$'dı. Bu oran Tayvan'ın en büyük 10 şirketinin toplam satışlarının %40'ından fazlasına tekabül etmekteydi ve Samsung, 10 şirketin istihdam ettiği kişi sayısının, %50'sinden fazlasını istihdam etmekteydi²⁷⁰.

Hirono, Japon mucizesinin diğer ülkeler tarafından bir model olarak değerlendirilemeyeceğini söylemektedir. Hirono'ya göre bunun nedeni Japon modelinin özelliklerinin Japonya'ya özgün olmasıdır. Şimdi; Hirono'nun görüşlerini irdeleyelim. Hirono'ya

²⁶⁸ Vogel, p. 53.

²⁶⁹ Wade (1990a), p. 66.

²⁷⁰ Gary Gereffi, "Big Business and the State", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990b, p. 95.

göre ilk bakmamız gereken nokta özel doğrudan yabancı sermayedir²⁷¹. Biraz önce de belirttiğimiz gibi Japonya yabancı sermayeye yönelik kısıtlayıcı bir politika izlemiştir. Bu politikaya Güney Kore’de rastlamak mümkündür. Özellikle Park döneminde, yabancı sermayenin yerli piyasaya girmesine sınırlı ölçüde izin verilmiştir. Amaç yerli piyasanın korunmasıydı. B. Stallings’in yaptığı çalışma bu açıdan ilginçtir. Stallings, çalışmasında Brezilya, Meksika, Tayvan ve Güney Kore’nin kalkınmasında yabancı sermayenin rolünü incelemiştir²⁷². Çalışma da Güney Kore’nin gelişmesinde doğrudan yabancı sermayenin rolünün en az olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Tayvan, Singapur ve ikinci kuşak kaplanlar da (Malezya, Filipinler, Endonezya ve Tayland) doğrudan yabancı sermayenin önemi yadsınamaz. Singapur’u gözönüne alırsak, Singapur bilinçli bir şekilde ülke içine daha fazla yabancı sermaye çekmeye uğraşmıştır. Dolayısıyla yabancı sermaye politikası açısından Güney Kore hariç diğerlerinin Japon modelinden etkilendiklerini belirtmemiz oldukça zor olacaktır.

Bakılması gereken diğer bir nokta da Japonların dengeli yönetim sistemidir. Japonlar, ekonomik durgunluk dönemlerinde firmalar mümkün olduğunca işçi çıkarımına yönelmezler. Ancak bu açıdan da bir farklılık görmemiz mümkün olabilir. 1970 yılında Singapur ekonomisinde emek kıtlığı baş gösterince, Singapur yurtdışından işgücü ithal etmiştir.

Singapur gerek çokuluslu şirketlere açıklığı, gerekse işgücü ithali gibi nedenlerle Japon modeline ters düşse de, Japonya’nın danışma kurullarının benzerini, tartışma kurulunu oluşturmayı da ihmal etmemiştir. Üstelik tartışma kurulunun işleyişi açısından Japonya’ya çok fazla benzerlik göstermektedir. Ancak Tayvan’ın durumu ise farklılık göstermektedir. Tayvan ancak 1985 yılında tartışma kurulları gibi bir kuruma ihtiyaç duymuştur. Çünkü bu dönemde daha sofistike mallar alanına kayma olduğundan hükümet-özel sektör ilişkisinin karşılıklı götürülmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

²⁷¹ Hirono, pp. 247-248.

²⁷² Barbara Stallings, “The Role of Foreign Capital in Economic Development”, in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990, p. 63.

Japonya ile Güney Kore arasındaki benzerlik sanayi politikası açısından da incelenebilir. Dünya Bankasının çalışmasında Japonya'nın sanayi politikasını görmemiz mümkündür. "Japonya'nın sanayi politikası 1970 başlarına kadar belli standartlara sahipti. Hükümet büyük firmalara kredileri yönlendirirken aynı zamanda firmaları dinamik ve statik ölçek ekonomilerine ulaşıncaya kadar yerli piyasayı koruyorlardı. Spesifik sektörlerle giriş ise kısıtlıydı"²⁷³. Pack ve Westphal yaptıkları çalışma da önemli sektörlerle kredilerin tahsis edilmesi, korumacılık ve bu sektörlerle girişin kısıtlanması gibi Güney Kore politikalarının Japonya ile benzerlik gösterdiğini belirtmektedirler²⁷⁴.

Japonya modelinin bir diğer özelliği de eğitime önem vermiş olmasıydı. Başta Japonya olmak üzere Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong ve II. kuşak kaplanlar eğitime büyük önem vermişlerdir. Bu ülkelerde yıllar geçtikçe okur-yazar oranı yükselmiştir. Eğitime verilen önem hükümet bütçelerine de yansımıştır. Bütçelerde her zaman eğitime ayrılan pay yüksek olmuştur. Ayrıca, eğitimde ilerleme sağlamak amacıyla okullar iki vardiyalı olarak kullanılmıştır. Özellikle Tayvan'da gündüzleri kırsal kesimde çiçek toplayan kızlar geceleri yatakhanelerinde okuma-yazma öğreniyorlardı²⁷⁵.

Doğu Asya ülkelerinin, Japonya'dan etkilendikleri yönler olduğu gibi farklı yönleri de olmuştur. Ayrıca her ülkenin kendi özgün koşulları da söz konusudur. O halde şöyle diyebiliriz: Doğu Asya'da bir başarı yaşandığı doğrudur. Ancak başarının temel dinamikleri ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Dolayısıyla Doğu Asya Modeli diye tek tip bir modelden bahsetmemiz söz konusu değildir. Bunu tek bir modelmiş gibi, gelişmekte olan ülkelere adapte etmek istenmesi ise yanıltıcı olacaktır. Muhakkak ki, gelişmekte olan ülkelerin Doğu Asya ülkelerinden ders alacakları noktalar vardır. Ancak her ülkenin kendi bünyesine uygun bir gelişme stratejisi olacağını da gözönüne almalıyız. Bu noktada Lucas'ın yaptığı benzetme gerçekten çok çarpıcıdır²⁷⁶. Herhangi bir ülkeye "Kore Modeli'ni uygula" demek, herhangi bir basketbolcuya "Micheal Jordon Mo-

²⁷³ World Bank, p. 308.

²⁷⁴ Pack and Westphal, p. 102.

²⁷⁵ Helen Hughes, "Why Have East Asian Countries Led Economic Development", *The Economic Record*, (March 1995), p. 98.

²⁷⁶ Robert Lucas, "Making a Miracle", *Econometrica*, V: 61, N: 2, (March 1993), p. 252.

delini uygula” demek gibidir. Herhangi bir ülkenin ya da basketbolcunun modelin dinamiklerini öğrenmeden, kendisine uygunluğunu test etmeden başarıyı yakalaması zordur. Page ise gelişmekte olan ülkelerin Asya ülkelerinden iki tane ders çıkarmaları gerektiğini belirtmiştir²⁷⁷.

1. Politikaların çeşitliliği, herhangi bir dersin ya da önerinin ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Belki de temel hakların sağlanması başarının merkezinde yer alır.

2. Kurumsal ve politik çevreler olmaksızın verilen öğütler havada kalacaktır. Hükümetlerin kapasitesi önemlidir. Mesela Japonya ve Kore’de hükümetler etkili iken, Tayland, Malezya ve Endonezya’da hükümet müdahalesi minimum düzeydedir.

Page’e göre Doğu Asya Modelinde hükümetlerin başarılı olmaları, ister Afrika’da, isterse Kuzey Amerika’da ya da dünyanın herhangi bir yerinde hükümetlerin başarılı olacakları anlamına gelmemelidir. William Cline çalışmasında gelişmekte olan ülkelerin, Doğu Asya ülkelerinin uyguladıkları politikaları takip ettiklerinde benzer başarılarla ulaşamayacaklarını söylemektedir²⁷⁸.

²⁷⁷ John Page, “The East Asian Miracle: An Introduction”, *World Development*, V: 22, N: 4, (April 1994), p. 624.

²⁷⁸ William Cline, “Can East Asian Model of Development be Generalized?”, *World Development*, V: 10, N: 2, 1982, pp. 88-89.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ASYA KRİZİ

III.1. ASYA KRİZİNİN GELİŞİMİ

Güney Doğu Asya'da patlak veren krizin başlangıç tarihi, 2 Temmuz 1997 olarak kabul edilmektedir. 2 Temmuz'da, Tayland para birimi Baht'a karşı olan spekülasyon hareketlerine dayanarak, para birimini devalüe etmiştir. Ancak hemen şunu belirtmeliyiz ki krizin sinyalleri daha önceden gelmiştir. 1997 yılı başında yaşanan ardı ardına şirket iflasları, kriz sinyallerini veriyordu. Fakat, 1997 yılında yaşanan iflaslar ise, 1990'lı yılların başlarından itibaren uygulanan yanlış ya da yetersiz politikaların ürünüdür. Krizin sinyallerinin algılanamaması ise, özellikle Tayland'da, politik istikrarsızlık sebebiyledir. Tayland'da 1995-1996 yılında Banharn, 1996-1997 yılında ise Chavalit başta bulunmaktaydılar. Bir başka ifadeyle ülkeyi iki yıl içinde, iki farklı lider yönetmiştir. Politik istikrarsızlık kadar, her iki hükümetin de uyguladıkları kötü makro ekonomik politikalar yerli ve yabancı yatırımcıların güvenlerini zedelemiştir²⁷⁹. Tayland'da hükümetler sorunlara kayıtsız kalmışlardır. 1995 yılında ülkenin ihracat artış hızı %30'larda iken 1996'da %−1.9'lara gerilemesinin sebepleri analiz edilmemiştir. 1995 yılından itibaren doların değer kazanması ile birlikte baht ta, dolara bağlı olduğundan dolayı, değer kazanmıştır. Bu husus ülkenin rekabet gücünü olumsuz etkilese de hükümet bu soruna bir çözüm getirmeye uğraşmamıştır.

Asya Krizinin hızlanmasında etkili olan unsur da Japonya'nın Mayıs ayı içinde yaptığı açıklamadır. Japonya, doların yen karşısında sürekli değer kazanacağından korktuğu için, faiz oranlarını yükseltebileceğini açıklamıştır. Japonya daha sonra bu politikayı yürürlüğe sokmasa da, bu politikanın uygulanacağı beklentisi, Tayland para birimine yönelik spekülasyon hareketleri artırdı. Wade, bu açıklamayı şu şekilde yorum-

²⁷⁹ L.S. Lauridsen, "The Financial Crisis in Thailand: Causes, Conduct and Consequences?", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998), p. 1579.

lamaktadır²⁸⁰: “Bu politikanın uygulanacağı beklentisi, Tayland para birimi üzerindeki endişeleri arttırdı. İlaveten ABD ve Avrupa’da daha parlak fırsatlar doğmuştu. Ticari bankaların, yatırım bankalarının ve bölgede yatırım yapan herkesin para biriminin istikrarının korunabileceği konusunda korkuları vardı”. Zaten bu politikanın uygulanacağı düşüncesi de kısa dönemli sermayenin Güney Doğu Asya’dan kaçarak, Japonya’ya yönelmesine neden olmuştur²⁸¹.

Tayland para birimine yönelik spekülasyonlara karşı mücadele etse de, para birimi baht’ı devalüe etmesinden başka bir seçeneği de yoktu. Ayrıca, yabancı yatırımcılar Tayland’a çok fazla kısa dönemli borç verdiklerinin farkına varmışlardı. Bunların kârlı olabilmeleri ancak baht-dolar arasındaki sabit ilişkinin devam etmesi halinde mümkün olacaktı. Bahtın devalüe edilmesi, yabancı yatırımcıların ellerindeki bahtları satıp, dolara yönelmelerine sebep olmuştur. Tayland’ın para birimini devalüe etmesi dikkatleri diğer ülkelerin para birimlerini devalüe edip etmeyecekleri üzerine yoğunlaştırmıştır. Tayland’da kriz patlak verince, krizin Endonezya’ya sıçraması bekleniyordu. Çünkü Endonezya’da Tayland’la benzer sorunlara sahipti. İhracat büyüme hızının yavaşlaması, cari hesap açığı, ağır dış borç yükü ve bankacılık sektöründe geri dönmeyen borçların fazlalığı gibi sorunlar Tayland ekonomisinin de sorunları arasındaydı²⁸². Ancak Endonezya’nın sorunları Tayland kadar ağır değildi. Ancak Temmuz başında Endonezya para birimine yönelik spekülasyon hareketleri yoğunlaştı. Merkez Bankası Endonezya para birimi rupiah’ın dalgalanma marjını %12 oranında genişletse de²⁸³ spekülasyon saldırılarına dayanamayıp rupiah’ı dalgalanmaya bıraktı. Bu süreçte büyük firmaların borç ödemelerini gerçekleştiremeyecekleri gerekçesiyle dolara yönelmelerinin de rolü olmuştur²⁸⁴.

²⁸⁰ Robert Wade, “From ‘miracle’ to ‘cronyism’: Explaining the Great Asian Slump”, *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998a), p. 699.

²⁸¹ UNCTAD, *Trade and Development 1998*, New York: UNCTAD Yayını, 1998, p. 66.

²⁸² Richard Robison and Andrew Rosser, “Contesting Reform: Indonesia’s New Order and the IMF”, *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998), p. 1600.

²⁸³ Sweta Chaman Saxena, “A Country Report on Indonesia” in *The Asian Crisis: What has happened and why?* (ed.) Kar-yiu Wong, (September 1998), p. 55.

²⁸⁴ Robison and Rosser, p. 1600.

Tablo 3.1: ASYA KRİZİ KRONOLOJİSİ (Ocak 1997-Şubat 1998)

Ocak 1997	– Güney Kore’de Hanbo Steel isimli holdingin 6 milyar \$ borç bırakarak iflas etmesi
Şubat 1997	– Tayland’da Samprasong isimli şirketin dış borç ödeme yükümlülüğünü yerine getiremeyerek iflas etmesi
Mart 1997	– Güney Kore’de ülkenin en büyük çelik üreticisi olan Sammi Steel’in iflas etmesi – Tayland’da hükümetin finans kuruluşlarının borçlarını üstlenmesine rağmen edimini yerine getirememesi
Mayıs 1997	– Tayland’daki en büyük finans kuruluşu olan “Finance One”ın batması – Mayıs ayı ortasında Tayland Bahtına karşı spekülasyon hareketlerinin artması
Temmuz 1997	– Tayland’ın para birimi bahtı devalüe etmesi ve IMF’ye yardım başvurusu yapması – Malezya para birimi ringgit’i desteklemeden vazgeçmesi
Ağustos 1997	– Tayland’ın IMF ile anlaşması ve bir istikrar programı yürürlüğe koyması ve IMF’den 17.2 milyar \$’lık finansal yardım alması – Endonezya’nın para birimi rupiah’ı dalgalanmaya bırakması
Eylül 1997	– Malezya’da bazı altyapı programlarının dondurulması
Ekim 1997	– Endonezya’da altyapı yatırımlarının durdurulması ve bankacılık reformuna karar verilmesi – Endonezya’ya 37 milyar \$ yardım paketinin verilmesi
Kasım 1997	– Endonezya’da 16 bankanın kapatılması – Güney Kore’de para birimi won’un değer kaybetmeye başlaması – Japonya’da 1945’ten beri ilk kez bir aracı kurumun iflas etmesi, Hokkaido Bank ve Yamachi’nin 15 milyar \$ borcuyla iflas etmesi.
Aralık 1997	– Güney Kore’nin IMF’den 57 milyar \$ tutarında kredi alması, kısa vadeli borcun 100 milyar \$ seviyesinden çok yüksek düzeyde çıkması – Tayland’daki 58 finans kuruluşunun 56 tanesinin iflas etmesi – Malezya’da kamu harcamalarının %18 kısılması – Dünyanın büyük bankalarının, G. Kore’nin kısa dönemli borçlarını yeni bir ödeme planına bağlamaları yönünde anlaşmaları
Ocak 1998	– Endonezya’nın dış borç miktarının resmi olarak 117 milyar \$ olduğunu açıklamayı, hükümetin IMF ile sıfır büyüme, %20 enflasyon ve devalüasyon konusunda anlaşması – Uluslararası kredi kuruluşlarının Asya ülkelerinin kısa dönemli borçlarını yeni bir ödeme planına bağlamaları ve Kore’nin 24 milyar \$’lık borcunun yeni bir ödeme planına bağlanması
Şubat 1998	– IMF’nin G. Kore ile büyüme hızının düşürülmesi konusunda anlaşması – Endonezya’da banka sayısının azaltılmasına çalışılması – Endonezya ve IMF arasında döviz kuru politikaları ile ilgili görüşmelerin devam etmesi

- Kaynak:** 1) İMKB Araştırma Müdürlüğü, *Güney Doğu Asya Krizi: Türkiye Ekonomisi ve İMKB’ye Etkileri*, (Haziran 1998), s. 8.
2) M. Levent Hacısızlamoğlu ve H. Serkan Silahşör, *Güneydoğu Asya Krizi’nin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri*, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Dizisi 17, (Mayıs 1998), s. 45.
3) Şükrü Binay ve Ferhan Salman, *The Global Crisis and The Turkish Economy*, Ankara: The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department, (November 1998), pp. 1-2.

Krizin Malezya'daki yansımaları ise oldukça ilginçtir. Temmuz'da 1 \$ = 2.5 Malezya Ringgit iken, Aralık ayı sonunda Ringgit değer kaybına uğramıştır. Aralık ayı itibarıyla bir dolar, dört Malezya Ringgit'ine eşit hale gelmiştir. Kriz süresince ilginç açıklamalarda bulunan Malezya Başbakanın para ticaretinin verimsiz, gereksiz ve ahlaksız olduğunu söylemesi Ringgit'in değer kaybetmesine yol açmıştır. Çünkü piyasalar bu açıklamayı, ithalatla ilgili olmayan döviz alışlarının üzerine yasak getirileceği şeklinde yorumlamışlardır²⁸⁵.

Tablo 3.2: Güney Doğu Asya ve Asya Ülkelerinin Hisse Senedi Piyasalarındaki ve Döviz Kurlarındaki Yüzde Değişmeler (1 Temmuz 1997-18 Şubat 1998)

Ülke	Hisse Senedi Piyasası	Döviz Kurları (ABD dolarına karşı)
Endonezya	- 81.2	- 73.5
Güney Kore	- 32.3	- 48.1
Tayland	- 47.9	- 43.2
Malezya	- 59.0	- 33.2
Singapore	- 45.0	- 13.2
Hong Kong	- 35.6	ABD dolarına endeksli

Kaynak: Singh, p. 30

Tablo 3.2'de Güney Doğu Asya ve Doğu Asya ülkelerinde 1 Temmuz 1997-18 Şubat 1998 tarihleri arasındaki hisse senedi piyasalarındaki ve döviz kurlarındaki değişimler görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere, krize giren ülkelerin, Singapur ve Hong Kong'u hariç tutarsak, para birimleri dolara karşı %33-%74 oranında değer kaybına uğramıştır. Parası dolara karşı en fazla değer kaybeden ülke ise Endonezya olmuştur.

Tayland'da başlayıp, Filipinler, Endonezya ve Malezya'ya da sıçrayan krizin bölgesel olduğu ve çok ciddi bir kriz olduğu düşünülmezken, krizin Güney Kore'yi de içine alması dikkatlerin bu ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Çünkü dünyanın en büyük onbirinci ekonomisi olan Güney Kore'nin krize girmesi beklenmedik bir olaydı. Güney Kore'de olaylar ardarda gelmiştir. Ekim ayının son haftasında won'un değer kaybetme-

²⁸⁵ K.S. Jomo, "Financial Liberalisation, Crises and Malaysian Policy Responses", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998a), p. 1563.

sini hisse senetleri fiyatlarındaki düşüşler izlemiştir. Buna bir de büyük firmaların borç ödeme yükümlülüklerini yerine getirmelerindeki zorluklar eklenince finansal piyasalar-daki sıkıntılar artmıştır. Ülke para birimi won'un değer kaybetmesini önlemek için hü-kümet yoğun müdahalelerde bulunmuştur. Ancak bu çabalar bir sonuç vermemiş ve won'un günlük dalgalanma marjı %4.5'den, %20'ye çıkarılmıştır²⁸⁶.

Asya Mucizesinin faktörleri üzerinde nasıl uzlaşma sağlanamamışsa, Asya'da patlak veren krize neden olan unsurlar üzerinde de tam bir fikirbirliğine varılamamıştır. Neoklasikler ile Revizyonistlerin krizin nedenleri konusunda farklı unsurları ön plana çıkardıklarını söyleyebiliriz²⁸⁷. Neo Klasikler, krizin sebebi olarak; hükümetlerin piya-salara ve özellikle de finansal piyasalara aşırı müdahalesini ve Asya ekonomilerindeki kurumsal zayıflıkları görmektedirler. Revizyonistlere göre ise kriz finansal sistemin, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, yeterli düzeyde gelişmemiş olmasından kay-naklanmaktadır. Johnson, Neo Klasiklerin Asya Krizini "cennetten gelen bir hediye" olarak gördüklerini söylemektedir²⁸⁸. Bunun altında yatan düşünce; krizin Neo Klasik iktisatçıları haklı çıkardığıdır. Krizin nedenlerine girmeden önce şunu belirtmek istiyorum. Asya Krizinin başlangıç tarihinin üzerinden iki yıl geçmesine rağmen hâlâ krizin nedenleri üzerinde ortak bir görüş yoktur. Biraz önce de belirttiğimiz gibi, krizin sebep-lerine yönelik farklı bakış açıları vardır.

İlginç olan bir nokta var. O da, kriz patlak vermeden önce ülkelere uyguladıkları başarılı politikalar nedeniyle methiyelerin yağdırılmış olmasıdır. Wade, IMF'nin, Güney Kore'de Kasım 1997'de patlak vermeden üç ay öncesi yayımlanan yıllık raporunda, Gü-ney Kore'nin makroekonomik performansı için onlara teşekkür edilmesi gerektiğini yazdığını belirtmektedir. Wade, yine aynı raporda, Tayland'a, göz alıcı başarıları ve uyg-uladıkları güçlü makroekonomik politikalar için, övgüler yağdırıldığını söylemektedir²⁸⁹.

²⁸⁶ Fuat Ercan, "Doğu Asya Krizinin Neden ve Sonuçlarına İlişkin Ara Değerlendirme", *Business Note-book*, (Mart 1998), p. 44.

²⁸⁷ Wade (1998a), p. 693.

²⁸⁸ Chalmer Johnson, "Economic Crisis in East Asia: the Clash of Capitalism's", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998), p. 655.

²⁸⁹ Robert Wade, "The Asian Debt and Development Crisis of 1997-?: Causes and Consequences", *World Development*, Vol: 26, No: 8, (August 1998b), p. 1537.

Aslında ülkelerin makroekonomik göstergelerine baktığımızda, durumlarının iyi olduğunu görmemiz mümkündür. Çünkü bu ülkelerin hepsinde kamu bütçesi ya denkti ya da fazla vermektedir. Mesela, Güney Kore’de kamu bütçesinin, 1995-1997 döneminde, denk olduğunu söyleyebiliriz. Aynı dönem itibariyle Endonezya’da kamu bütçesi fazla vermektedir. Ayrıca ülkelerin enflasyon oranları da düşüktü. Tasarruf oranları ise yüksekti. Ancak bu ülkelerin hepsi de cari işlemler açığı vermektedirler. Fakat cari işlemler açığı, Tayland hariç, çok büyük düzeyde değildi. Asıl sorun; kısa vadeli borçların yüksek olmasında, kaynakların yanlış alanlara yönlendirilmesi sebebiyle firmaların borç/özsermaye oranlarının yüksek olmasındaydı.

III.2. ASYA KRİZİNİN NEDENLERİ

III.2.1. Kısa Vadeli Borçlar

Güney Doğu Asya ülkeleri (Endonezya, Malezya, Tayland ve Filipinler) ile Güney Kore’de kısa vadeli borçların artmasının sebeplerini dışsal ve içsel etkenler sayesinde açıklamamız söz konusu olabilir. Dışsal etkenler olarak birkaç nokta ön plana çıkmaktadır. Herşeyden önce; 1985 yılında imzalanan Plaza Anlaşması’na göre yen’in değeri dolara karşı yükseltilmiştir. 1985-1995 döneminde, 1 Dolar = 238 Yen iken, 1 Dolar = 80 Yen olmuştur²⁹⁰. Bu, paralarını dolara endeksleyen Güney Doğu Asya ülkelerinin para birimlerinin ucuzlaması anlamına gelmekteydi. Güney Doğu Asya ülkelerinin para birimlerinin ucuzlaması, bu ülkelerin rekabet güçlerini arttırmıştır. Japonya’lı üreticiler, ucuz üretim alanları buldukları için bu bölgeye yönelmişlerdir. Ayrıca, sanayileşmiş ülkelerin 1990’lı yılların başlarında girdikleri durgunluğa bağlı olarak, düşük faiz oranı uygulamaları da²⁹¹, bölgeye yönelen kısa dönemli sermayenin artmasına sebep olmuştur. Çünkü bu ülkelerde yüksek faiz politikası uygulanmaktaydı. Sanayileşmiş ülkelerdeki yatırımlar, ülke içinde faiz oranlarının düşük olması sebebiyle, yüksek faiz uygulayan ülkelere yöneldiler. Amaçları faiz arbitrajından faydalanmaktı. Bu ülkelere yönelen kısa dönemli sermayenin diğer bir nedeni de Japonya’nın 1980 sonlarındaki yaşadığı hisse

²⁹⁰ Wade (1998a), p. 696.

²⁹¹ UNCTAD (1998), p. 59.

senedi ve gayrimenkul fiyatlarındaki düşüşlerden²⁹² (balon ekonomisinin patlaması) sonra uyguladığı politikadır. Japonya kötü durumda olan bankaların iflas etmesine göz yummamıştır. Bunun yerine borçlarını silerek, onlara düşük faiz oranlarından borçlanma imkanı tanımıştır. Bankaların elde ettikleri fonları Güney Doğu Asya'ya yönlendirmeleri de, hem yüksek faiz uygulaması, hem de ülke paralarının dolara bağlı olması sebebiyledir. Japonya ve Avrupa ülkelerinde uygulanmakta olan genişleyici para politikasının da, bu ülkelere yönelen sermaye miktarının artmasında rolü vardır. Genişleyici para politikasına, tüketicilerin yeteri derecede hızlı bir şekilde tepki vermemeleri de²⁹³ bu ülkelerde aşırı likidite oluşmasına ve bu likidite fazlasının gelişmekte olan ülkeler kadar Güney Doğu Asya'ya yönelmesine de sebep olmuştur.

İçsel faktörlere bakacak olursak, krize giren ülkelerin özellikle finansal liberalleşme çalışmalarında bazı yanlışlar ya da eksiklikler görmemiz mümkün olacaktır. Bu ülkeler finansal liberalleşmeye çok hızlı bir şekilde geçmişlerdir. Tabii bu da beraberinde bazı sorunları getirmiştir. Güney Kore'nin sanayileşme sürecinde değindiğimiz üzere, Güney Kore'de doğrudan yabancı sermaye önünde çeşitli engeller mevcuttu. Doğrudan yabancı sermayenin belirli alanlarda faaliyet göstermelerine izin veriliyordu. 1993 yılında Güney Kore'de liberalleşme eğilimleri hızlandı. Aslında bunu hızlandıran unsur, Güney Kore'nin OECD'ye üye olmak istemesidir. Güney Kore'nin bu tercihi finansal liberalleşme yönündeki baskıların artmasına neden olmuştur²⁹⁴. 1995 yılında dış borç üzerindeki hükümet düzenlemelerinin kaldırılması, yabancı borcun özellikle kısa vadeli borçların artmasına neden olmuştur. Ayrıca alınan dış borçların artmasında etkili olan bir unsur da, Güney Kore'nin gelişiminde önemli rol oynadığını söylediğimiz Ekonomik Planlama Kurulu'nun kaldırılmasıdır. Bu kurulun kaldırılması ile finansal kurumlar üzerindeki kontrol yumuşamıştır. Bu süreçte, finansal liberalleşme döneminde kurulan yeni

²⁹² M. Levent Hacıslamoğlu ve H. Serkan Silahşör, *Güney Doğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri*, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Dizisi 17, (Mayıs 1998), s. 42.

²⁹³ Wade (1998b), p. 1539.

²⁹⁴ Ha-Joan Chang, Hong-Jae Park and Chul Gyue Yoo, "Interpreting the Korean Crisis. Financial Liberalisation, Industrial Policy and Corporate Governance", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998), p. 738.

ve deneyimsiz ticari bankaların da (merchant banks) rolü olmuştur. 1994'te dokuz tane, 1996'da onbeş tane yeni ticari banka faaliyete başlamıştır. Bu bankaların toplam dış borç stoğu 1994-1996 döneminde 7.27 milyar \$'dan 18.62 milyar \$'a çıkmıştır. Bir başka ifadeyle, toplam dış borç stokları %60.1 oranında artış göstermiştir²⁹⁵. Aldıkları borçlarının kısa vadeli olduklarını da belirtelim. Bu ülkelerin kısa vadeli borçlarındaki artışın bir nedeni de, uzun vadeli borç alınırken Maliye ve Ekonomi Bakanlığından izin alınması gerekirken, kısa vadeli borç alınırken hiçbir yere danışılmamasıdır. Bütün bu unsurlar Güney Kore'nin dış borçlarının artmasına neden olmuştur. 1993 yılında dış borcun değeri 44 milyar \$ iken, 1997 yılında 120 milyar \$'a çıkmıştır²⁹⁶. Ancak Chang, çalışmasında Güney Kore'nin Dünya Bankasının belirlediği az borçlu kategorisinde olduğunu söylemektedir²⁹⁷. Bunun ölçüsü olarak borç/GSMH oranına bakılmaktadır. Chang, Dünya Bankasının bu oranı %48 olarak belirlediğini, Güney Kore'de ise bu oranın 1997 sonu itibariyle yaklaşık %25 olduğunu söylemektedir. Chang yine aynı çalışmasında diğer bir gösterge olarak da borç ödeme oranına bakıldığını ve bu oranın da Güney Kore için 1996 sonu itibariyle %5.8 olduğunu tehlikeli sınırın ise %18 olduğunu belirtmektedir.

Şimdi de Tayland'daki durumu inceleyelim. Tayland'da 1989-1993 döneminde finansal piyasaların liberalleşmesi çabaları yoğunlaşmıştır. Finansal liberalleşme sürecinde ortaya çıkan sorunların Güney Kore ile benzer yanları olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle 1991 yılında Tayland'da finansal liberalleşme çabalarının yoğunlaştığını görmekteyiz²⁹⁸. Bu dönemde faiz oranı tavanı uygulaması kaldırıldı. Döviz işlemleri liberalleştirildi. Yabancı yatırımcıların güvenlerinin sağlanması için sermaye hesabı işlemlerine serbestlik tanındı. Ticari bankaların ve finans şirketlerinin çalışma alanları genişletilerek finans şirketlerinin ticari bankaların faaliyet gösterdiği alanlara girmeleri teşvik edildi. Ayrıca Bangkok Uluslararası Bankacılık Kurulu oluşturularak, yabancı banka

²⁹⁵ Chang, Park and Yoo, p. 738.

²⁹⁶ Ha-Joon Chang, "Korea: The Misunderstood Crisis", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998), p. 1556.

²⁹⁷ Chang, p. 1556.

²⁹⁸ Lauridsen, pp. 1578-1579.

kurumlarının bu şemsiye altında kurulmaları yönünde adımlar atıldı. Bu kurumun amacı, ülke içine daha fazla fon çekmektir. Bu kurulla birlikte, yerel ve yabancı ticari bankalar yurtdışından dövizle borçlanabilecek ve ülke içinde ve dışında borç verebileceklerdi. Ayrıca ülke içindeki yatırımcılar, yurtdışından daha ucuza borç bulma imkanına kavuşmuşlardı. Firmalar ülke içinde %13 gibi bir faiz oranından borçlanmak yerine, yurtdışından %5-8 faiz oranından borçlanmayı da tercih ediyorlardı. Ayrıca para birimi, ağırlığın dolar olduğu bir sepete bağlı olduğundan döviz kuru riski de söz konusu değildi.

Tablo 3.3’de asıl sorunun kısa vadeli borçlar olduğu görülmektedir. Haziran 1997 tarihi itibariyle Güney Kore’nin toplam borcu 103.4 milyar \$ iken bunun 70 milyar \$’lık kısmı kısa vadeliydi. Bir başka ifadeyle, toplam borcun yaklaşık %68’lik kısmı kısa vadeliydi. Hatta Palma, bu borçların yarısının doksan gün ve daha az süreli vade yapısına sahip olduklarını belirtmektedir²⁹⁹. Tablodan da diğer ülkelerin borçlarının vade yapısına baktığımızda da benzer manzaralarla karşılaşmamız mümkündür. Mesela; Tayland’ın Haziran 1997 itibariyle 69.4 milyar \$ olarak borcunun yaklaşık %65’lik kısmı, yani 45.6 milyar \$’lık kısmı kısa vadeliydi. Endonezya’da liberalleşme çalışmaları 1970’li yıllara gider. 1970 başlarında sermaye hesabının açılmasını 1980’li yıllarda yapılan bankacılıkla ilgili reformlar izlemiştir³⁰⁰. Ancak 1980’li yıllarda finansal liberalleşme adı altında yapılan reformların bugünkü krizin temellerini oluşturduğu ifade edilmektedir. 1980’li yıllarda yapılan reformlarını birkaç başlık altında toplayacak olursak³⁰¹:

– Yabancı yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların gevşetilmesi

– Bankacılık sektörünün liberalleşmesi, bu doğrultuda yurtiçi faiz oranları üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, kamu ve özel bankaların kredi tavanlarının kaldırılması, yeni yabancı ve yerli bankaların kurulmasına izin verilmesi

– Sermaye piyasasının liberalleşmesi,

²⁹⁹ Gabriel Palma, “Three and a half cycles of ‘mania’, panic and [asymmetric] crash: East Asia and Latin America Compared”, *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998), p. 792.

³⁰⁰ Jonathan Pincus and Rizal Ramli, “Indonesia: From Showcase to Basket case”, *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998), p. 728.

³⁰¹ Robison and Rosser, p. 1598.

Tablo 3.3: Krize Giren Asya Ülkelerinin, Bank for International Settlements Raporlarına Göre, Borçlarının Vade Yapısı (Milyon \$ olarak)

Ekonomi	Vadelerine göre borçlar								
	Tüm Borçlar			1 yılın altında			1 yıldan 2 yıla kadar		
	Haziran 1996	Aralık 1996	Haziran 1997	Haziran 1996	Aralık 1996	Haziran 1997	Haziran 1996	Aralık 1996	Haziran 1997
Endonezya	49306	55523	58726	29587	34248	34661	3473	3589	3541
Malezya	20100	22234	28820	9991	11178	16268	834	721	615
Filipinler	10795	13289	14115	5948	7737	8293	531	565	326
Güney Kore	88027	99953	103432	62332	67506	70182	3438	4107	4139
Tayland	69409	70147	69382	47834	45702	45567	4083	4829	4592

Kaynak: UNCTAD (1998), p. 60.

– Kamu sektörünün faaliyet alanının daraltılması ve özelleştirme çabalarına başlanması.

Özellikle bu reformlar sonrasında devlet-özel sektör arasındaki ilişkinin, özel sektör lehine döndüğü ifade edilmektedir. Bu reformlar özel sektörün borçlanmasını kolay hale getirmiştir. Bunun sonucunda 1988-1996 döneminde özel sektörün aldığı kredilerin yıllık %40'dan daha fazla arttığı ifade edilmektedir³⁰².

Malezya'ya bakacak olursak, Malezya'nın da Japonya ve Avrupa'da uygulanan genişleyici para politikasından nasibini aldığını görmekteyiz. Malezya'da 1993'te kurulan Labuna Uluslararası Sınır Ötesi Finans Merkezinin de bu süreçte rolü vardır³⁰³. Bu kurum, uluslararası fonların daha iyi şartlarda elde edilmesi için kurulmuştur. Bu kurumun kurulması ülkeye yönelen yabancı kısa vadeli sermayenin artış göstermesine yol açmıştır. Finansal liberalleşme adı altında kurulan kurumların gerekli denetimi yapamayacak durumda olmalarının bu süreçte rolü vardır.

Görüldüğü üzere yurtdışından kaynaklanan dışsal faktörler kadar, içsel faktörler de ülkelere yönelen yabancı sermayenin -özellikle kısa vadeli sermayenin- artmasında etkili

³⁰² Pincus and Ramli, p. 725.

³⁰³ K.S. Jomo, "Malaysian Débâcle: Whose Fault?", *Cambridge Journal of Economics*, Volume 22, No: 6, (November 1998b), p. 712.

olmuştur. Bunların ötesinde belki de bölgeye yönelen fonların artmasında “Asya Mucizesi İmajının” da rolü vardır³⁰⁴. (Wade, burada Asya Mucizesinin içine Güney Doğu Asya ülkelerini de katmıştır). Çünkü, yıllardır büyük bir hızla büyüyen ekonomilerin krize sürüklenebileceklerine hiç kimse ihtimal dahi vermiyordu. Onlar, 1960’lı yıllarda birer tarım ülkesi iken, ekonomilerinde yapısal değişimi becermiş ülkelerdi. Belki de bu yüzden çeşitli kurumların yaptıkları çalışmalarda, çalınan tehlike sinyalleri farkedilememiş ya da farkedilmek istenmemiştir. Wade, Bank for International Settlements’in 1995 yılı başlarında bu ülkelerin kısa vadeli borçlarının önemli oranda arttığını söylemesine karşın, kimsenin bu raporları gözönüne almadığını belirtmiştir³⁰⁵. Keza, Yılmaz Akyüz de, UNCTAD’ın 1996 Trade and Development Raporu’nda, Güney Doğu Asya ülkelerinin yabancı kaynaklara daha fazla bağımlı hale geldiklerinin ve ülkelerin rekabet güçlerini yitirdiklerinin belirtildiğini söylemektedir³⁰⁶. Biraz önce de ifade ettiğimiz üzere bu ülkelerin büyümelerine devam edecekleri beklentisi, bu ifadelerin görülmezlikten gelinmesine sebep olmuştur. Yirmi birinci yüzyılda daha güçlü bir Asya beklentisi hakimken, bölgede kriz patlak vereceğini söylemek yanlış olabilirdi.

III.2.2. Reel Ekonomide Durum

Çalışmamız sırasında sık sık vurguladığımız gibi başta Güney Kore olmak üzere diğer ülkeler ihracata yönelik sanayileşme stratejisini benimsemişlerdi. Yine ilk bölümde belirttiğimiz üzere, ihracata yönelik sanayileşme stratejisinde dış pazarlardaki ekonomik durum ve dış pazarın talep yapısı önem arz etmekteydi. Bir başka ifadeyle, ülkelerin ihracata yönelik sanayileşmelerini sürdürebilmeleri için, dış talebin süreklilik arz etmesi gerekmekteydi. Dış talebin durması ya da düşmesi, ihracata yönelen ekonomileri zor durumda bırakacaktı. Bu bağlamda, ülkelerin ihracat artış hızlarını inceleyecek olursak ilginç tespitlerle karşılaşmamız söz konusu olur. Mesela, Güney Kore’nin 1995 yılındaki ihracat artış hızı %31.5 iken bu oran, 1996’da %4.1’e düşmüştür. Malezya’da

³⁰⁴ Wade (1998a), p. 697.

³⁰⁵ Wade (1998a), p. 703.

³⁰⁶ Yılmaz Akyüz, “The East Asian Financial Crises: Back to the Future”, *UNCTAD Background Note 1*, (Ocak 1998), p. 2.

1995 yılında %26.6 olan ihracat artış hızı, %7'e düşmüştür (bu veriler için Tablo 2.5'e bakınız). Tayland'ın durumu ise daha kötüdür. Tayland'da, 1995'de %24.8 olan ihracat artış hızı, 1996 yılında %−1.9 olmuştur. Peki buna neden olan unsurlar nelerdir? Bunların neler olduğuna geçmeden önce, bir çalışmadan bahsetmek istiyorum. Kitamura ve Tanaka'nın çalışmalarının yayınladığı tarih gerçekten çok ilginçtir. Çalışmaları Asya Krizinin patlak verdiği Temmuz ayında yayımlanmıştır. Kitamura ve Tanaka'nın çalışmalarında bölgenin ihracat performansının yavaşlama nedenleri ortaya konmuştur³⁰⁷. Bunlardan birincisi; elektronik ürünlerin ihracatlarındaki azalmadır. Özellikle Avrupa ve ABD'nin bilgisayarlara ve diğer elektronik ürünlere olan taleplerinin düşmesi, ihracatın yavaşlamasına neden olmuştur. Ayrıca hafıza çiplerinin fiyatlarındaki düşüş de ihracat gelirlerinin düşmesine neden olmuştur. Hafıza çiplerinin fiyatları elli dolardan, dört dolara gerilemiştir³⁰⁸. İhracat gelirlerinin gerilemesine neden olan unsurlardan biri de yarı iletkenlerin birim fiyatının bir önceki yıla göre %70 oranında değer kaybetmesidir³⁰⁹. İhracat artış hızını yavaşlatan bir unsur da yen'in dolara karşı değer kaybetmesidir. 1985 yılındaki Plaza Antlaşması'ndan sonra, Japonya'nın yen'in değerini yüksek belirlemesi, Asya ülkelerinin ihracatlarının artmasına neden olmuştur. Ancak 1995'den sonra, yen'in dolar karşısında değer kaybetmesi, paralarını dolara ya da doların ağırlıkta olduğu bir sepete bağlayan Güney Doğu Asya ülkelerinin rekabet gücünü olumsuz etkilemiştir. Burada Çin'in durumundan da bahsetmemiz gerekir. Çin para birimini 1994 yılında %35 oranında devalüe edince, Asya ülkeleri karşısında rekabet gücünü arttırmıştır. Yine bu dönemde Güney Kore'ye özgü olarak şunu söyleyebiliriz: Ücretlerin, verimlilikten daha fazla artması da maliyetlerin yükselmesine ve rekabet gücünün kaybedilmesine neden olmuştur³¹⁰. Bu ülkelerin ihracat artış hızlarının yavaşlamasında etkili olan unsurlardan biri de Japonya ekonomisinin içine düştüğü durgunluktur. Japonya piyasası, bu ülkeler için önemli piyasalardan birisidir. Peki neden Japon ekonomisi dur-

³⁰⁷ Kayoko Kitamura and Tsunco Tanaka (eds.), *Examining Asia's Tigers: Nine Economies Challenging Common Structural Problems*, Tokyo: Institute of Developing Economies, (July 1997), p.2.

³⁰⁸ Ha-Joon Chang, p. 1558.

³⁰⁹ UNCTAD, *Trade and Development Report 1997*, New York: UNCTAD Yayını, 1997, p. 14.

³¹⁰ Kitamura and Tanaka, p. 4.

gunluğa girmiştir. Şimdi, kısaca bunu özetlemeye çalışalım. ABD ekonomisinin 1985-1987 döneminde önemli oranda cari açıklar vermesi, ABD'nin Japonya'ya baskı yapmasına neden olmuştur. ABD içinde bulunduğu durumdan çıkabilmesi için, Japonya'ya iç talebi canlandırıcı politikalar izlemesi yönünde telkinlerde bulunmuştur³¹¹. Japonya'nın ekonomiyi canlandırmak için izlediği politikalar, para arzının genişlemesine neden olmuştur. Para arzındaki artışın büyük bir kısmı da tüketime yönelmemiştir. Artan para arzı, gayrimenkule yönelmiştir. Bu da ülke içinde 'balon ekonomisi' oluşmasına neden olmuştur. Whittaker ve Kurosawa, 1989 sonuna doğru balon ekonomisinin hacminin 40000 Yen'e ulaştığını, ancak 1990'da %40 oranında değer yitirdiğini söylemektedirler³¹². 1990 yılında balon ekonomisinin patlaması, bankacılık sektörünü krize sokmuştur. Birçok banka, geri dönmeyen borçlarla başbaşa kalmıştır. Japon ekonomisi durgunluktan hâlâ çıkamamıştır. Bu da, krize giren ülkelerin Japonya'ya yaptıkları ihracatın artmamasına neden olmaktadır.

III.2.3. Bankacılık Sektörünün Zaafları

Krizin derin etkiler bırakmasının sebeplerinden biri de, bu ülkelerin bankacılık sektöründeki zaaflarıdır. Bankacılık sektöründeki genel sorunları şu başlıklar altında verebiliriz³¹³. Bölge bankalarının çoğu likidite problemleri yaşamaktadır. Bölge bankaları devlet güdümündedirler. Bu da politik baskılar sonucu kredilerin yanlış alanlara yönlendirilmesine neden olmaktadır. Ayrıca sektör, denetleme, muhasebe vb. prosedürler açısından uluslararası standartların çok gerisindedirler. Bankacılık sisteminde fiyat ve risk değerlemesini yapacak vasıflı elemanların olmayışı bankacılık sektörünün sorunları arasında yer almaktadır. Bankacılık sektöründe fiyat ve risk değerlendirmesini yapacak vasıflı elemanlar olsa bile, bankacılık sektörüne devletin hakim olması kredilerin devlet tarafından dağıtılması, bu elemanların doğru bir şekilde çalışmalarını engelleyecektir.

³¹¹ Hacıislandoğlu ve Silahşör, s. 42.

³¹² G. Hugh Whittaker and Yoshitaka Kurosawa, "Japan's Crisis Evolution and Implications", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998), p. 763.

³¹³ Stijn Claessens and Thomas Glaessner, *Are Financial Sector Weaknesses Undermining the East Asian Miracle*, Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, (September 1997), p. 3.

Ülkelerin bankacılık sektörlerini tek tek ele alırsak, ilginç izlenimler elde edebiliriz. Güney Kore'ye bakacak olursak, Güney Kore'nin sanayileşmesine bankacılık sisteminin önemli rolü olduğunu belirtmiştik. Devlet, dünya piyasasında önemli gördüğü alanlara yatırım yaparken, bankacılık sisteminden yararlanıyordu. Devlet, bu alanda faaliyet gösterecek olan firmalara bankalardan ucuz kredi desteği sağlıyordu. Ancak sistemin en büyük sorunu; devlet ile iş çevresi arasındaki karşılıklı ilişkiydi. Burada, Güney Kore'de patlak veren krizin bir nedeni karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Güney Kore'nin sanayileşme döneminin altın çağı olarak adlandırılan dönemde kontrol altında tutulan büyük aile holdingleri (chaebollar), ağır ve kimyasal sanayi döneminden itibaren güçlenmeye başlamışlardır. 1980'li yıllardaki liberalleşme eğilimleriyle birlikte chaebollar gittikçe daha güçlü konuma gelmişlerdir. Bu, holdingleri hükümetin karar alma süreçlerinde daha etkin hale getirmiştir. Ayrıca ülkenin sanayileşmesinde etkili olan iki unsurun beş yıllık kalkınma planlarının ve Ekonomik Planlama Kurulunun- kaldırılması da sanayi politikasında aşınmalara sebep olmuştur³¹⁴. Bu iki unsurun kaldırılmasıyla, chaebollar yatırım kararlarında daha özgür hareket etme imkanına kavuşmuşlardır. 1993 yılında liberalleşmeyle birlikte borçlanma önündeki engellerin de kaldırılmasıyla birlikte chaebollar borçlanmalarını artırmışlardır. Ayrıca, Güney Kore halkının yüksek düzeyde olan tasarruflarını bankalara kanalize etmesi de chaebollara yaramıştır. Bankacılık sistemiyle sıkı ilişki içerisinde olan holdingler, bankalardan daha fazla borçlanmaya başlamışlardır. Zaten holdinglerin yüksek borç/özsermaye oranına sahip olmalarının da nedeni budur. Sistem onları özsermayelerini artırmak yerine daha fazla borçlanmaya yöneltmiştir. İlginç olan 1980'lerden beri başa geçen her hükümet, chaebolların kontrol altına alınması gerektiğini söylese de, bunu bir türlü başaramamıştır³¹⁵. Mesela, Roh Tae-Woo döneminde chaebolların çok güçlü konuma geldikleri belirtilerek, bunların gözden geçirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Ancak ülkenin büyümesi için yine chaebollardan faydalanmıştır. Aynı dönemle ilgili bir örnek ise, petrokimyasal sanayinde yaşanan bir gelişme de karşımıza çıkmaktadır³¹⁶. Roh Tae-Woo, 1989 yılında

³¹⁴ Chang, Park and Yoo, pp. 739-740.

³¹⁵ Bello and Rosenfeld, p. 74.

³¹⁶ Chang, Park and Yoo, p. 740.

petrokimyasal sanayide, aşırı kapasite oluşacağı gerekçesiyle, yatırımları koordine etmeyi açıkça reddetse de, daha sonra bu kararından, gelen baskılar sebebiyle, vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bankacılık sektöründeki karşılıklı ilişkinin varlığı da bu süreçte etkili olmuştur. Bankalar borç aldıkları paraları, yakın ilişki içinde oldukları firmalara yönlendirmiş ve herhangi bir önlem almamışlardır. Ayrıca, alınan kısa vadeli borçların (toplam borcun %64'lük kısmının kısa vadeli borç olduğunu belirtmiştik), %85'inin uzun vadeli borç olarak verilmesi de³¹⁷ krizde bankaların likidite problemine girmelerine neden olmuştur. Paul Krugman'ın kriz açıklamasına bakacak olursak, Krugman'ın dayandığı noktayı buluruz. Krugman krizin bir "moral hazard (ahlaki davranış) sorunu" olduğunu söylemektedir³¹⁸. Krugman'a göre, şirketlerin ve bankaların aşırı derecede borçlanmalarının sebebi hükümetlerdir. Hükümetlerin gizli garantileri olmaksızın, söz konusu şirketlerin aşırı derecede borçlanmaları mümkün değildir. Bankalar ya da firmalar, ekonomik açıdan zor günler yaşasalar bile, hükümetlerin iflas etmelerine izin vermeyeceklerini düşünmüşlerdir. Ancak, hükümetlerin şirket iflaslarına izin verdiği gerekçesiyle Krugman'ın ahlaki davranış sorunu görüşü eleştirilmektedir. Fakat burada bir noktayı belirtmek istiyorum. Krugman'a yöneltilen eleştirilere göre hükümetler şirket iflaslarına izin vermişlerdi. Ancak Tayland Merkez Bankasının (Bank of Thailand), 1996 yılında 3 milyar \$ borç bırakarak iflas eden Bangkok Bank of Commerce'i, ayakta tutmak için uğraştığını söyleyebiliriz³¹⁹.

Malezya bankacılık sistemi ise oldukça ilginç bir yapıya sahiptir. Aslında bankacılık sisteminde yaşanan bozulma biraz sonra bahsedeceğimiz kroni kapitalizmle bağlantılıdır. Yerli Malezyalı patronların, hükümetle sıkı ilişki içinde olmaları devlet mülkiyetindeki bankalardan kolayca ve hiçbir prosedüre katlanmaksızın borç almalarını kolaylaştırmıştır. Alınan krediler verimli alanlara yönlendirilmemiştir. Jomo, bankacılık sektöründeki kredilerin %70'inin tüketici kredisi ve emlak vb. alanlara yöneldiğini be-

³¹⁷ Chang, Park and Yoo, p. 739.

³¹⁸ Paul Krugman, "*What Happened to Asia*", (Ocak 1998), <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>, p. yok.

³¹⁹ Hacıslamoğlu ve Silahşör, s. 37.

lırtmaktadır³²⁰. Bu gerçekten büyük bir rakamdır. Bankaların kredilerini uzun dönemli yatırımlar yerine ülkenin üretim kapasitesi hiçbir ilave kaynak yaratmayacak alanlara yönlendirmesi, bir ülke açısından tehlikelidir. Malezya'da imalat sanayinin gelişmesini engelleyen unsurlardan birisi de bu olsa gerek. Malezya, emek yoğun mallar ihracatından, teknoloji yoğun mallar ihracatına geçişte büyük sorunlar yaşayacaktır kanısındayım.

Endonezya'ya bakacak olursak, ekonominin her alanında Başkan Suharto'nun ve yakın çevresinin faaliyette olduğunu görmemiz mümkündür. Suharto döneminde, Suharto ve ailesine yakın olanlar refah düzeylerini arttırmayı başarmışlardır. Suharto ailesinin ekonominin köşe başlarını tutmuştur. Mesela, Bank Jakarta'ya Suharto'nun üvey kardeşi, Bank Andromeda'ya Suharto'nun ikinci oğlu, Bank Industri'ye Suharto'nun kız kardeşi sahipti³²¹. (Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Çünkü Suharto ve ailesi ekonominin içindeki her alanda vardı). Durum böyle olunca, ekonomideki kaynakları kendilerine kanalize etmeleri zor olmadı. Bankaların dağıttıkları krediler hep eş-dost ilişkisine göre dağıtıldı. Endonezya'da kroni kapitalizmin örneklerine rastlamak mümkündür. C. Johnson kroni kapitalizmi; rüşvet, akraba kayırma (nepotizm), aşırı bürokratik katılık ve devletin teşviklerini manipüle etmesi ve piyasa sonuçlarını değiştirmek istediğinde ortaya çıkan güven zedeleyici hareketler olarak ifade etmektedir³²². Johnson'ın tarifine dikkat ettiğimizde, kroni kapitalizmin bünyesinde bir takım günahları barındığını söylemek mümkündür. Bir ülkede tanımdan görülen birçok unsurun görülmesi, sıkıntıyı beraberinde getireceği açıktır. Tanımdaki akraba kayırma (nepotizm) unsuruna Endonezya'da rastlamak mümkündür. Biraz önce de belirttiğimiz gibi Suharto ve ailesinin sahip olduğu kurumlar ya da Suharto ailesine yakın olan ailelerin refah düzeylerinin artması hep bu yüzdendir. Mesela, Başkan Suharto'nun akrabalarının sahibi oldukları birçok banka yetkisiz işlemler yapmışlar ve kanuni ikraz yetkilerinin çok üzerinde krediler sağlamışlardır ki bu kayıt dışı kredilerin yaklaşık 15 milyar \$ civarında olduğu tahmin edilmektedir³²³.

³²⁰ Jomo (1998b), p. 710.

³²¹ Jomo (1998a), p. 1601.

³²² Johnson, p. 654.

³²³ Hacıslamoğlu ve Silahşör, s. 36.

Ülkelerin kısa vadeli borçlarının hem içsel hem de dışsal sebepler yüzünden artış gösterdiğini belirtmiştik. İçsel sebeplerin başında da özellikle bankacılık sektöründeki sorunların geldiğini söylemiştik. Bankacılık sektörünün aşırı borçlandığını belirtmiştik. Şimdi bunlarla ilgili birtakım verilere değinmek istiyoruz.

Tablo 3.4: Dış Yükümlülükler/Dış Varlıklar

ÜLKELER	1993	1994	1995	1996	1997/I	1997/II
Tayland	2,97	2,96	3,31	3,62	3,35	3,20
Endonezya	2,96	4,00	4,26	4,15	4,70	5,53
Malezya	0,83	1,40	1,44	1,48	1,64	1,92
Filipinler	1,14	0,97	1,10	1,70	1,73	2,14
Güney Kore	2,97	2,97	3,32	3,63	3,36	3,20

Kaynak: Hacıslamoğlu ve Silahşör, s. 27.

Tablo 3.4’de Asya’daki yerel bankaların ve firmaların yabancı bankalara olan dış yükümlülüklerinin yabancı bankalardan olan hak ve alacaklara olan oranları görülmektedir. Özellikle Endonezya başta olmak üzere Tayland ve Güney Kore’de bu oran çok yüksektir (Endonezya’nın 1993’de %296 olan bu oranı, 1997 yılının yarısında %553’e yükselmesi ilgi çekicidir).

Bu oranlar bize, Endonezya, Güney Kore ve Tayland’daki firma ve bankaların aşırı oranlarda borçlandıklarını göstermektedir. Alınan borçlar ileride ekonominin üretim kapasitesini genişletecek ve ülkeye döviz geliri sağlayacak alanlara yönlendirilseydi sorun olmazdı. Ancak bu kaynakların verimsiz alanlara yatırılması sorun yarattı. Mesela Tayland’da bu yüzden yatırım balonu oluşmuştur. Lauridsen verdiği örnekler durumu tamamiyle ortaya koymaktadır. “1992-1996 arasında, Bangkok’ta 755.000 ev inşa edilmiştir ki bu ulusal planda öngörülen rakamların iki katıdır. Finansal kurumlardan bu sektörler yönelttiği kredi miktarı, 1993 yılında 264 milyar Baht iken, 1996 yılının Mart ayında bu miktar 767 milyar Baht’a ulaşmıştır”³²⁴. Bölgede yaşanan aşırı yapılaşma nedeniyle de emlak fiyatlarında büyük oranlı düşüşler yaşanmıştır. Bankalar verdikleri

³²⁴ Lauridsen, p. 1576.

kredilere teminat olarak gayrimenkulleri almaları bankaların durumunu daha da kötüleştirmiştir. Çünkü emlak fiyatlarındaki düşmeler, geri dönmeyen borçlara karşılık alınan teminatların yok pahasına satılmasına yol açmıştır. Verilen kredilerin bir kısmı ise batık durumdadır.

Tablo 3.5: Tahmini Batık Krediler

ÜLKE	BEKLENEN AZAMİ BATIK KREDİ	ABD \$ (milyar) değeri
Hong Kong	%12	15.9
Endonezya	%85	34.1
Güney Kore	%45	167.0
Malezya	%40	27.5
Filipinler	%25	7.0
Tayland	%50.4	91.7
TOPLAM		343.2

Kaynak: George Soros, *Küresel Kapitalizm Krizde*, çev. Gülten Şen, İstanbul: Sabah Kitapçılık. (Haziran 1999), s. 125.

Tablodan görüldüğü üzere krize giren ülkelere beklenen azami batık kredi toplamı 343.2 milyar \$'dır. Özellikle Endonezya'da verilen kredilerin %85'i batık kredi olarak değerlendirilmektedir. Güney Kore'de batık kredilerin değeri ise 167 milyar \$'dır.

Özetlemek gerekirse, Asya'da patlak veren krizde alınan kısa vadeli kredilerin yanlış alanlara yönlendirilmesinin rolü vardır. Ayrıca, döviz kurunun sabit kalacağı beklentisiyle, alınan borçların döviz kuru riskine karşı korunmaması da bankacılık sektörünün durumunu ağırlaştırmıştır. Borçlanma yapılırken döviz kurunun sabit kalacağı beklentisi ağır basmıştır. Döviz kurlarında herhangi bir değişikliğin olmayacağı düşüncesi döviz kuru riskinin gözardı edilmesine neden olmuştur. Devlet-özel sektör arasındaki ilişkinin özel sektör lehine dönmesi de kısa vadeli borçların artmasında etkili olmuştur.

III.3. KRİZİN DÜNYA VE TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

III.3.1. ASYA KRİZİNİN DÜNYA EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Tayland'da patlak veren krizin daha sonra Güney Doğu Asya ülkelerini ve Güney Kore'yi içine alan Asya Krizinin, önce bölgesel nitelikte olduğunun düşünülmesi ilk başlarda krizle ilgili tedbirlerin geç alınmasına neden olmuştur. Krizin ciddi boyutta olduğunun anlaşılması ise dikkatlerin bu bölgeye yönelmesine sebep olmuştur.

Asya bölgesi, dünya ekonomisinin dinamik bölgelerinden birisidir. Tablodan görüldüğü üzere Asya bölgesinin dünya ihracatındaki payı %25.6'dır. 1996 yılı itibariyle Güney Doğu Asya Bölgesi (ASEAN) 372 milyon \$'lık ithalat yapmıştır. Bölge olarak dünya ithalatının %25'lik kısmını karşılamaktadır. Asya ülkelerinde uygulanmakta olan sıkı para ve maliye politikası, yurtiçi talebin ve ekonomik faaliyetlerin azalması anlamına gelir. Bunun yansıması ise ithalata olan talebin azalması şeklinde olacaktır. Asya ülkelerinin ithal mallarına olan taleplerinin azalması, bu ülkelere mal ihraç eden ülkelerin ihracatlarının ve ihracat gelirlerinin azalması anlamına gelecektir. Burada bir noktayı belirtmek istiyorum. Asya bölgesinde, bölge içi dış ticarete önemli boyuttadır. Krize giren ülkelerin, bölge ülkelerinden yaptıkları ithalat hacminin daralması beklenebilir. Tayvan'ın 1998 yılının ilk üç ayında dış ticaret açığı vermesini buna örnek gösterebiliriz. Tayvan on yedi yıldır ilk kez dış ticaret açığı vermektedir³²⁵.

Bu noktada Japonya'nın durumu da etkileyicidir. Japonya, bu ülkelerin ihracatlarında önemli bir yer tutmaktadır. Japonya'nın kriz içinde olması da bu ülkelerin mal satımlarını zorlaştırmaktadır. Bu da borçlarının ödenmesi için gelire ihtiyaçları olan ülkelerin durumlarını ağırlaştırmaktadır.

Bu ülkelerin paralarını devalüe ettikleri için rekabet gücü kazandıkları da doğrudur. Devalüasyon sebebiyle, malların yurtiçi fiyatlarının ucuzlaması söz konusu olduğundan, bu ülkeler şimdi aynı malları daha düşük fiyatla satma imkanına kavuşmuşlardır.

³²⁵ UNCTAD (1998), p. 33.

Tablo 3.6: Bölgeler İtibariyle Dünya Mal Ticareti, 1996
(milyon dolar ve % olarak)

İhracat/ithalat	İHRACAT			İTHALAT		
	Değeri (milyon \$)	Payı ve 1995'e göre (% olarak) değişmesi		Değeri (milyon \$)	Payı ve 1995'e göre (% olarak) değiş- mesi	
Dünya	5115.0	100.0	4	5265.0	100.0	4
Kuzey Amerika	8275.0	16.2	6	994.0	18.9	6
ABD	6255.0	12.2	7	818.0	15.5	6
Latin Amerika	2495.0	4.9	11	273.0	5.2	11
Meksika	965.0	1.9	21	90.0	1.7	24
Batı Avrupa	22825.0	44.6	3	2235.0	42.5	2
Avrupa Birliği (15)	21105.0	41.2	3	2053.0	39.0	2
Geçiş Ekonomileri	1695.0	3.3	6	174.0	3.3	13
Merkez ve Doğu Avrupa	815.0	1.6	2	1085.0	2.0	13
Afrika	1165.0	2.3	12	1275.0	2.4	3
Orta Doğu	1655.0	3.2	16	1435.0	2.7	8
Asya	13095.0	25.6	1	13185.0	25.0	5
Japonya	4115.0	8.0	-7	3495.0	6.6	4
Çin	1515.0	3.0	2	1395.0	2.6	5
ASEAN	3365.0	6.6	5	3725.0	7.1	6

Kaynak: UNCTAD (1998), p. 28.

Tablo 3.7: Asya Rekabetine Tamamen Maruz Kalan Latin Amerika Ülkelerinin
OECD Ülkelerinde Payları, Gidilen Ülke Açısından, 1995 (Yüzde Olarak)

Piyasa	Rekabete konu olan ürünlerin payı	Latin Amerika ülkelerinin OECD pazarındaki payları
Tüm ürünler OECD (ağırlıklı ortalama)	57.8	100.0
ABD ve Kanada	61.7	66.5
Japonya ve Güney Kore	70.7	9.4
OECD Europe	41.9	24.1
Mamul mallar OECD (ağırlıklı ortalama)	35.7	100.0

Kaynak: UNCTAD (1998), p. 37.

Tablo 3.7, Asya ülkelerinin rekabet güçlerini açıklamamızda bize yardımcı olur. Latin Amerika ve Asya ülkelerinin OECD piyasasındaki durumlarını karşılaştırsak, OECD pazarında Latin Amerika ihracatının %58'lik kısmının, Asya ülkelerinin düşük fiyatlı ürünleriyle rekabet etmek zorunda kaldıklarını söyleyebiliriz. OECD piyasasında, Latin Amerika mamul ihracatının %36'lık kısmı, Asya ülkelerinin ucuz mallarıyla rekabet etmek zorunda kalacaktır. Toparlayacak olursak, Asya ülkelerinin düşük fiyatlı mallarla bazı piyasalardaki paylarını arttırmasını bekleyebiliriz. Bunun yanısıra, Asya ülkelerinin ithalat talebinin azalması da, Asya'ya mal satan ülkelerin ihracatlarında bir azalmaya sebep olacaktır.

Bu aşamada krizin Asya ülkelerinde yarattığı maliyetin ne olduğuna kısaca değinmek istiyorum. Krizden en çok etkilenen Endonezya'da 1998 yılında işsiz sayısının onbeş milyona ulaşacağı ve bunun da toplam işgücünün %17'sine tekabül edeceği ve 1998 yılında yoksulluk sınırında yaşayan nüfusun, 1996 yılına göre %50 oranında artacağı ifade edilmektedir³²⁶. Tayland'da 1997'de %5.4 olan işsizlik oranının 1998 sonu itibariyle %8.8'e ulaşacağı ve krizden en çok etkilenen yapı sanayinde bir milyon kişinin işsiz kaldığı söylenmektedir³²⁷. Güney Kore'de ise işsiz sayısının resmi rakamlara göre 2 milyon olduğu belirtilmesine rağmen, özellikle sendikalar bu rakamın 4 milyona ulaştığı yönünde açıklamalar yapmaktadırlar³²⁸.

Güney Doğu Asya'da patlak veren kriz, çeşitli kurumlar tarafından hesaplanan büyüme hızlarının revize edilmesine yol açmıştır. Şimdi bir tablo halinde revize edilen rakamları belirtelim ve daha sonra bu rakamların gerçekleşmesi halinde ne gibi sonuçlar ortaya çıkabilecektir, onu tartışalım.

³²⁶ UNCTAD (1998), pp. 73-74.

³²⁷ UNCTAD (1998), p. 74.

³²⁸ Metin Sarfatı (çev.), "IMF'nin Kapısındaki Güney Kore", *İktisat Dergisi*, Sayı: 381, (Ağustos 1998), s. 47.

Tablo 3.8: Krize Giren Ülkelerin Tahmini Büyüme Hızları

Ekonomi	IMF, WORLD ECONOMIC OUTLOOK			UNCTAD
	Mayıs 1997	Aralık 1997	Mayıs 1998	
Endonezya	7.5	2.0	-5.0	-12.0
Malezya	7.9	2.5	2.5	-2.5
Filipinler	6.4	3.8	2.5	1.0
Güney Kore	6.3	2.5	-0.8	-6.0
Tayland	7.0	0.0	-3.1	-8.0

Kaynak: UNCTAD (1998), p. 73.

Kriz patlak vermeden önce, IMF tarafından, Mayıs ayında yapılan büyüme hızı tahminleri bu ülkelerin %6–8 oranında büyüyeceği yönündeydi. Ancak kriz derinleştikçe, büyüme hızları revize edilmiştir. Mayıs 1997–Mayıs 1998 büyüme hızlarını karşılaştırdığımızda, krizin etkilerinin neler olabileceği konusunda bilgi edinmiş oluruz. UNCTAD tarafından yapılan çalışmadaysa, ekonomilerin daralacağı (Filipinler hariç) görülmektedir. IMF, kriz patlak verdiğinde ekonomilerin 1998 yılı içerisinde düzlüğe çıkacağını belirtse de, kriz derinleştikçe pesimistik eğilimler ağır basmıştır. IMF, ekonomilerin en iyi ihtimalle 2002 yılında düzlüğe çıkacaklarını söylemiştir. Gelişmiş ülkeler için revize edilmiş büyüme oranlarını ise Tablo 3.9'dan görebiliriz.

1997 yılındaki tahminlere göre, dünya üretimi, yaşanan kriz nedeniyle, beklenen değerinden 0.8 puan daha düşük gerçekleşecektir. Yine yaşanan kriz nedeniyle dünya ticaret hacminin beklenen değerinden 0.6 puan daha düşük çıkması beklenmektedir. OECD tahminleri ise, krizin etkilerinin beklenenden daha fazla olacağı yönündedir. Mesela, IMF 1998 yılı için Avrupa Birliğinin beklenenden 0.1 puan daha düşük büyüyeceğini belirtirken, OECD Avrupa Birliğinin 0.8 puan daha düşük bir oranda büyüyeceğini ifade etmektedir. OECD yaptığı tahminlerde, OECD bölgesinde toplam ihracatın beklenenden 0.5 puan daha düşük gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Hangi verileri kabul edersek edelim, dünya üretiminde ve dünya ticaret hacminde daralma söz konusu olacağını söyleyebiliriz.

Tablo 3.9: Gelişmiş Ülkelerin Revize Edilmiş Büyüme ve Net İhracat Oranları (kriz öncesi değişmelere göre değişme-puan)

	IMF Tahminleri		OECD Tahminleri	
	1997	1998	1997	1998
BÜYÜME				
ABD	0.1	-0.2	-0.3	-0.7
Japonya	-0.1	-1.0	-0.6	-1.4
Avrupa Birliği	0.1	-0.1	-0.3	-0.8
Toplam OECD	-	-	-0.3	-0.9
Dünya Üretimi	-0.1	-0.8	-	-
NET İHRACAT				
ABD	-	-	-0.1	-0.3
Japonya	-	-	-0.2	-0.5
Avrupa Birliği	-	-	-0.2	-0.5
Toplam OECD	-	-	-0.2	-0.5
Dünya Ticaret Hacmi	0.9	-0.6	-	-

Kaynak: Vildan Burhan ve Zafer Mustafaoğlu, *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Muhtemel Etkileri*, (Şubat 1998), <http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup98/asyakriz/asyakriz.html>, s. 13.

Güney Doğu Asya Krizi, beraberinde bazı tartışmaları da getirmiştir. Yaşanan krizlerin artması, krizlerin nasıl önleneceği konusunda çalışmaların hızlanmasına neden olmuştur. UNCTAD raporunda, krizlerin önlenmesi için global denetime ihtiyaç olduğu vurgulanmasına rağmen, bu denetimi yapacak kurumun hangisi olduğu ve bu denetimin krizleri önleyebileceği konusunda şüpheler vardır³²⁹. Bir ülkede patlak veren krizin sebebi, ülke içinde oluşan koşullar olabildiği gibi, dışsal faktörler de olabilir. Ayrıca bir kriz patlak verdiğinde, krizin sadece o bölgede kalması diğer bölgelere sıçramaması diye bir durum da yoktur (Tayland'da başlayan krizin diğer ülkelere sıçradığını belirtmiştik). Eğer global denetim, sadece ülke içinde krize yol açabilecek ödemeler bilançosu sorunu ve döviz kuru politikaları vb. için uygulanacaksa, bu krizlerin oluşmasını engelleyemez.

³²⁹ UNCTAD (1998), p. 93.

Çünkü biraz önce de belirttiğimiz üzere, krizler sadece içsel sebeplerden kaynaklanan bir unsur değildir. Krize yol açabilecek dışsal faktörlerin de gözlem altına alınması lazımdır. Mesela, kısa vadeli sermaye hareketlerinin kontrol altına alınması gibi. Global denetimi yapacak kurum hangisi olacaktır? Akla hemen IMF gelebilir. Ancak, IMF'nin geleneksel politikalarının ödemeler bilançosu ve döviz kuru politikalarına odaklandığını –gerçi 1998 yılının Nisan ayında yapılan toplantıda sermaye akımlarının birden ülke dışına çıkmasının doğurduğu sakıncalar üzerine tartışmalar yapıldığını³³⁰ ifade edelim– belirtirsek IMF'nin bu konuda yetersiz kalabileceğini düşünebiliriz. Üstelik son yıllarda ABD'nin IMF üzerindeki etkisinin giderek arttığını düşünürsek IMF'nin bu rolü taşıyamayacağını söylememiz zor olmasa gerek.

Bu kriz neticesinde tartışılan konulardan biri de, kısa vadeli sermayenin durumudur. Son yıllarda küreselleşme eğilimiyle birlikte, sermaye hareketlerinin hızlandığını görmemiz mümkündür. Yabancı sermaye, çeşitli sebeplerle (faiz oranlarının yüksekliği, döviz kurunun sabit olması sebebiyle döviz kuru riskinin olmaması gibi) bir ülkeden diğer ülkeye gitmektedir. Özellikle kısa vadeli yabancı sermaye bu tarz koşullara sahip olan ülkelere giderek, büyük kazançlar elde etmektedir. Ülke içindeki şartların kötüye gitmesi durumunda ise, hemen o ülkeyi terkedip, başka bir ülkeye gitmektedir. Bir başka ifadeyle, kısa vadeli sermaye nimetleri değerlendirirken, zahmetlere katlanmamaktadır. Kısa vadeli sermayenin ekonomiler üzerinde yol açtığı zararlar, artık finansal serbestleşmeyi savunanları bile rahatsız etmektedir. Finansal liberalleşmeyi savunanlar, kısa vadeli sermaye hareketleri ile ilgili bir takım düzenlemeler istemektedirler. Bu noktada ilginç bir oluşumdan bahsetmek istiyorum. “22’ler” grubu, sanayileşmiş ülkelerden süratle büyüyen bazı yükselen piyasaları temsil eden ülkelerin bakanları, merkez bankaları başkanlarından oluşan bir oluşumdur³³¹. 22’ler grubunun görüşlerini şu şekilde ifade edebiliriz: 22’ler grubu, ülkenin birinden çıkıp diğerine giden kısa vadeli sermayenin cezalandırılmasından yana. Ülkelerin, yabancı sermayenin aniden yurtdışına çıkmasıyla bir krize uğradıkları zaman, IMF'nin desteğiyle yabancı sermayenin ülke dışına

³³⁰ UNCTAD (1998), p. 94.

³³¹ Gülten Kazgan (vd.), “Kriz Üzerine...”, *İktisat Dergisi*, Sayı 384, (Kasım 1998), s. 18.

çıkılmalarının sağlanması amaçlanıyor. Bir başka ifadeyle, gelişmekte olan ülkelerdeki riski bile bile buralara yatırım yapan yabancı sermayenin, kriz patlak verdiğinde bunun maliyetine katlanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, hangi ülkenin ne kadar yabancı sermaye gönderdiğini tespit edilmesinin gerektiği düşünülmektedir. Ancak, hangi ülkenin nereye, ne kadar sermaye gönderdiğinin tespit edilmesinde büyük sorunlar yaşanabileceği gerçeğini gözardı etmemiz gerekmektedir.

Görüldüğü üzere, başlangıçta bölgesel olarak düşünülen krizin dünya ekonomisinde bıraktığı izler kayda değerdir.

III.3.2. KRİZİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Krizin Türkiye ekonomisine etkilerini önce dış ticaret açısından, daha sonra dış borçlanma olanakları açısından değerlendirebiliriz.

Tablo 3.10: Türkiye Dış Ticaretinin Bölge ve Ülkelere Göre Dağılımı, 1997

Gruplar, Ülkeler	İHRACAT		İTHALAT	
	Milyon \$	Yüzde Pay ⁽²⁾	Milyon \$	Yüzde Pay
Türkiye-Toplam	23.996	100.0	50.266	100.0
OECD	14.968	60.3	34.438	68.5
Asya	1.352	5.64	3.723	7.4
Krize Giren Ülkeler ⁽¹⁾	367	1.54	1.500	3.0
NAFTA	2.210	9.2	4.140	8.2
Diğer bölgeler	5.466	24.86	7.965	15.9

Kaynak: IMF, pp. 185-186.

⁽¹⁾ Krize giren ülkeler kapsamında; Endonezya, Malezya, Güney Kore ve Tayland'ın verileri dikkate alınmıştır.

⁽²⁾ Kendi hesaplamalarımız

1997 yılı itibariyle ihracatımızın %60.3'lük kısmı OECD bölgesine, %5.64'lük kısmı Asya bölgesine ve %9.2'lik kısmı NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)'ya gitmektedir. Krize giren ülkelere yaptığımız ihracatın, toplam ihracatımız içerisindeki payı %1.54'dür. Yani, ihracatımızın çok küçük bir bölümü krize giren ülkelere gitmektedir. Krize giren ülkelerde uygulanan talep daraltıcı politikalar nedeniyle, bölge-

ye yaptığımız ihracat miktarı düşebilir. Ancak toplam ihracat hacmimiz içinde çok küçük bir paylarının olması nedeniyle, ihracat hacmimizin çok daralması beklenemez. Ancak bu ülkelerin yaptıkları devalüasyonlar neticesinde büyük bir rekabet gücü elde ettiklerini biliyoruz. Bu, ülkemiz açısından, krize giren ülkelerle benzer mallar ihraç ettiğimiz bölgelerde rekabete gireceğimiz anlamındadır. Rekabetin en yoğun olarak hissedileceği bölge ise OECD olacaktır. Asya ülkeleri 1997 yılında yaptıkları 1.038.1 milyar \$'lık ihracatın, 517.0 milyar \$'lık kısmını bir başka ifadeyle toplam ihracatlarının %49.8'lik kısmını bu bölgeye yapmaktadır³³². Dolayısıyla, bu ülkelerin ucuz fiyatlarla dünya piyasalarında boy göstermeleri neticesinde, OECD bölgesindeki payımızı kaptırmamız olasıdır.

Türkiye, OECD bölgesine yaş sebze-meyve, tütün ve tütün mamulleri, dokuma hammaddeleri, tekstil ve hazır giyim ürünleri ihraç etmektedir. 1996 yılı itibariyle ülkemizin OECD bölgesine yaptığı ihracatın %50.2'sini dokuma, hammaddeleri, tekstil ve hazır giyim ve aksesuarları oluşturmaktadır. Türkiye'nin OECD pazarındaki payı %2.9 iken, krize giren ülkelerin payı %7.7'dir. Bu payımızın azalması söz konusu olabilir. Krizden etkilenen Asya ülkelerinin OECD pazarına yaptıkları ihracatın %39.1'ini, haberleşme, ses kayıt-dinleme cihazları, elektrikli makine, cihaz ve bunların aksam ve parçaları, kara taşıtları ile büro makineleri ve otomatik veri işleme makinelerinden oluşan, makine ve ulaştırma araçları oluşturmaktadır. Ülkemizin bu ürünlerin OECD bölgesine yaptığı ihracatın %8.2'sini oluşturmasına rağmen, OECD pazarı bu ürünlerin üreticileri için önem arz etmektedir. Çünkü söz konusu sektörler, toplam ihracatlarının %56'sını bu bölgeye yapmaktadırlar³³³. Dolayısıyla hem tekstil ve hazır giyim aksesuarları sektörlerinin, hem de makine ve ulaşım sektörlerinin ihracatlarının azalması söz konusu olabilecektir.

Sektörel bazda ihracat kalemlerimizin durumunu inceleyecek olursak, krizden demir-çelik sektörünün olumsuz olarak etkilenebileceğini söyleyebiliriz. Çünkü demir-

³³² IMF, *Direction of Trade Statistics Quarterly*, Washington: IMF Yayını, (June 1998), p. 18.

³³³ Vildan Burhan ve Zafer Mustafaoglu, *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Muhtemel Etkileri*, (Şubat 1998), <http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup98/asyakriz/asyakriz.html>, ss. 11-12.

çelik sektörü üreticileri, ihracatlarının %60'ını Uzakdoğu ülkelerine yapmaktadırlar³³⁴. Bölgedeki aşırı yapılaşma nedeniyle, bölgeye yaptığımız ihracatın azalması söz konusu olabilecektir. Nitekim, 1998 Eylül ayında açıklanan geçici dış ticaret rakamlarında, demir-çelik sektörü ihracatının 1997 Eylül ayına göre gerilediği görülmektedir.

Tekstil sektörüne bakacak olursak, OECD bölgesinde ucuz fiyatlar nedeniyle rekabet üstünlüğü elde eden Asya ülkelerine karşın bizim de bazı avantajlarımız vardır. Bunlardan birisi, Türk menşeli ürünlerin Avrupa Birliği pazarına herhangi bir kota uygulamasına maruz kalmaksızın girebilmesidir³³⁵. Avrupa Birliği'nin krizden etkilenen ülkelere kota koyduğunu düşünürsek, Asya ülkelerinin bölgeye yaptıkları ihracat miktarında artış olması beklenemez. Ayrıca, bu ülkelerin pazara mal satabilmeleri açısından Ortak Gümrük Tarifesi oranında bir vergi ödeme zorunlulukları da vardır. Bütün bunlar ülkemizin Avrupa Birliği pazarından olumsuz etkilenmemesine sebep olacaktır.

1997 yılı ithalat rakamlarına baktığımızda, toplam ithalatımızın %68.5'lik kısmını OECD bölgesinden, %8.2'lik kısmını NAFTA'dan ve %7.4'lük kısmını Asya bölgesinden karşılanmaktadır. Krize giren ülkelere yaptığımız ithalatın toplam ithalatımız içindeki payı ise %3.0 tür. Bu ülkelerin yaptıkları devalüasyon neticesinde, ihracat mallarının yurtiçi fiyatları düştüğünden, bu ülkelere yaptığımız ithalatın artması söz konusu olacaktır. Bölgeden yaptığımız ithalat kalemleri arasında kazanlar, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, sentetik ve suni filamentler, sentetik ve suni devamsız lifler, hayvansal ve bitkisel katı-sıvı yağlar yer almaktadır. Bu girdilerin ucuzlaması, bu girdileri kullanan sektörlerde ucuz girdi imkanı sağlayacağı açıktır. 1998 Eylül ayında açıklanan geçici dış ticaret rakamlarında krize giren ülkelere yaptığımız ithalatın arttığı görülmektedir.

Krize giren ülkelerin toplam ihracatımız içindeki payının az olması ve ihracat kompozisyonunun tek sektör ağırlıklı olması nedeniyle, bölgede yaşanacak daralmanın etkilerinin sektör ve değer bazında sınırlı kalacağı açıktır. Ancak altını çizmemiz gereken önemli bir konu vardır: OECD ülkelerinde ihracat talebinin daralması, başta OECD

³³⁴ İMKB Araştırma Müdürlüğü, *Güney Doğu Asya Krizi: Türkiye Ekonomisi ve İMKB'ye Etkileri*, (Haziran 1998), s. 18.

³³⁵ İMKB, s. 17.

olmak üzere diğer ülkeler üzerinde daraltıcı bir talep etkisi yaratacaktır³³⁶. Bunun anlamı ise büyüme hızının yavaşlamasıdır. OECD bölgesinde yaşanacak daralmanın ülkemizi daha derinden etkileyebileceğini söyleyebiliriz. Bu arada DPT tarafından yaptırılan bir ekonometrik analizden bahsetmek istiyoruz. Bu çalışmanın amacı, OECD bölgesine yapılan ihracatın gelir ve fiyat esnekliklerinin ekonometrik yöntem aracılığıyla tahmin edilmesidir³³⁷. Çalışmada Türkiye'nin OECD bölgesine yaptığı ihracatın, OECD bölgesindeki gelir artışlarına duyarlı olduğu bulunmuştur. Gelir değişken katsayısı 4 olarak hesaplanmıştır. OECD bölgesinde reel GSMH'nin bir önceki üç aylık döneminde göre değişmesinin %1 oranında artması, OECD bölgesine mal satan sektörlerimizin ihracatlarının %4 oranında artacağı anlamına gelecektir. Ancak Tablo 3.9'da gördüğümüz üzere hem IMF hem de OECD tahminlerinde büyümenin yavaşlayacağı yönünde tahminler vardır ki bu söz konusu sektörlerin ihracatlarının azalması anlamına gelecektir. Çalışmada ayrıca, OECD pazarında Türk ihraç mallarının, Asya ülkelerinin ihraç malları karşısında rekabet gücünü ölçen reel kur değişkeni katsayısı 0.6 olarak hesaplanmıştır. Reel kur değişkeninin bir önceki üç aylık döneme göre %10 oranında artması, ihracatımızın üç aylık döneme göre %6 oranında artması anlamına geleceği açıktır. Ancak, bu ülkelerin yaptıkları devalüasyonlar neticesinde büyük rekabet güçleri elde ettikleri de açıktır. Bu da ihracatımızın olumsuz etkilenmesi anlamına gelecektir.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz: OECD bölgesinde yaşanan daralmanın Türkiye'nin dış ticareti üzerinde daha derin etkisi olacaktır.

Krizin mali piyasalarımız ve dış borçlanma üzerindeki etkilerini belirtecek olursak, dış borçlanma koşullarımızın ağırlaşabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü, Asya'daki firmaların likidite sıkışıklığına girip, borçlarını ödeyememeleri gelişmekte olan ülkelere yönelik bakış açısının değişmesine neden olmuştur. Bu, daha yüksek faizle borç almamız anlamına gelecektir. Asya'da kriz patlak verdikten sonra, Asya'dan kaçan portfolyo yatırımları İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na giriş yapsa da krizin derinleşeceğinin anlaşılması üzerine özellikle Ekim ayı itibariyle sermaye çıkışı önemli boyutlara ulaş-

³³⁶ Erinç Yeldan, "Doğu Asya Krizinin Etkileri Üzerine Bir Makroekonomik Genel Denge Modelinin Sonuçları", *İktisat, İşletme ve Finans*, Sayı: 146, (Mayıs 1998), s. 11.

³³⁷ Burhan ve Mustafaoğlu, s. 21.

mıştır³³⁸. Çünkü, Asya'da patlak veren krizden sonra yabancı sermaye ABD gibi güvenli limanlara yönelmiştir. Kriz dinginleşmeden de bu güvenli limanları terketmeye niyeti yoktur. Gazi Erçel, Uluslararası Finans Kurumunun yaptığı bir çalışmada, gelişmekte olan ülkelere yönelik net özel sermaye akımının 1996 yılında 304 milyar \$ iken, 1997 yılında bu oranının 223 milyar \$'a gerilediğini, 1998'de ise 1996 ile kıyaslandığında çok büyük oranda bir gerileme olduğunu belirtmektedir³³⁹.

Asya Krizinden ülkemiz ne gibi dersler çıkarmalıdır? Kanımca, kısa vadeli sermaye hareketlerinin dikkatli bir şekilde takip edilmesi gereklidir. Bu ülkelerin enflasyon oranları çok düşük düzeydedir. Enflasyon oranı çok düşük düzeyde olmasına rağmen, böylesine derin bir kriz yaşayan Asya ülkelerini gördükten sonra, enflasyon sorunumuza kesin bir çözüm getirmemiz gerektiği ortadadır. Belki de krizden çıkarılabilecek en önemli ders, bankacılık sektörüyle ilgilidir. Önce Asya'da, sonra Rusya'da patlak veren krizlerde bankacılık sektörlerinin zayıf olmasının rolü vardır. Ülkemizde bankacılık sektörü güçlü görünmesine karşın, (Standart and Poors tarafından yapılan çalışmada dünyada 16 ülkenin ki bu ülkeler içerisinde ABD'de var, bankacılık krizine yakalanabileceği belirtilmiş olup, Türkiye'nin bankacılık sektörü güçlü olarak nitelendirilmiştir) çıkarılan Banka Reform Kanunu çok yerinde bir karardır.

III. 4. ASYA KRİZİ VE IMF

Asya Krizi sırasında en çok eleştirilen kurumların başında IMF gelmektedir. IMF hem kriz öncesindeki hem de kriz sonrasındaki uygulamaları nedeniyle eleştirilmiştir. IMF'ye yönelik ilk eleştiriler, krizi öngöremediğine dairdir. IMF'nin sürekli olarak bu ülkelere övgü yağdırdığı ve bu ülkelerin sorunlarını göremediği söylenmektedir. IMF'ye yönelik diğer eleştiriler ise; IMF'nin krize giren ülkelere uygulamayı düşündüğü politikalarla ilgilidir. Önce bu politikaların neler olduğunu belirtelim, daha sonra ise politikalara yöneltilen eleştirileri analiz edelim.

³³⁸ İMKB, ss. 15-16.

³³⁹ Gazi Erçel, "*Güney Doğu Asya'da Yaşanan Krizden Alınacak Dersler*", (Eylül 1998), <http://www.tcmb.gov.tr>, s. 1.

IMF, krize giren ülkelerle stand-by anlaşması imzalayarak, Tayland'a 17.2 milyar \$, Endonezya'ya 40 milyar \$ ve Güney Kore'ye 57 milyar \$'lık fon taahhüdünde bulunmuştur.

IMF, Tayland'a sert bir program önermiştir. Bu programa göre³⁴⁰ katma değer vergisinin %7'den %10'a çıkarılması, kamu bütçesinde %1 oranında fazla verilmesi ve bu doğrultuda sağlık ve eğitim hariç olmak üzere kamu harcamalarında kesintiye gidilmesi, devlet şirketlerine verilen sübvansiyonların kaldırılması gibi maliye politikası amaçları belirlenmiştir. Sıkı para politikası uygulayarak enflasyonun aşamalı olarak 1998 yılı itibariyle %5'e düşürülmesi amaçlanmıştır. Ayrıca ciddi sorun yaratan cari işlemler açığının kapatılması gerektiği ifade edilmiştir. Temmuz ayında yapılan devalüasyon nedeniyle dalgalanmaya bırakılan Baht'ın gözetimli dalgalanmasının devam etmesi istenmiştir. IMF, yabancı ve yerli yatırımcıların güvenlerinin tekrar kazanılabilmesi için finans sistemindeki var olan sorunların giderilmesi ve zor durumda olan firmaların ya da bankaların kurtarılmaması için tavsiyede bulunmuştur.

IMF'nin Endonezya için önerdiği pakete bakacak olursak³⁴¹, Tayland'daki gibi sıkı para ve maliye politikasının izlerini görmemiz mümkün olur. Paketin amacı, Endonezya para birimi rupiah'ın istikrarını sağlamaktır. Bu amaçla sıkı para ve maliye politikası uygulanacak ve cari işlemler açığının daraltılmasına çalışılacaktır. Bu doğrultuda kamu bütçesinin GSMH'nin %1'i oranında fazla vermesi ve cari işlemler açığının GSMH'nin %2'si oranına düşürülmesi amaçlanmıştır. Ayrıca büyük harcamalar gerektiren altyapı projelerinin iptal edilmesi istenmiştir. Finansal sektörde yeniden yapılanmaya gidilmesi şartı getirilmiştir. Bu doğrultuda zayıf durumda bulunan on altı bankanın kapatılması ve finansal sektördeki kurumların etkin çalışmalarını sağlayacak kurumsal düzenlemelere gidilmesi söylenmiştir.

Güney Kore ile yapılan stand-by anlaşmasının genel hatlarına bir göz atalım³⁴². Tıpkı, Tayland ve Endonezya'daki gibi, kamu bütçesinin gayrisafi yurtiçi hasılanın %1'i

³⁴⁰ Lauridsen, p. 1583.

³⁴¹ Burhan ve Mustafaoğlu, s. 38.

³⁴² Stand-by anlaşmaları ile ilgili bilgiler için bkz.: Vedat Akman, *Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz*, İstanbul: Rota Yayınları, 1998, ss. 70-88.

oranında fazla vermesi amaçlanmıştır. Ayrıca enflasyon oranının %5 veya daha düşük bir oranda gerçekleşmesi istenmiştir. Kamu harcamalarında kısıtlamaya gidilmesi ve kamu gelirlerinin artırılması hedeflenmiştir. Güney Kore'ye uygulatılması düşünülen paketin merkezinde ise finansal reform yer almaktadır. Finansal sistemin güçlü, şeffaf ve daha etkili olması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda zayıf durumda bulunan dokuz bankanın kurtarılmaması, belirli standartları yerine getiremeyen ticari bankaların lisanslarının geri alınması istenmiştir. Ayrıca finansal sektörün daha etkin çalışması için yabancıların 1998 ortasına kadar ülke içinde şube ve aracı kurumlar açmalarına izin verilmesi istenmiştir. Ayrıca, emek piyasasının esnekliğinin sağlanması yönünde adımlar atılması yönünde telkinler olmuştur.

Özetlemek gerekirse, IMF'nin bu ülkelerle yaptığı stand-by anlaşmasının temelinde, finansal sistemin liberalleşmesi çabası yatmaktadır. Ayrıca, her üç ülkede de kamu bütçesinin fazla vermesi ve artan cari açıkların azaltılması amaçlanmıştır. Peki IMF politikaları başarılı olmuş mudur?

Bu aşamada IMF programına yönelik eleştirilerin yoğunlaştığını belirtelim. Çünkü, IMF krize yanlış tanı koymuştur. IMF, krizin özel sektör kaynaklı olduğunu farkedememiştir³⁴³. IMF'nin bu ülkelere önerdiği reform paketi, IMF'nin geleneksel politikasından ibarettir. IMF, sıkı para ve maliye politikası yoluyla ülkelerin krizden çıkacaklarını düşünmüştür. Stand-by anlaşmalarında gördüğümüz üzere, IMF bu ülkelere kamu harcamalarının kısılması (bu doğrultuda bazı altyapı yatırımlarının ertelenmesi) ve kamu gelirlerinin artırılması şartını getirmişti. Ancak bu bölümün başında da değindiğimiz üzere bu ülkelerde kamu bütçesi fazla vermektedir. Mesela, Güney Kore 1995-1997 yılları arasında kamu bütçesi açık vermemiştir. Bu dönem itibarıyla Endonezya'nın da kamu bütçesi fazlası verdiğini belirtelim. Ülkelerin sorunu kamu açığı olmadığı için, uygulatılan talep kısıcıcı politikaların ülkeleri derin bir durgunluğa iteceği de açıktır.

³⁴³ Joseph Stiglitz ve Lyn Squire, "Uluslararası Kalkınma Mümkün mü?", çev. Işık Özel, *Foreign Policy*, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, (Bahar 1998), s. 123.

IMF'ye yöneltilen eleştirilerden biri de, yüksek faiz politikasıdır. Kimileri faiz oranlarının yükseltilmesinin ülke para birimlerinin değer kaybının önlenmesi amacıyla yapıldığını, kimileri de faiz oranlarının yüksek olarak belirlenmesinin ekonomideki sorunları azdıracağını söylemiştir³⁴⁴. IMF'nin yüksek faiz uygulamasının nedeni, ülke para birimlerindeki değer kayıplarını önleyerek³⁴⁵, yabancı sermayenin yurtdışına çıkışını engellemektir. Bir başka ifadeyle, yüksek faiz politikasının amacı, yatırımcıların güvenlerinin kazanılmasıdır.

IMF, sıkı para ve maliye politikasının beraber uygulanmasının krizden çıkılmasından önemli olduğunu düşünmüştür. Bu iki politikanın uygulanmasıyla birlikte, iflas durumuna gelmiş şirketlerin kapanacağı ve işten çıkarmaların artacağı söylenmiştir. Uygulanan talep daraltıcı politikanın ekonominin küçülmesine yol açacağı, ithalatın azalacağı ve ihracatlarının artacağı, bunun sonucunda da cari işlemler açığının kapatılacağı düşünülmüştür. Bütün bu olumlu gelişmeler sonucunda, ülkelerin tekrar güven kazanacakları ve ülkeye yönelen yabancı sermaye miktarında artış olacağı kaydedilmiştir.

Ne var ki, uygulanan yüksek faiz politikası beklenen olumlu gelişmelerin oluşmasını zorlaştırmıştır. Çünkü, yüksek faiz politikası neticesinde ülkelerdeki firmaların durumları iyice kötüleşmiştir. Borç ödeme sıkıntısına düşen firmaların, borçlarını ödeyebilmek için yeni kredilere ihtiyaçları varken, faiz oranlarının yükseltilmesi, bu firmaları bu olanaktan mahrum bırakmıştır. Borçlarını ödeyemeyen firmalar ise iflas etmişlerdir. Ayrıca kriz sırasında, yabancı sermaye ülkeyi terketmiştir. Yabancı sermayenin ülke içinde oluşan olumsuz ortamdan etkilenerek bu ülkeleri terkettiklerini biliyoruz. Bu aşamada ne kadar yüksek faiz oranı uygulanırsa uygulansın, yabancı sermayenin (portfolyo yatırımları şeklindeki) ülke içinde kalmasını beklenemez.

IMF'nin eleştirildiği diğer bir nokta da, zor durumda olan bankaların bir an önce kapatılmasıyla ilgili karardır. Endonezya'da on altı bankanın ardı ardına kapatılması, ülke içinde huzursuzluk yaratmıştır. Bankaların kapatılması, halkta güvensizlik yarat-

³⁴⁴ Bijan Aghevli, "The Asian Crisis: Causes and Remedies", *Finance and Development*, (June 1999), p. 29.

³⁴⁵ Stanley Fischer, "The Asian Crisis and the Changing Role of the IMF", *Finance and Development*, (June 1998), p. 4.

mıştır. Bunun sonucunda halk, bankalardan mevduatlarını çekmeye uğraşmıştır (O dönemde Endonezya'da patlak veren olaylar televizyonlara ve basına yansımıştır). Burada Endonezya hakkında birkaç noktayı belirtmek istiyoruz. Endonezya'da büyük altyapı projelerinin iptal edilmesi yönündeki IMF kararına tepkiler şiddetli olmuştur. Özellikle Suharto ailesine yakın olan iş çevresi ve büyük holdingler bu kararın uygulanmaması için diretmışlerdir. Mesela, Suharto'nun oğlunun ilgilendiği ulusal otomotiv projesinin uygulanmasına çalışılmıştır. Ancak Suharto bunu önce iptal etse de daha sonra geri adım atmıştır. Endonezya'nın 31 Ocak 1998'de açıkladığı reform paketinin IMF telkinleri doğrultusunda hazırlanmış olması, IMF tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu reform paketinde; Ulusal Otomotiv Projesine ayrılan bütün imtiyazların kaldırılması, uçak imalatına ayrılan fonların geri çekilmesi ve ekonomide güvenin sağlanması için hükümetin borç verenlerin borçlarını garanti etmesi yönünde kararlar yer almaktadır³⁴⁶. Ancak daha sonra hükümet bu kararları yerine getirmediği gibi daha önce iptal ettiğini söylediği bütün projeleri tekrar hayata geçirmeye çalışmıştır. Bunda, iş çevresinin hükümet üzerindeki etkisinin rolü olmuştur. Ayrıca, hükümet iki sebepten dolayı IMF'nin öngördüğü gayrisafi milli hasılanın %1'i oranında kamu bütçesi fazlasını gerçekleştiremeyeceğini anlamıştır. Bunlardan birincisi; oluşan ekonomik ortam içinde uygulanan sıkı maliye ve para politikasının şirket iflaslarına, özellikle Suharto ailesine yakın şirketlerin iflasına, neden olacağı düşünülmesidir. Diğer ise toplumda başgösteren huzursuzluktur. Bütçe musluklarının açılması ise insanların dolara hücum etmelerine neden olmuştur. Bunun sonucunda 1 \$ = 10000 rupiah seviyesine ulaşılmıştır. Böyle bir ortamda IMF ile ikinci bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. İkinci anlaşma, ilk stand-by anlaşmasına göre daha geniş çaplıdır. Merkez bankasına daha fazla bağımsızlık verilmesi, çimento, kauçuk ve kağıt sanayiinde oluşan kartellerin yok edilmesi, ulusal otomotiv projesine ayrılan vergi imtiyazlarının kaldırılması, uçak imalatına yönelik bütçe desteğinin kaldırılması gibi maddeler ikinci anlaşmanın içeriğinde yer almaktadır³⁴⁷. Açıkça görülüyor ki ikinci anlaşmada, birinci anlaşmada açıkça belirtilmeyen projelerin

³⁴⁶ Saxena, p. 57.

³⁴⁷ Robison and Rosser, p. 1602.

iptali yönünde adımlar atılmıştır. Bunun amacı ise, hükümet üzerinde etkili olan büyük iş çevrelerinin güçlerinin azaltılmasıdır.

IMF'ye yöneltilen eleştirilerden birisi de Güney Kore ile ilgilidir. Özellikle yaşanan krizde bir payı bulunmamasına karşın, emek piyasası ile ilgili düzenlemeler şaşırtıcıdır. Ayrıca, özellikle finans sektörünün kapılarını bir an önce yabancılara açılmasıyla ilgili madde tepki çekmiştir. Reform programına bu maddenin özellikle ABD tarafından koydurulduğu söylenmektedir. Bu madde, sermaye çevresinin Asya'da "kaplan avına çıktığı"³⁴⁸ ve Asya krizi ile bir taşla iki kuş değil, birçok kuş vurulduğu şeklinde yorumlanmıştır³⁴⁹. Çünkü, firmaların güç günler yaşadığı, bankaların geri ödenmeyen borçlar yüzünden sıkıntılar yaşadığı bir ortamda, yabancılardan bu bankaları ve firmaları yok pahasına satın almaları söz konusu olabilecekti. Ancak, Güney Kore'de patlak veren krizin Güney Kore için bir fırsat yarattığını düşünenler de vardır. John A. Mathews, Güney Kore'de son yıllarda bazı olayların ters bir şekilde cereyan ettiğini ve yapılması gereken reformlar için bu krizin uygun bir ortam yarattığını düşünmektedir³⁵⁰. Mathews'e göre, krizin patlamasında rol açan unsurlardan biri, firmaların aşırı şekilde borçlanmalarıdır. Ona göre firmaların aşırı şekilde borçlanmalarında, devletle kurdukları yakın ilişkinin rolü vardır. Mathews bununla ilgili olarak, 1997 yılının Ocak ayında iflas eden Hanbo Steel isimli holdingi örnek göstermektedir³⁵¹. Hanbo Steel iflas ettiğinde yaklaşık 6 milyar \$ borç bırakmıştır. Hanbo Steel'in iflas etmesi çarpıcıdır. Çünkü son on yıldır ilk kez bir Kore chaebol'u iflas etmiştir³⁵². Hanbo Steel'in bu derecede borçlanmasına karşın, bankaların bu holdinge kredi vermelerinin nedeni, rüşvet almalarıdır. Finans sektöründeki bu karşılıklı bağ kadar finans sektöründe özellikle bankacılık sektöründe sorunların çözülmesi önemlidir. Bu aşamada IMF'nin görüşlerine katıldığımı belirtmek

³⁴⁸ Tülay Arın, "Asya Krizi ve Kriz Yönetiminde Hegemonya", *İktisat Dergisi*, Sayı: 375, (Ocak 1998), s. 20.

³⁴⁹ Gaye Yılmaz, "Sermaye Savaşları Şekil mi Değiştiriyor? Asya Krizi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 381, (Ağustos 1998), s. 39.

³⁵⁰ John A. Mathews, "Fashioning a New Korean Model Out of the Crisis the Rebuilding of Institutional Capabilities", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998), p. 748.

³⁵¹ Mathews, pp. 750-751.

³⁵² David Marshall, "Understanding the Asian Crisis: Systemic Risk as Coordination Failure", *Economic Perspectives*, (Third Quarter 1998), p. 14.

istiyorum. Çünkü, bu ülkelerde finansal liberalleşme çabaları adı altında atılan yanlış adımlar ve firmaların aşırı derecede borç almalarını önleyecek kurumsal bir mekanizmanın olmaması eksiklidir. Bunların giderilmesi olumlu olacaktır. Ayrıca bu ülkelerde, özellikle Endonezya ve Güney Kore'de, güçlü menfaat gruplarının devlet üzerindeki etkilerinin bertaraf edilmesi gerekmektedir. Yoksa ülkenin geleceği için yapılması gereken uygulamaların, bu çıkar grupları tarafından engellenmesi söz konusu olabilecektir. Buradaki görev IMF'den çok hükümetlere düşmektedir. Hükümetler, ekonomide sözlerini dinletebilir hale gelmelidirler.

Bu ülkelerin krizi atlatabilmeleri için neler yapılabilir? Burada karşımıza iki seçenek çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, borç ertelenmesi ya da borçların yeni bir takvime bağlanmasıdır. Singh, bu ülkelerin likidite krizi yaşadıklarını belirterek, IMF'nin borç verenlerle, borç alanlar arasında bir köprü olması gerektiğini söylemektedir³⁵³. IMF, her iki tarafı biraraya getirerek borçların yeni bir takvime bağlanmasını sağlamalıdır. Çünkü, borç alanlar, yüksek faizle borçlanmaktadır. Bu da, içine düştükleri durumun daha da ağırlaşmasına sebep olmaktadır. UNCTAD'ın raporunda da, bu ülkelerin krizden çıkmaları için, bir zamanlar Latin Amerika ülkelerine yapıldığı gibi, borç ertelenmesine gidilmesi istenmektedir³⁵⁴. (Asya Krizinin kronolojisine baktığımızda bu yönde adımlar atılmış olduğunu görmekteyiz). Diğer bir uygulama olarak da karşımıza diğer ülkelerin bu ülkelere daha fazla ihracat yapmaları çıkmaktadır. Diğer ülkeler, bu ülkelere daha fazla ihracat yaptıkça, bu ülkeler ihracat gelirlerini artıracaklar ve böylece de dış borç ödemelerini yerine getirebileceklerdir.

Son olarak, Japonya'nın önderliğinde kurulmak istenen Asya Fonu çalışmalarından kısaca bahsetmek istiyorum. Japonya'nın önderliğinde bir fon oluşturularak, rezerv sıkıntısı çeken ülkelere, rezerv takviyesi yapılması amaçlanmıştır³⁵⁵. Böylece, IMF gibi kurumlara ihtiyaç olmayacaktı. Ancak özellikle ABD'nin politik baskısıyla bu fonun kurulması fikri şimdilik rafa kaldırılmıştır.

³⁵³ Singh, p. 17.

³⁵⁴ UNCTAD (1998), p. 71.

³⁵⁵ Wade (1998a), p. 702.

SONUÇ

1990'lı yıllarda Doğu Asya ülkelerinin hızlı gelişmelerine devam edebilecekleri yönünde farklı görüşler ön plana çıkmıştır. İyimser görüşler genellikle bu ülkelerin iki binli yıllarda hızlı büyümelerine devam edecekleri yönündedir. Singapur hükümeti, vatandaşlarının ikibin yılında İsviçre vatandaşlarının hayat standardına ulaşacağını açıklamıştır. Keza, Güney Kore hükümeti ikibin yılına kadar %5-6 oranında bir kişi başına büyüme hızı sağlandığı takdirde sanayileşmiş ülke statüsüne ulaşılacağını ifade etmiştir. Kötümser görüşler ise, bu ülkelerdeki hızlı büyümenin, bazı grupların lehine bazı grupların aleyhine sonuçlar doğurduğunu ifade etmektedir. Örnek vermek gerekirse, Güney Kore'nin hızlı ihracat artışında işgücünün Tayvan'da ise tarım sektörünün kurbanlık olarak seçildiği düşünülmektedir. Singapur'da çokuluslu şirketlere öncelik tanınmasının yerli firmaların ihmal edilmesine yol açtığı söylenmektedir. Ayrıca hızlı büyüme neticesinde ekolojik dengenin ihmal ettiği ifade edilmektedir. Kötümserlere göre bu ülkelerin krize sürüklenmeleri an meselesiydi. Çünkü yıllardır ihmal edilen işçiler, çiftçiler gibi sosyal grupların huzursuzlukları artmıştı. İyimser görüş taraftarları, kötümser görüş taraftarlarını şiddetli bir şekilde eleştirseler de şu anda kötümser görüş taraftarları haklı çıkmıştır.

1997 yılının Temmuz ayında patlak veren kriz dikkatlerin bölgeye yönelmesine sebep olmuştur. Krizin patlak vermesiyle beraber, bölgede yaşanan gelişmenin sona erdiği yönünde çeşitli eleştiriler ön plana çıkmıştır. Bölgedeki krizin temel sebebi, kısa vadeli borçlardaki artıştır. Kısa vadeli borçlardaki artış hem içsel hem de dışsal faktörler sebebiyle gerçekleşmiştir. Özellikle Güney Kore'deki ortam bu süreci hızlandırmıştır. Çünkü, ülkede var olan kredi-bazlı finansal sistem, bünyesinde böyle bir sorunu barındırmaktaydı. Güney Kore'nin sanayileşmesinde belirttiğimiz gibi, bankacılık sektörünün hükümetin elinde olması, hükümete bazı yararlar sağlamıştı. Kredi-bazlı finansal sistemde finansman ihtiyacı için bankalara daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Bankaların hükümet kontrolünde olması, anahtar sektörler yani gelişmesi istenen sektörler daha fazla kredi ayrılması anlamındadır. Devlet bu sayede, özel sektörün girmek istemediği alanlara, onları yönlendirebilecektir. Ayrıca kredi-bazlı sistem sayesinde hükümetin öncelik verdiği alanların bilinmesi de özel sektör için bir avantaj yaracaktır. Çün-

kü kaynaklarını sözkonusu alana yönlendirilmesi halinde, kendisine yönelik bir takım desteklerin olacağına farkına varacaktır. Ancak bu sistemin şöyle bir dezavantajı vardır. Sistem, özsermayeyi artırmak yerine borçlanmayı teşvik etmektedir. Firmalar, yatırımlarını yaparken daha fazla borçlanmışlardır. Güney Kore'deki firmaların yüksek borç/özsermaye oranına sahip olmalarının da nedeni budur. Ayrıca Güney Kore'de finansal liberalizasyonun hızlı bir şekilde ve de eksik biçimde gerçekleşmesi de firmaların borçlarının artışında etkili olmuştur. Çünkü, firmalar uluslararası piyasalardan kolaylıkla borçlanır hale gelmişlerdir. Bankalar da uluslararası piyasalardan aldıkları borçları, gerektiği gibi değerlendirememiştir. Kredi-bazlı sistemdeki hükümet ve özel sektör arasındaki karşılıklı ilişkinin özel sektör lehine bozulmasının bunda rolü vardır. Firmalar, bankalardan aldıkları kredileri verimsiz alanlara yönlendirmişlerdir. Bankaların hiçbir denetim yapmaksızın bu firmalara yönelik verdiği kredilerin geri dönmemesi de yaşanan krizin derinleşmesine sebep olmuştur. Görüldüğü üzere ülkenin gelişmesinde etkili olan kredi-bazlı sistemde yaşanan bozulma ülkenin krize girmesinde önemli rol oynamıştır.

Ayrıca Güney Kore'nin gelişmesinde etkili rolleri olan aile holdinglerinin (chaebol) gittikçe güçlü hale gelmesi de Güney Kore'nin gelişme dinamiklerinden birinin aşınmasına yol açmıştır. Hızlı ihracat artışının yaşandığı altın yıllarda, devlet bu holdingleri çeşitli şekillerde denetim altına almıştı. Bu yönde kullandığı araçlardan biri de ihracat performansıydı. İhracat performansını tutturana ödülleri verilirken, tutturamayanlardan ise teşvikler çekilmekteydi. Banka kredileri, ihracat performansının sağlanmasına yönelik olarak dağıtılıyordu. Ayrıca ülkenin gelişmesinde önemli olan Ekonomik Planlama Kurulunun kaldırılması da chaebolları daha etkili hale getirmiştir.

Yaşanan krizin, Asya'da yaşanan mucizenin sonu olmadığı yönünde görüşler vardır. Bu görüş taraftarları, Asya mucizesinin temel dinamikleri arasında yer alan tasarruf oranlarının yüksekliği, kaliteli beşeri sermayesi gibi unsurların hale geçerli olduğunu ifade etmektedirler. Ancak şunu gözden kaçırmamız lazımdır. Güney Kore'deki sorun yüksek düzeyde olan tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesiyle yetinilmemesidir. Tasarruf oranları yüksek olmasına rağmen, borçlanmaya ağırlık verilmiştir. Borçların, ülkenin üretim kapasitesini genişletecek ve ülkeye döviz kazandıracak alanlara yönlendirilmesi

dirmesi gerekirken, gayrimenkul gibi alanlara yönlendirilmesi de durumun ağırlaşmasına sebep olmuştur. Bu krizden Güney Kore'nin gerekli dersleri çıkarması gerekmektedir. Özel sektör-devlet arasındaki ilişkinin ve borçlanmaya öncelik veren anlayışın gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu ülkelerin gelişmekte olan ülkelere bir model olarak gösterildiğini belirtmiştik. Aslında Doğu Asya Modeli diye tek bir tip modelden bahsedilmesinin yanlış olduğunu düşünmekteyiz. Her ne kadar çalışma alanına dahil ettiğimiz Doğu Asya ülkelerinin ihracatı öncelikli hedef haline getirseler de, bu hedefi gerçekleştirmek için farklı araçlar kullandıklarını söyleyebiliriz. Güney Kore, büyük aile holdingleri, Tayvan küçük ve orta ölçekli firmaları ve devlet girişimcilikleri, Singapur ve Hong Kong çokuluslu şirketler aracılığıyla dünya piyasasında faaliyet göstermişlerdir. Şu anki dünya ekonomisi koşullarında, herhangi bir gelişmekte olan ülke Doğu Asya ülkeleri kadar hızlı bir ihracat artışı sağlayabilecek midir? Bu soruya hayır cevabı verebiliriz. Dünya ekonomisinde korumacılık önlemlerinin artması böyle bir stratejinin tekrarlanmasına olanak vermeyecektir. Ayrıca Doğu Asya ülkelerinde uygulanan politikaların, diğer ülkelerde uyumlu bir şekilde işleyebileceğini söylememiz oldukça zordur.

Doğu Asya ülkeleriyle ilgili diğer bir sorun da bu ülkelerin ihracata yönelik sanayileşme stratejisi uygulamaları nedeniyle dünya ekonomisindeki konjonktüre bağımlı hale gelmeleridir. Dünya ekonomisinde yaşanan gelişmeler, bu ülkelerin ihracatlarında ve ihracat gelirlerinde dalgalanmalara sebebiyet vermektedir. Bu açıdan Doğu Asya ülkeleri için önemli bir pazar olan ABD'nin oynayacağı rol de önemli olacaktır. Bilindiği üzere, ABD dünya ekonomisinin merkezinde yer almaktadır. ABD'nin ticaret ortakları ile olan dış ticaret dengesizliğini gidermek amacıyla atacağı adımlar da Doğu Asya ülkelerini etkileyecektir. Korkulan ABD'nin bunu son derece hızlı bir şekilde uygulaması neticesinde, deflasyonist etkilerin ağır basacağıdır. Yapılan çalışmalarda, ABD'nin gayrisafi yurtiçi hasılasında birkaç puanlık azalışın, Doğu Asya ülkelerin gayrisafi yurtiçi hasılasında daha büyük oranda azalışa sebebiyet vereceği söylenmektedir. ABD ile diğer bir nokta da ABD'de son yıllarda içsel büyüme teorisi sayesinde yaşanan verimlilik artışlarıdır. 1990'lı yıllardan itibaren, araştırma-geliştirme faaliyetlerine büyük önem verilmiştir. Bu faaliyetler neticesinde yaşanan verimlilik artışına bağlı olarak ABD'nin

bu ülkelerden yaptığı ihracatın azalması beklenebilir. Japonya'nın durumu da bu açıdan önem arz etmektedir. Japonya ekonomisi yıllardır içinde bulunduğu durgunluktan kurtulamamıştır. Bu da Doğu Asya ülkelerinin ikinci büyük ihracat pazarına istedikleri gibi mal satamamalarına neden olmaktadır.

Doğu Asya'da bir mucize gerçekleş midir? Kelime anlamı olarak mucize, gerçekleşmesi beklenmeyen bir olayın olmasıdır. Bu açıdan Doğu Asya'ya bakacak olursak ortada mucizelik bir durum yoktur. Çünkü her dört ülke de bilinçli bir sanayileşme süreci izlenmiştir. Kaynaklar, gelişmesi istenen alanlara kanalize edilmiştir. Belirlenen hedeflere ulaşabilmek amacıyla adımlar atılmıştır. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için, çeşitli kurumlar oluşturulmuştur. O halde Doğu Asya'da mucizeden ziyade bir başarı sağlandığını söyleyebiliriz. Ülkelerin ihracat artışlarında da bu yönde atılan adımların rolü olmuştur. Ancak bu ülkelerin ihracat kompozisyonlarında değişiklik yapma ihtiyaçları da ortadadır. Her ne kadar, özellikle 1980'li yıllardan itibaren araştırma-geliştirme faaliyetlerine önem verilse de bu yönde daha ciddi adımlar atılması gerekmektedir. Tekrar krize dönecek olursak şunu söyleyebiliriz. Güney Kore başarısı çökmüştür ve yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Aşırı borca dayalı sistemin geleceği, ihracat gelirlerinin azalacağını düşünürsek tehlikededir. Bu yüzden bu sistemin revize edilmesi gerekmektedir. Tayvan, Singapur ve Hong Kong krizden etkilenmemişlerdir. Şu an için bu ülkelerin başarılarında herhangi bir sorun sözkonusu değildir. Tayvan, uzun yıllardır cari fazla vermektedir ve dünyanın en geniş döviz rezervlerine sahip ülkelerinden birisidir. Bununla beraber her dört ülkeye de özellikle çevre konusunda ağır eleştiriler mevcuttur. Hızlı sanayileşme uğruna yıllardır çevre ihmal edilmiştir. Çevre sorunlarına önem verilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz: Doğu Asya'da yaşanan gelişmenin mucize olarak nitelendirilmesi çok abartılı bir kavramdır. Ancak bu ülkelerin gösterdikleri başarılı performansın da gözardı edilmemesi gerekir.

KAYNAKÇA

- AGHEVLI, Bijan. "The Asian Crisis: Causes and Remedies", *Finance and Development*, (June 1999).
- AKMAN, Vedat. *Modern Dünyadaki En Büyük Ekonomik Kriz*, İstanbul: Rota Yayınları, 1998.
- AKYÜZ, Yılmaz. "New Trends in Japanese Trade and FDI: Post-Industrial Transformation and Policy Challenges", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 1, (February 1996).
- AKYÜZ, Yılmaz. "The East Asian Financial Crises: Back to the Future", *UNCTAD Background Note 1*, (Ocak 1998).
- ALPAR, Cem. *Az gelişmiş Ülkelerin Dış Ticaret Sorunları ve Sanayileşme*, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 195, 1982.
- ALPAR, Cem ve Tuba Olgun. *Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar*, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Ankara: Türk Ekonomi Kurumu Yayın No: 1985/3, 1987.
- AMSDEN, Alice. *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization*, New York: Oxford University Press, 1989.
- AMSDEN, Alice. "Why Doesn't Whole World Experimenting with the East Asian Model to Develop?: Review of the East Asian Miracle", *World Development*, Vol: 22, No: 4, (April 1994).
- ARIN, Tülay. "Asya Krizi ve Kriz Yönetiminde Hegemonya", *İktisat Dergisi*, Sayı: 375, (Ocak 1998).
- Asian Development Bank. *Asian Development Outlook 1993*, Manila: Oxford University Press, 1993.

- BALASSA, Bela. "Trade Liberalization and "Revealed" Comparative Advantage", *Manchester School of Economics and Social Studies*, 33, 1965.
- BALASSA, Bela. "Gelişmekte olan Ülkelerde Dışa Açılma ve Döviz Kuru Politikaları (Türkiye Deneyimi)", çev. A. Nejat Coşkun, içinde *Dışa Açık Ekonomi Üzerine Makaleler*, (der.) H. Avni Hedili, Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayın No: 1986/270, 1986.
- BALASSA, Bela. "The Lessons of East Asian Development: An Overview", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).
- BELLO, Walden and Stephanie Rosenfeld. *Dragons in Distress*, USA: The Institute for Food and Development Policy, 1990.
- BERKSOY, Taner. *Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme*, İstanbul: Belge Yayınları, 1982.
- BHAGWATI, Jadgish. "International Trade and Economic Expansion", in *International Trade*, (ed.) Jadgish Bhagwati, England: Penguin Books Ltd., 1969.
- BHAGWATI, Jadgish. "Immiserizing Growth: A Geometrical Note", in *International Trade: Selected Readings*, (ed.) Jadgish Bhagwati, Cambridge: MIT Press, 1981.
- BİNAY, Şükrü ve Ferhan Salman. *The Global Crisis and The Turkish Economy*, Ankara: The Central Bank of the Republic of Turkey Research Department, (November 1998).
- BURHAN, Vildan ve Zafer Mustafaoğlu. *Asya Krizinin Türkiye İhracatı Üzerine Muhtemel Etkileri*, (Şubat 1998).
<http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup98/asyakriz/asyakriz.html>.
- CAMPOS, J. Edgardo and Hilton L. Root. *The Key to the Asian Miracle: Making Shared Growth Credible*, Washington: The Brookings Institution, 1996.
- CHANG, Ha-Joon. "Korea: The Misunderstood Crisis", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998).

- CHANG, Ha-Joan, Hong-Jae Park and Chul Gyue Yoo. "Interpreting the Korean Crisis. Financial Liberalisation, Industrial Policy and Corporate Governance", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998).
- CHENG, Tun-jen. "Political Regimes and Development Strategies", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990.
- CHENG, Tun-jen, Stephan Haggard and David Kang. "Institutions, Economic Policy and Growth in the Republic of Korea and Taiwan Province of China", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 2, (February 1996).
- CHOU, Ji. "Old and New Development Models: The Taiwanese Experience", in *Growth Theories in Light of the East Asian Experience*, (eds.) Takatoshi Ito and Anne Krueger, Chicago: The University of Chicago Press, 1995.
- CHOW, Peter C.Y. and Mitchell Kellman. *Trade-the Engine of Growth in East Asia*, New York: Oxford University Press, 1993.
- CHOWDURY, Anis and Iyanatul Islam. *The Newly Industrialising Economies of East Asia*, New York: Routledge, 1993.
- CLAESSENS, Stijn and Thomas Glaessner. *Are Financial Sector Weaknesses Undermining the East Asian Miracle*, Washington: The International Bank for Reconstruction and Development, (September 1997).
- CLINE, William. "Can East Asian Model of Development be Generalized?", *World Development*, V: 10, N: 2, 1982.
- CORBO, Vittorio and Sang-Woo Nam. "Recent Evolution of the Macroeconomy" in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992a.

- CORBO, Vittorio and Sang-Woo Nam. "Recent Experience in Controlling Inflation", in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992b.
- ÇARIKÇI, Emin. *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikası*, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.
- DİNLER, Zeynel. *Tarım Ekonomisi*, 3. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1993.
- DÜLGEROĞLU, Ercan. *Kalkınma Ekonomisi*, 2. Basım, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1991.
- ERCAN, Fuat. "Doğu Asya Krizinin Neden ve Sonuçlarına İlişkin Ara Değerlendirme", *Business Notebook*, (Mart 1998).
- ERÇEL, Gazi. "*Güney Doğu Asya'da Yaşanan Krizden Alınacak Dersler*", (Eylül 1998), <http://www.tcmb.gov.tr>.
- ESKİ, Hasan. *İhracata Yönelik Sanayileşme Stratejisi ve Güney Kore Deneyi*, İzmir: Bilgehan Basımevi, 1989.
- FISCHER, Stanley. "The Asian Crisis and the Changing Role of the IMF", *Finance and Development*, (June 1998).
- FRANKEL, Jeffrey A. and David Romer. "Trade and Growth: An Empirical Investigation", *NBER Working Paper*, No: 5476, (March 1996).
- GARNAUT, Ross, Enzo Grilli and James Riedel (eds.). *Sustaining Export-Oriented Development: Ideas from East Asia*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- GEREFFI, Gary. "Paths of Industrialization: An Overview", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990a.
- GEREFFI, Gary. "Big Business and the State", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990b.

- GRILLI, Enzo and James Riedel. "The East Asian Growth Model: How General is it?", in *Sustaining Export-Oriented Development: Ideas from East Asia*, (eds.) Ross Garnaut, Enzo Grilli and James Riedel, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- HACIİSLAMOĞLU, M. Levent ve H. Serkan Silahşör. *Güney Doğu Asya Krizinin Nedenleri, Gelişimi ve Olası Etkileri*, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü Araştırma ve İnceleme Dizisi 17, (Mayıs 1998).
- HAGGARD, Stephan. "The Politics of Industrialization in the Republic of Korea and Taiwan", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988.
- HAGGARD, Stephan. "Macroeconomic Policy Through the First Oil Shock 1970-75", in *Macroeconomic Policy and Adjustment in Korea, 1970-90*, (eds.) Stephan Haggard ve diğerleri, USA: Harvard Institute for International Development, 1994a.
- HAGGARD, Stephan. "From the Heavy Industry Plan to Stabilization: Macroeconomic Policy 1976-1980", in *Macroeconomic Policy and Adjustment in Korea, 1970-1990*, (eds.) Stephan Haggard ve diğerleri, USA: Harvard Institute for International Development, 1994b.
- HAGGARD, Stephan, David Kang and Chung-in Moon. "Japanese Colonialism and Korean Development", *World Development*, Volume: 25, No: 6, (June 1997).
- HIRONO, R. "Japan: Model For East Asian Industrialization?", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988.
- HUBBARD, G.E. *Eastern Industrialization and Its Effect on the West*, London: Oxford University Press, 1938, p. 138'den aktaran Amsden (1989).
- HUFF, W.G. "The Developmental State, Government and Singapore's Economic Development since 1960". *World Development*, V: 23, N: 8, (August 1995).

- HUGHES, Helen. "Why have East Asian Countries Led Economic Development", *The Economic Record*, (March 1995).
- IMF. *Direction of Trade Statistics Quarterly*, Washington: IMF Yayını, (June 1998).
- İMKB Araştırma Müdürlüğü. *Güney Doğu Asya Krizi: Türkiye Ekonomisi ve İMKB'ye Etkileri*, (Haziran 1998).
- İYİBOZKURT, Erol. *Türkiye-AT Gümrük Birliği*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1994.
- İYİBOZKURT, Erol. *Uluslararası İktisat Teorisi*, Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995.
- JOHNSON, Chalmer. "Economic Crisis in East Asia: the Clash of Capitalism's", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998).
- JOMO, K.S. "Lessons from Growth and Structural Change in the Second-tier South East Asian Newly Industrializing Countries", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 4, (March 1996).
- JOMO, K.S. "Financial Liberalisation, Crises and Malaysian Policy Responses", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998a).
- JOMO, K.S. "Malaysian Débâcle: Whose Fault?", *Cambridge Journal of Economics*, Volume 22, No: 6, (November 1998b).
- KARLUK, Rıdvan. *Türkiye'de İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası ve İhracatın Yapısal Analizi*, Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları No: 237/158, 1981.
- KAZGAN, Gülten. *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, 2. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar, 1988.
- KAZGAN, Gülten (vd.) "Kriz Üzerine...", *İktisat Dergisi*, Sayı 384, (Kasım 1998).

- KIM, Joon-Kyung, Sang Dal Shim and Jun-Il Kim. "Industrialization and Human Capital Accumulation in Korea", in *Growth Theories in Light of the East Asian Experience*, (eds.) Takatoshi Ito and Anne O. Krueger, Chicago: The University of Chicago Press, 1995.
- KITAMURA, Kayoko and Tsunco Tanaka (eds.). *Examining Asia's Tigers: Nine Economies Challenging Common Structural Problems*, Tokyo: Institute of Developing Economies, (July 1997).
- KOHLI, Atul. "Japanese Colonialism and Korean Development: A Reply", *World Development*, Volume: 25, No: 6, (June 1997).
- KRAUSE, Lawrence B. "Hong Kong and Singapore: Twins or Kissing Countries", *Economic Development and Cultural Change*, V: 36, No: 3, (April 1988).
- KRUGMAN, Paul. "*What Happened to Asia*", (Ocak 1998), <http://web.mit.edu/krugman/www/DISINTER.html>.
- KURDOĞLU, Çelik. *Dış Ticaret ve Teknik Seçimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi S.B.F. Yayınları No: 381, 1975.
- KUZNETS, Paul W. "An East Asian Model of Economic Development: Japan, Taiwan and South Korea", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).
- LALL, Sanjaya and Morris Teubal. " "Market-Stimulating" Technology Policies in Developing Countries: A Framework With Examples From East Asia", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998).
- LAURIDSEN, Laurids S. "The Financial Crisis in Thailand: Causes, Conduct and Consequences?", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998).
- LEE, Chung H. and Seiji Naya. "Trade in East Asian Development with Comparative Reference to Southeast Asian Experience", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).

- LEE, Jaimin. "Comparative Advantage in Manufacturing as a Determinant of Industrialization: The Korean Case", *World Development*, Volume: 23, No: 7, (July 1995).
- LEWIS, Arthur. "Slowing Down of the Engine of Growth", *American Economic Review*, 80 (September 1980).
- LIANG, Kuo-shu and Ching-ing Hou Liang. "Development Policy Formation and Future Policy Priorities in the Republic of China", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).
- LIM, David. "Explaining the Growth Performances of Asian Developing Economies", *Economic Development and Cultural Change*, V: 2, N: 4, (July 1994).
- LIN., Ching-Yuan. "East Asia and Latin America as Contrasting Models", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).
- LUCAS, Robert. "Making a Miracle", *Econometrica*, V: 61, N: 2, (March 1993).
- MACKIE, J.A.C. "Economic Growth in the Asian Region: The Political Underpinnings" in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988.
- MANİSALI, Erol. *Gelişme Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayın No: 2042, 1975.
- MARSHALL, David. "Understanding the Asian Crisis: Systemic Risk as Coordination Failure", *Economic Perspectives*, (Third Quarter 1998).
- MATHEWS, John A. "Fashioning a New Korean Model Out of the Crisis the Rebuilding of Institutional Capabilities", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998).

- MOREIRA, Mauricio Mesquita. *Industrialization, Trade and Market Failures: The Role of Government Intervention in Brazil and South Korea*, Great Britain: Mac Millian Press, 1995.
- MRYDAL, Gunnar. *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*, Volume: II, London: The Penguin Press, 1968.
- MYINT, Hla. "The Classical Theory" of International Trade and the Underdeveloped Countries", in *Readings in International Economics* (eds) Richard Caves and Harry Johnson, USA: The American Economic Association, 1968.
- NAM, Chong-Hyun. "The Role of Trade and Exchange Rate Policy in Korea's Growth", in *Growth Theories in Light of the East Asian Experience*, (eds.) Takatoshi Ito and Anne O. Krueger, Chicago: The University of Chicago Press, 1995.
- NOLAND, Marcus. "Implications of Asian Economic Growth", *Institute for International Economics Working Paper Series*, No: 94-5, 1994.
- O'MALLEY, William. "Culture and Industrialization", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988.
- OSHIMA, Harry T. "Human Resources in East Asia's Secular Growth", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).
- OSHIMA, Harry T. *Strategic Processes in Monsoon Asia's Economic Development*, London: The Johns Hopkins University Press, 1993.
- OZAWA, Terutomo. "The Flying Geese Paradigm of Foreign Direct Investment, Economic Development and Shifts in Competitiveness", Unpublished Manuscript, 1995, p. 1-2'den aktaran Robert Rowthorn, "East Asian Development: The Flying Geese Paradigm Reconsidered", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 8, (March 1996).

- ÖĞÜTÇÜ, Mehmet. *Yükselen Asya*, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.
- ÖNİŞ, Ziya. "International Context, Income Distribution and State Power in Late Industrialization: Turkey and South Korea in Comparative Perspective", *New Perspectives on Turkey*, No: 13, (Fall 1995).
- PACK, Howard and Larry Westphal, "Industrial Strategy and Technological Change: Theory Versus Reality", *Journal of Development Economics*, 22, 1986.
- PAGE, John. "The East Asian Miracle: An Introduction", *World Development*, V: 22, N: 4, (April 1994).
- PALMA, Gabriel. "Three and a half cycles of 'mania', panic and [asymmetric] crash: East Asia and Latin America Compared", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998).
- PEEBLES, Gavin and Peter Wilson, *The Singapore Economy*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 1996.
- PETRI, Peter. "Korea's Export Niche: Origins and Prospects", *World Development*, Vol. 16, No: 1, 1988.
- PINCUS, Jonathan and Rizal Ramli. "Indonesia: From Showcase to Basket case", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998).
- POWER, John H., Gerardo P. Sicat and Mo-Huan Hsing. *The Philippines-Taiwan: Industrialization and Trade Policies*, London: Oxford University Press, 1971.
- RIEDEL, James. "Economic Development in East Asia: Doing What Comes Naturally?" in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988.
- ROBISON, Richard and Andiew Rosser. "Contesting Reform: Indonesia's New Order and the IMF", *World Development*, Volume: 26, No: 8, (August 1998).

- SARFATI, Metin (çev.). "IMF'nin Kapısındaki Güney Kore", *İktisat Dergisi*, Sayı: 381, (Ağustos 1998).
- SAVAŞ, Vural. *Kalkınma Ekonomisi*, İstanbul: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayın No: 6, 1974.
- SAXENA, Sweta Chaman. "A Country Report on Indonesia" in *The Asian Crisis: What has happened and why?* (ed.) Kar-yiu Wong, (September 1998).
- SCHIEVE, Chi. "The Next Stage of Industrialization in Taiwan and South Korea", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990.
- SERİN, Necdet. *Kalkınma ve Dış Ticaret*, 3. Basım, Ankara: S.B.F. Basın ve Yayını Yüksek Okulu Basımevi, 1981.
- SINGH, Ajit. "Asian Capitalism" and the Financial Crisis", *Center for Economic Policy Analysis Working Paper*, No: 10, (August 1998).
- SOROS, George. *Küresel Kapitalizm Krizde*, çev. Gülden Şen, İstanbul: Sabah Kitapçılık, (Haziran 1999).
- STALLINGS, Barbara. "The Role of Foreign Capital in Economic Development", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds.) Gary Gereffi and Donald L. Wyman, USA: Princeton University Press, 1990.
- STIGLITZ, Joseph and Lyn Squire. "Uluslararası Kalkınma Mümkün mü?" çev. Işık Özel, *Foreign Policy*, Türkiye: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, (Bahar 1998).
- SUH, Sang-Mok. "The Economy in Historical Perspective", in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country: The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992.

- TANG, Anthony. "Why Does Overcrowded, Resource-Poor East Asia Succeed-Lessons for the LDC s?: Introduction", *Economic Development and Cultural Change*, Volume: 36, No: 3, (April 1988).
- TERRY, Edith. "The East Asian Miracle-One Paradigm Too Many", *Institute of Southeast Asian Studies*, 1999.
- TOGAN, Sübidey. *1980'li Yıllarda Türk Dış Ticaret Rejimi ve Dış Ticaretin Liberalizasyonu*, Ankara: Türk Eximbank Araştırma Dizisi 1, 1993.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). *Handbook of International Trade and Development Statistics*, 1994, New York: UNCTAD Yayını, 1995.
- United Nations Conference on Trade and Development. "UNCTAD Secretariat Report to the Conference on East Asian Development: Lessons for a New Global Environment", in *East Asian Development: Lessons for a New Global Environment*, Study No: 10, 1996.
- UNCTAD. *Trade and Development Report 1997*, New York: UNCTAD Yayını, 1997.
- UNCTAD. *Trade and Development Report 1998*, New York: UNCTAD Yayını, 1998.
- VOGEL, Ezra. *The Four Little Dragons: The Spread of Industrialization in East Asia*, England: Harvard University Press, 1991.
- WADE, Robert. "The Role of Government in Overcoming Market Failure: Taiwan, Republic of Korea and Japan", in *Achieving Industrialization in East Asia*, (ed.) Helen Hughes, New York: Cambridge University Press, 1988.
- WADE, Robert. *Governing the Market: Economic Theory and the Role of Government in East Asian Industrialization*, Princeton: Princeton University Press, 1990a.

- WADE, Robert. "Industrial Policy in East Asia: Does it Led or Follow the Market", in *Manufacturing Miracles: Paths of Industrialization in Latin America and East Asia*, (eds) Gary Gareffi and Donald Wyman, USA: Princeton University Press, 1990b.
- WADE, Robert. "From 'miracle' to 'cronyism': Explaining the Great Asian Slump", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998a).
- WADE, Robert. "The Asian Debt and Development Crisis of 1997-?: Causes and Consequences", *World Development*, Vol: 26, No: 8, (August 1998b).
- WESTPHAL, Larry. "Industrial Policy in an Export Propelled Economy: Lessons from South Korean Experience;". *Journal of Economic Perspectives*, 4(3), 1990.
- WHITTAKER, G. Hugh and Yoshitaka Kurosawa. "Japan's Crisis Evolution and Implications", *Cambridge Journal of Economics*, Volume: 22, No: 6, (November 1998).
- WOO, J.E. *Race to Swift: State and Finance in Korean Industrialisation*, New York: Colombia University Press, 1991, p. 45'den aktaran Chowdury and Islam.
- World Bank. *The East Asian Miracle: Public Policy and Economic Growth*, Washington: Oxford University Press, 1993.
- WORONOFF, Jon. *Asia's Miracles Economies*, New York: M.E. Sharpe Inc., 1992.
- YELDAN, Erinç. "Doğu Asya Krizinin Etkileri Üzerine Bir Makroekonomik Genel Denge Modelinin Sonuçları", *İktisat, İşletme ve Finans*, Sayı: 146, (Mayıs 1998).
- YILMAZ, Gaye. "Sermaye Savaşları Şekil mi Değiştiriyor? Asya Krizi", *İktisat Dergisi*, Sayı: 381, (Ağustos 1998).

Dergisi, Sayı: 381, (Ağustos 1998).

YILMAZ, Şiir Erkök. *Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını No: 178, 1992.

YOUNG, Soo-Gil. "Import Liberalization and Industrial Adjustment", in *Structural Adjustment in a Newly Industrialized Country-The Korean Experience*, (eds.) Vittorio Corbo and Sang-Mok Suh, USA: The Johns Hopkins University Press, 1992.

YÜLEK, Murat. *Asya Kaplanları*, İstanbul: Alfa Basım Yayın, (Kasım 1998).

